

VÁRAD

**IRODALOM
MŰVÉSZET
TÁRSADALOM
TUDOMÁNY**

202510

VÁRAD

2025/10.

IRODALMI, MŰVÉSZETI, TÁRSADALMI,
TUDOMÁNYOS FOLYÓIRAT

Nagyvárad, 2025. október • XXIV. évfolyam 10. (247.) szám

Kiadja

a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár

Intézményfenntartó:

Bihar Megye Tanácsa

Szerkesztőség és kiadó:

Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, II. em. 7. ajtó

Telefon: 0259/431-257; 0771/269-647

Postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C

E-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihor@yahoo.com

Internet: www.varad.ro; www.bibliobihor.ro

Szerkesztőség:

Dénes László (főmunkatárs)

Fried Noémi Lujza

Tóth Hajnal

Tördelőszerkesztő:

Darabont Éva

Készült

a nagyváradai Book Expert nyomdában

ISSN 1583-0616

Tartalom

KINDE ANNAMARIA <i>Hatalom verse</i>	3	LENCAR PÉTER <i>Lidérces napok New Yorkban</i>	56
VICEI KÁROLY <i>Mila néni apródjai</i>	4	BOROS ERNŐ <i>„Rabigán fél évezreden át”</i>	59
PATAKI ISTVÁN <i>Versek</i>	14	FLEISZ JÁNOS <i>Társadalmi szervezetek Nagyváradon 1920 és 1950 között</i>	64
SZENTGYÖRGYI LÁSZLÓ <i>A kutató; Péter és Pál; Levél az utódokhoz</i>	23	SILVIU-IULIAN SANA <i>Lapok egy nagyvárad görögkatolikus püspök életrajzából</i>	77
SZILÁGYI FERENC HUBART <i>Csodálatos világ</i>	27	KÓSA-KISS ATTILA <i>Kondenzcsíkok az égbolton</i>	91
ECCE... – Majla Sándor	31	BARABÁS ZSUZSA <i>Tanács (keresztretjtvény)</i>	94
CSONTOS MÁRTA <i>Versek</i>	45	<i>Lapszámunk szerzői</i>	96
HARAJI ADALBERT <i>A pillanat lehetősége</i>	48		
BÁGYI BENCZE JAKAB <i>Versek</i>	50		
FRIED NOÉMI LUJZA <i>Versek a kezdettől a végig</i>	54		
		Illusztrációk: VIRÁNYI ELVIRA (textil) és WEISS ISTVÁN (fotó) közös munkái.	

RESTITUTIO IN INTEGRUM

Kinde Annamária (1956–2014)

Hatalom verse

*Egy patkányról, ha szó esik,
nem ölheted meg reggelig.
Nem rendezheted úgy oda
undorodván a vacsora mellé,
mint aki jóllakott,
a vak is láthatja, holott
te vagy az, akit elhagyott
az étvágy földi dolgokért...*

*Egy patkányról, ha szó esik,
s nem undorodsz, gyanús leszel:
talán te más istent hiszel,
nem véres-gőzöset, keményet,
csak olyat, ki mindenkinek.
patkánynak is megengedi,
hogy élhet. Harcosnak is
megengedi, hogy élhet.*

*Koldus látja rég: gőg hull
szemedből pénz gyanánt.
És nem vehetsz alázatot,
szegény. Nem láthatsz kaput,
mely az országba visz. Szavakkal
nem nyersz háborút.
Arannyal, vassal nem nyerhetsz csatát.*

*Egy patkányról, ha szó esik,
olyan az, mint egy délelőtt:
nap süt, aranyfény csörgedez,
petrezselyem zöldje virít,
a szomszéd épp rántást kever,
halkan vicog egy bőregér:
a repülésről álmodik.*

Vicei Károly

Mila néni apródjai

A hatvanas évek végétől – cirka tíz éven át – Zenta érintésével személyvonat közlekedett Fiume és Temesvár között. Hatvankilenc augusztusában ezzel a járáttal érkezett haza, Zentára Mészáros Józsi barátom, Hosszú Mesza, röpke családi látogatásra, festett szőke, molett párjával, Mila nénivel. (Az asszonynak állítólag szándékában állt, hogy telket vagy házat vegyen városunkban, hogy majdan ide költözzön honvágytól gyötört istápoltságával. Egykor ő maga is a bácskai Zomborból vándorolt a tenger mellé.)

Barátom rávette nőjét, hogy a Temesvárra tervezett néhány napos kiruccanásba engem is bevegyen. Azzal győzte meg az öreglányt, hogy a csempészárut hárman könnyebben átvisszük a határon. Az Olaszországban olcsón beszerezett, ám igen mutatós, szatyornyai karórával akadálytalanul megérkeztünk a bánsági metropolisba, és helyet foglaltunk a Carpatia szállodában. Mondanom se kell; a vonatozás és a szállás költségét Mila néni állta. Ő látott el cigarettával, és számlájára ettünk-ittunk.

Lakosztályunkban ébredve másnap nem a hőséghez illő lenge gúnyát öltöttük magunkra, hanem a minél több karóra biztonságos tárolására alkalmas, gombos, cipzáros, sokszebű farmeröltönyt. Nehéz volt kívánnunk, hogy a hölgy elkészüljön toalettjével, de mintha tőlünk – kerge legénykéktől – ihletet kapott volna az alapos

kozmetikázáshoz, amihez meglehetősen értett is. Szőkeségéhez pászolt a formás, sötét napszemüveg, orcájának púderektől nyert pírja s az ajakát ékesítő tűzpiros rúzs. De dámás megjelenéséből sokat visszavett a lábujjak bütykeit látni engedő saru és a pókhasra, keszegseggre feszülő, csikos sztreccsnadrág.

A többcsillagos hotelből energiától duzzadva léptünk ki a nyárderűs, balkániasan zsi bongó főtérré. A páremeletes ódon paloták széles, hosszúságos telket övező sora Budapesten is megállná a helyét; a monarchiás idők Bécsének, Pozsonyának, Kolozsvárának szokványos képét nyújtja. Itt is, ott is, amott is az utcán járók beszédjének bábeli változatossága. Eleinte ámulunk, hogy a korzózó, kiöltözött járókelők minduntalan „szervusz!”-t mondanak szembejövő ismerőseiknek. Hamar megtudjuk, hogy nemcsak a magyar, hanem a román és a német is így köszönti a másikat. Kedvünk támad gyakorolni az univerzális üdvözlést; a meglátás öröme csillan szemünkön, széles mosoly közben tárt tenyérrel lendül karunk, amikor bármilyen korú vadidegenek szemébe mélyedve rikkantunk egy-egy „szervusz!”-t.

Mila lepisszentene bennünket, hagyjuk már abba a hülyéskedést, de csak annyit mond: „Józsi, ne csináld!” – s aztán velünk kacag nagyokat. Nem mer ellenkezni délceg legényével, pláne, hogy ott vagyok a haver mellett,

erősítésül. A delnő olykor morog, de túri huszonnéggy évesen is kamaszságban rekedt, „fogadott fiának” szertelenségeit. Tudja, hogy semmi esélye se lenne a netán elmarat ifjú szerető, élettárs helyébe hasonló újat találni. Szóval miénk – rosszalkodó fiúké – a terep. Méretes, sötét napszemüveg mögé rejtett arcunkat francia gengszterfilmekből – Delontól, Belmondótól – kölcsönöztük, s mint valami testőrök fontoskodva fogjuk közre a banda főnökasszonyát, holott mi voltunk az ő védencei; az ő közelsége, illatuszálya, anyáskodása és bugyellárisa jelentett számunkra biztonságot. Most is az dagasztotta önbizalmunkat, ami zsebeinket is; a Milától eladásra kapott olasz szajré: a tömérdek óra, hangzatos nevű extra cigaretta, aranygyűrű és zsiltpenge. Nyugatnémet márkával is el vagyunk látva, mert arra is van kereslet a vasfüggöny keleti oldalán.

Valamikor egyenlő arányban lakták a várost magyarok, románok és németek. Fél évszázaddal az impériumváltás után már csak elvétve üti meg fülünket magyar szó, németet egyet se hallani, őslakos szerbet se; szinte mindenki az állam nyelvén beszél, s kizárólag azon a nyelven szólnak hozzánk a címtáblák s a feliratok.

Egy kitárt ajtó mögött elegáns, régi-módi kávéházat sejtünk; a bejáratnál hátratett kézzel, fehér köpenyben áll egy középkorú, joviális úr, talán a főpincér, aki cégtábla helyett csalogatja, terelgetné be a vendégeket. Tág pórusú, krumplisodó, rőt orra szeszek folytonos védelésére vall.

– Jó napot, doktor úr! – kiáltom oda a főúrnak kijáró, megjátszott tisztelettel, az e helyt kihálásra ítélt, háttérbe szoruló, egykor hivatalos nyelven, mire

ő enyhén meghajolva biccent, és magyarul viszonzozza a köszöntést.

– Alázatos szolgálja, mérnök úr!

Életkoromnál fogva csakugyan lehetnék akár mérnök is, ha nem lennék hat évet lemaradva tanulmányaimban. Egy hónap múlva dől el, hogy sikerül-e legyűrnöm az egyetemi felvételi vizsgákat. (Pincérektől, kávéházi muzikusoktól megszokott dolog a behízeltgő modor, a titulusok bőkezű adományozása; a házmestert vezérigazgatóvá, a káplárt tábornokká léptetik elő.)

Az iménti jelenet felvillanyozott, megvidámított bennünket, s ettől – amiként a patinás épületek szellemétől is – még inkább otthon éreztük magunkat.

Ám a megjelenő tányérsapkás, szürkés-kék egyenruhások peckes gyűzmékölése belerondított illúziónkba. Láthattuk, hogy a párosával szolgáló rendőrök nem céltalanul sétifikálnak, hanem olykor igazoltatnak egy-egy polgárt. Most egy hátizsákos, munkás formájú fiatalember személyi adatait kérdezi vissza a közeg. A megszeppent alak zavartan, segélykérőn pillog jobbra, balra, mint akit csínytevésen értek.

Az efféle zaklatástól felvértezve érezzük magunkat külföldiségünk – sőt: jugoszlávságunk – okán, de azért jónak látjuk mímelt közönynyel elhaladni a kínos jelenet mellett. (Pincér szülők gyerekeként kocsmában nőttem föl, és régtől tudom, hogy az iszogató vendég, ha véletlenül a cigányprímásra néz, rögvést körülveszi a muzsikusbanda; na, ezért nem bámultam meg az intézkedő zsernyákokat.) Nyitott tenyérrel lendült karunk, és harsányan köszöntöttük a szembe jövőket: „Szervusz, szervusz!” A teret lezáró ortodox templommal

szemközt megleltük azt a falatozót, amely választékával és áraival megfelelt nekünk. Abban a talponállóban jóízűen eszegettünk különleges román tejterméket, lángost vagy tojásrántottát. A zsivajgó proli népség a temperamentumos Balkánt idézte, amihez hozzáedzöttünk Jugóban. Ám első ebédünket az előkelő Lloyd palota éttermében óhajtottuk elfogyasztani, az imént futólag megismert ravaszknak kellner szolgálatára számítva.

– Kérjetelek bármit, fiúk, ma én fizetek! – mond Mila mama, és kacsintott hozzá. (Hol így, hol úgy, gyakran emlékeztetett arra, hogy mi vagyunk a kitarzott apródok. Csakhogy most erősen egymásra vagyunk utalva; övé a csempészáru, amit csak mi tudunk pénzzé tenni.)

A damasztterítős asztalnál meglep az egykor szerény, igénytelen haver urizáló modora. Talán így vesz elégtételt a parki, dermesztő padokon töltött első, fiumei éjszakákért meg a koplalásos hetekért.

Barátom az étlap megtekintése nélkül fád hangon sorolta föl a kívánt főfogásokat; kagylót, rákot, csigát és osztrigát: sütvé, főzve, avagy szószban.

A főúr igazított a karján átvett félméternyi, patyolatfehér hangedlin, s egy diplomata komolyságával nyújtott fölvilágosítást: ebben az országban a puhatestűek importja átmenetileg szünetel. Viszont tud ajánlani őshonos háziállatokat sült formájában. Mesza kénytelen volt beérni cigánypecsenyével, ám kikötötte, hogy az erőlevesben egy teljes tojás szerepeljen.

– Héjastól, uram? – kérdé hörgő, reszelős basszusán a düledt szemű vén róka, mire a haver fejét rázva elmosolyodott.

Becsületünkre való pusztítást vitünk végbe a nekünk feltálatl étkekben, majd a teríték fölötti küzdelem végén Mila Mesza kezébe csúsztatta pénztárcáját, ő pedig intett a főúrnak.

– Természetben fizethetünk?

A jovialis tata derűs érdeklődéssel meresztette szemét.

– Arany, ezüst, gyémánt...

– Azt hiszem, megoldható. Ebben a borfiú illetékes. Pikoló, ide! – rikantott az öreg a söntésnél cövekelő pincérinasnak, aki szófogadón üggett asztalunkhoz. – Itt a számla, beszélj meg a kedves vendégekkel!

A sármos, kreol fiú körülnézett; csak két távolabbi asztalnál kanalaztak önfeledten.

– Kérem, az urak jöjjenek velem!

A harmonikaajtón átlépve a szomszédos, üres kisteremben ültünk asztalhoz.

– Bálint vagyok – mond a fiú, majd nyakát hirtelen behúzza megint körültekintett, és halkán hozzátette. – Az anyakönyvben és persze az irataimban Valentin áll; magyarul nem lehetett... Itt talán nem hall bennünket senki. – Jobbra és balra nézett, még a menyegyzetre is fölpillantott. Megkérdezte, mit szeretnének eladni?

Mesza ismertette az árulistát, és hogy mi mennyi. A kis pincér egyelőre harminc karórát és tíz arany karikagyűrűt kívánt átvenni, másnapi törlesztésre. Ekkor már messze nem az ebédcech fölött egyezkedtünk. Bálint nyomban kapott tőlünk tizenkét órát és négy gyűrűt; a többiért át kell mennünk közeli szálláshelyünkre.

Valentinünk arra intett, hogy az utcán viselkedjünk vérbeli turistaként, ha lehet, lógjon nyakunkban egy akármilyen fénygép, és a kis japán utazókhoz

hasonlóan, majommód ugrándozva gyakran fotózzunk... Ha pedig leszólitának feketézőnek látszó ügynökök, figyelmeztetőleg, szó nélkül emeljük föl mutatóujjunkat.

Lakosztályunkban nem voltunk kíváncsiak arra, hogy hol tárolja kincsét, és hova rejtje a bevételt Mila. Kellőképp fölkészülve útnak indított bennünket. Lent egy kis kitérővel keltünk át a hosszú, keskeny tér egyik oldaláról a másikra, mert csakugyan okunk volt fényképezni azt a szoborcsoportot, mitológiai jelenetet, amely egy emeletnyi oszlop csúcsán állt. Jónak láttuk megörökíteni a félrebillent fejű anyafarkas bronzcseicei alatt sündörgő klapecokat.

A talapzat körüli buzgólkodásunkat jól láthatta a főpincér, aki percek múlva a Lloyd előtt fogadott minket. – Fiatalkoraim, azoknak a magaslati figuráknak semmi közük ehhez a városhoz, de még az országhoz se. Ezt történelemtanárként mondom önöknek, akit a Duna-delta fegyenctelepén kapott átképzés után örökre száműzték a katedrálról. A húszas években a birodalmi terveket szövögető talján Duce öt ilyen szobormásolatot ajándékozott Romániának, ami ugyancsak kapóra jött az ókorban kelt római rokonságot hirdető nacionalista köröknek.

Az előadástól felvilágosultan telepedtünk Bálint mellé, a kisteremben. A tettenérést elkerülendő az ügyletet villámgyorsan lebonyolítottuk; s az újabb tételt a hangedlival letakart pezsgős küblikben biztonságos helyre vitte Bálint. Visszajöve átadta a következő megrendelés meglepően hosszú jegyzékét. „Aradi kollégák is besegítenek.” De mi ezt nem firtattuk. Csak tejeljen holnap, és ne merüljön ki Mila készlete!

Semmi garancia nem volt arra, hogy a temérdek holmi ellenértékét megkapjuk, csupán a rokonszenv táplálta bizalmunkat. Mila néni tévovázás nélkül kiadta az igényelt motyót, amit mi rövid úton kézbesítettünk. Ezúttal is blokklap képezte a nyugtát. Főnökasszonyunk fölöslegesnek és veszélyesnek tartotta az ilyen adathalmazt; ő mindent fejben könyvelt...

Csütörtökön másodszor ébredtünk a Béga-parti metropolisz luxusszállodájában, és délben a főtér megnőtt tömegéből a meglepően zsúfolt kávéházunkba léptünk be, ahol csak az Ocupat feliratú, hajlítottnak magasodó kartonlapnak meg a talpas, kicsi, dicsekvően jugoszláv zászlónak köszönve ülhattunk törzsasztalunkhoz. Hamar ott terem Tanár úr, akiről már tudjuk, hogy rendes neve Kis Bicskei Aladár, nekünk immár Ali papa; elmagyarázza a sokadalom okát: szombat nagy állami ünnep, s a péntek is szabadnap. „A hűtlenség, a szószegés évfordulóját ünneplik augusztus 23-án, mivelhogy a román hadvezetés cserbenhagyva német szövetségesét átállt az oroszokhoz. – mond a Főúr. – Az is lehet, hogy a mostani uralkodó, a tolvaj cipészből lett kommunista fővezér, a Conducator holnapután idejön, és nagygyűlésen biztatja munkára dologtalan népét. Már ácsolják a téren szószékét, melynek fontos kelléke egy rejtett koturnus, nehogy törpének tűnjön a mogorva kis ember. De az esetleges merénylők megtevesztésére Kolozsváron, Brassóban és másutt is elkészülnek a csúcspolitikusok ünnepi, mellvédes pódiumai. Ha mégse jönne a Kárpátok Génusza, attól még nyüzsgögnék a városban a titkosrendőrök, erre tessék gondolni!”

A személyzetet megduplázták; egy szép szerb felszolgáló hölgy, Veszna fürgén sürgölődött, ügyesen egyensúlyozott megrakott tálcáival, míg a magunk között domnul Draculának nevezett éltes tata komótosan, szertartásosan végezte munkáját, anélkül hogy lecseppentett, lefröcskölt volna bárkit, és az evőeszközöket se szórta el.

Asztalunk lábához viszont lepotytyant Bálint karkendője, s amikor lehajolt érte, észrevétlenül Mesza ölébe csempészett egy ócska, ám kitömött pénztárcát, amely rögvest Mila retiküljében landolt. Biztosra vettük, hogy az elszámolás az utolsó petáig megtörtént. Ebédünket pezsgővel fejeztük be.

A kopott buksza csakugyan hiánytalanul tartalmazta Bálint tartozását és a megrendelés hosszú listáját. Ha még ma szállítunk, holnap délután megkapjuk a lóvét. Mila megtöltötte cipzáras zsebeinket, és mentünk a Lloydba.

Onnan, veszélyes terheinktől megszabadulva, megkönnyebbülten, lazán és derűsen andalogtunk a promenádon. Diákféle népség nyüzsgött; a hosszú tanítási szünetben sokan fölmálházva tartottak a vasútállomásra. A szemünkbe révedő kis csajok állták tekintetünket, úgyhogy hamar kedvünk támadt az ismerkedésre. Régi, bevált trükkel szólítottam le két, tétován ácsorgó leányt.

– Jó felé megyünk-e?

Az angyalképű kis szende behúzott nyakkal meresztette szemét a semmibe, míg amaz, a kissé nyurga szépség némi zavartság után visszakérdezett.

– Merre akarnak...?

– Egyenest – mondom.

– Akkor talán tessék előre menni!

Hórihorgas barátomnak tetszik a találékony baba. Közbeszól.

– Plakátok hirdetik, hogy a Béga menti kis parkban tanyázik a Luna nevű vándorló vidámpark; vezessetek oda! Fölülhetnék a bolondmalomra...

Szédülve és megvidámodva szálltunk le a körhintáról, amihez jócskán hozzájárult a közöttünk cikázó delej. Nem sokra rá a gyér fényű folyópart fűzfasorában egy-egy szomszédos padon üldögéltünk. Meszának a kacér Ilonka, nekem a kislányos Etelka jutott. Romantikus lelkemnek éppen így felelt meg. A lányok a szakiskola végzős növendékei; maholnap cipészoklevelet kapnak. Hamarosán vissza kell térniük a diákotthonba; így hát az idő szűkössége fölgyorsította a fejleményeket. A tejszagú lányka ájultan tapadt számra, a nyelvek veszteg maradtak, nekem mégis imponált ez a bájos ügyetlenség.

Ekkor rontott elő a part bokros kertjéből több rendőr. A patrul három tagja zseblámpa fényében fürkészte arcunkat. Elő az iratokat! Szerb „Jó estét!” köszöntéssel adtam át a jugoszláv címeres passzust. „Dobro vecse!” – mond az egyik zsaru. Kiderült, hogy a legénység némelyike a román mellett szerbül és magyarul is tud. A pipik diákigazolványt mutattak föl, és a huszonhárom óráig szóló kollégiumi kimenőkártját.

– Mi célból tartózkodnak itt? – kérdi a parancsnok.

– Számoljuk a csillagokat – szájal vihogva Mesza.

– Na, ne ugrasszon már minket! Inkább mielőbb menjen borbélyhoz! – reccsent szigorúan a pléhhasú. Csak ennyivel nyugtázta haverom nyegle válaszát, feltételezve, hogy aki ilyen pimaszul reagál, a mögött nagykutya állhat, és jobb békén hagyni. Némán, tisztelegve távozott a járőr.

A másnapi randevút a cipőgyár elé beszéltek meg a lányokkal.

Nem először ügködtem azon, hogy barátomat fondorlatosan elvonjam Mila nénitől, kirángassam gusztustalan kapcsolatából. Érzékiségtől fűtött kamaszvérem finnyásan, megvetően tiltakozott az ellen, hogy korombeli tüzes csitri helyett egy hervadt anyókéval bújjak össze. Ilyen viszonyulásra próbáltam rábírní a havert, akinek fizikai hiányát is sérelmeztem. Épp ezért, amikor csak hazajött fatornyos városkánkba, bevállalós lánykákat tereltem Mesza útjába; kerítettem és boronáltam. Ám a szerelmetlen kefélek nem bírták tartós maradásra készíteni, végül nem tudott ellenállni Fiume és Mila vonzásának.

Hogyan is került a kikötővárosba? (Jóval később így beszélt el nekem Hosszú Mesza.)

Hat éve, tizennyolc évesen friss diplomás ácsként nem költözött az épülő háztetőkre, hanem összeköttetéssel terepi biztosítóügynök lett belőle. Jó dumával dőlt hozzá a pénz, szórta is, nagy lábon élt, ám az év végén egy nagyobb summával nem tudott elszámolni. Nekem se szólt, amikor meglépett, s egy szerbiai szénbányában dolgozva rejtőzködött. Tél végén kis híján elkapták, mert a munkáltató fülest adott a kopóknak. Belgrád közel volt, Mesza fölült a Fiuméba tartó vonatra. Fülkemagányában Zágráb után ébredt föl, tömény parfümillatra. Pirkadatkor már előtünedezett az egymásnak lejtő hegylábak között a távoli kékség háromszöge, s addigra már sok mindent megtárgyaltak az útitársak.

Az ápolt, finom modorú, nem túl koros hölgy Tatalov Milának mu-

tatkozott be, a bácskai Zomborból származott, és jól beszélt magyarul. Mostanában főkönyvelő a hajógyárban. Mesza azt füllentette, hogy Fiume érintésével Triesztbe megy, menő cuccokat venni. Leszállás előtt Mila asszony átadta névjegyét a fiatalembernek, mondván, hogy kiadó szobái vannak turisták számára. Az állomás tumultusában hamar szem elől tévesztették egymást, amit egyikük se bánt.

Az enyhe mediterrán tél a fűtetlen lakásban is nehezen elviselhető, míg a szabad ég alatt, egy parki padon éjszakázni kimondottan gyötrelmes. Mesza pénzecskéjéből már csak üres teára tellett.

Harmadnap becsöngetett Tatalov Mila főkönyvelő asszonyhoz, aki ötvenméternyire lakott a főtértől.

A nő alighanem rögtön ráérezett arra, hogy minapi útitársa, ez a délceg legény, nagy bajban lehet. Szívélyesen fogadta, nem faggatózott, forró kávét tett eléje, majd egy átnyújtott köntössel betessékelte a fürdőszobába. A ruházat koszosabb darabjait mosógépbe rakta, aztán reflexszerűen átugrott a közeli hivatalba, hogy lakcímére bejelentse vendégét.

A frottírköpenyes fiatalember fotelben várt fregolin száradó ruháira, meg a gazdasszonyra is, aki épp megjött, és átadta a lakcímkártyát. A fiú tüstént fölfogta, hogy kelepcebe esett, és gyónt; bevallotta a múltat. Mila asszony nem tartotta súlyosnak a helyzetet. Az elsikasztott összeget csekélységnek ítélte, és vállalta, hogy már holnap megtéríti a Biztosító Intézet kárát, utalványozással.

A rendőrség a szokásos módon érdeklődött az új letelepedő korábbi lakóhelyén. Másnap két, kalapot és ballonkabátot viselő fogdmeg előállította Meszát. Mila pedig utalványozott,

s ezért kellett barátunknak csak négy hónapot ülnie. Amint visszatért barát-nőjéhez, az asszony kezébe vette sorsát. A kikötő matrózként alkalmazta, és azóta is, immár ötödik éve, rója a tengereket. Mila kijárta neki, hogy ezentúl ne kelljen hajókáznia, hanem felügyelőként ellenőrizze a kikötői ki- és be-rakodást. Ez a fényes állás vár reá, ha véget ér a temesvári kiruccanás.

De még van egy kis dolguk ebben a bánsági nagyvárosban. Mila néni újab-ban naphosszat a szállóban rostokol; őrzí az általunk „megtermelt” temér-dek pénzt és a még – feltételezhetően – tekintélyes mennyiségű csempészárut. Ezen a péntek délutánon megint sok pénzzel vár Bálint.

Eljött a szökési kísérlet órája. Már eldöntöttük, hogy többé nem té-rünk vissza a nénihez, a Carpatiába. Korábban kiszemeltünk egy szerény fogadót, a Hotel Banatult.

A cipőgyárnál fölszedtük a spinéket. Vikendre kijelentkeztek a diákotthon-ból. Az eltávozás és a hazautazás közé eső éjt velünk töltik. Cipelhettük tá-skáikat a Banatulig. A szálló akár egy le-pukkant internátus. A magasföldszint folyosójának közepén van az üvegfalú portásfülke. A tolóablak mögött civil-ben ül egy elhízott, borostás alak, mel-lette meg a tegnap látott három rendőr egyike. Lehet, hogy rokonok, barátok? Alighanem a rendőrség felügyeli az összes portást.

A szemközti két szobát foglalhattuk el. A helyiségek között nyitott ajtó van, amely lefekvéskor a lányok oldalán be-zárandó, a kulcs pedig a londoner kezé-be... Mosdó és illemhely a folyosó végén.

Mire felkészültünk a kimenőre, visz-szakaptuk iratainkat, és mehettünk a Luna parkba. A főteret elkerültük.

Mesza ideges, feszült. Égeti kebelét a belső zsebekben megbújó tízezernyi márka; már rég le kellett volna adni. Ez a meglépés nincs átgondolva...

A célba dobás sátrában a cimbora dühödten megszórja rongylabdával a bádoggpoharak gúláját. A célzott pol-cot sorra letakarítja, de nem kell neki az elnyert jutalom; helyette a lányok csapnak le a kaleidoszkópra meg a bonbontasakokra: majd hazaviszik az öcsikéknek.

Mi, fiúk kipróbáltuk az óriáshordót. Négy-öt méter magas volt, fölül nyitott. Miután ránk csukták az ajtót, irtóza-tos forgásba kezdett, mi pedig háttal rátapadtunk a dongák belső falára, és kézzel-lábbal kúszunk fölfele. A töb-bi kalandorral abban versenyeztünk, hogy fönt ki tud előbb kikecmeregni a szerkezetet övező erkélyre.

Végül körhintával lett kielégítve a bennünk élő gyerek.

Az italos bódében radnai bort vet-tünk, s egy padon mindannyian szí-vogattuk a palackot. Csak akkor tet-tük mögénk, amikor a három rendőr közelgett. Mesza egymaga benyelt fél litert.

„Otthon” Etelka ragaszkodott ah-hoz, hogy az ajtó résnyire nyitva legyen szobáink között. Kettesben feküdtünk az ágyon, ruhástól, párnának vetve há-tunk. Csak az utcai fény szüremkedik be. Hosszan összekulcsolt ujjaink nyir-kosodnak. Ennyivel beérem, nem kell több egy kezdődő szerelemben. „Majd jövők néha látogatni téged, ha felvesz-nek az egyetemre” – mondom. Okosan hallgat a szende angyal, jól áll neki.

Amonnan tisztán idehallik: „Már tegnapelőtt se voltál szűz” – dörmögi a beborozott haver, gúnykacaj kísére-tében. „Mit kéreted magad?!” Lihegés,

ágyneműk suhogása, a farmerruha rézgombjainak koppanása a padlón...

Ilona: „Azt már ne! A passzent bugyi marad!”

Mesza: „Menj az anyádba!” – két pofon csattan, és pajtásom gatyában lép át hozzánk, a fiúszobába. „Ez egy szűzkurva! Csak hiába fölhergeli az embert, aztán semmi!” – mond, s a bor legott álomba ejti ágyában. A mellőlem föl pattanó Etelka a túloldalon elfordítja a kulcsot.

Csak nagy sokára aludtam el. Reggel Mesza riaszt.

– Te koma, nincs az öltönyöm! Lehet, hogy amott hagytam?

Kiront a folyosóra. Ott egy takarítónő föltöröl. Új a portás, de a „rég” rendőr ül mellette. A kulcsos ember készséggel kinyitja a lányok szobáját. Megvan a ruha. Mielőtt Mesza magára kapja, többször átkutatja a zsebeket. Egyre riadtabb, mert az útlevelén kívül egy szikra pénzt sem talál, de órát és ékszert se.

– Kiraboltak!

– Mit vittek el? – kérdi a portás.

– Tízezer márkát – szalad ki barátom száján. A portás rémülten teszi ujját ajkára, csendre intve. Halkan szól.

– Kire gyanakszik?

– Mindenkire, akit itt láttam.

– Nem ajánlom, hogy bajával a hatósághoz forduljon, mert azzal csak saját magát jelenti föl.

Megverten, leforrázottan távoztunk. Kétségbeesésünk azt diktálta, hogy – pénz híján is – reggeliző törzshelyünkre, a Falatozóhoz menjünk. Mila az ajtóban várt.

– Pontosak vagytok, fiúk!

Követtük a pulthoz.

– A szokásosat? – kérdezte. Aztán mindannyian szótlanul mosolyogtunk a nagy kerek tepsiben illatozó hemen-deksz fölött.

Lakosztályunkba visszatérve vártuk a letolást.

Ám Mila néni tudta, hogy fölösleges lenne kioktatni a hozzá visszatántorgókat. Nem ajvékolt a tetemes veszteség fölött, nem korholta a megtért tékozlókat; egy rossz szava se volt hozzánk: mindenki tudta, hogy ő győzött, hogy közöttünk ő a legerősebb, aki nélkül nem boldogulunk, s aki megint biztos kézzel tartja a porázt.

Akkor elővette a kincsek titkos tartalékát, és derűvel vezényelt.

– Katonáim, munkára föl! Bálint pincér üres szatyorral vár, Ali papa hűti pezsgőnket.

Pataki István
készülés

*ki éltében
megannyi gödörben volt
mi annak már
az az
egy*

***a szirupos ömlengések
és zagyvaságok
elkerülése végett***

*puritán hirdetés ama komor napon
melytől fogva p. i. már nem látja többé a napot**

a vers meghótt

Hír

*Hallották, hogy Pataki István elmúlt?
Nahát, hogy miket megenged magának!*

* diákok számára könnyen tanulható vers, legfennebb
a felkérdező tanár gabalyodhat bele a címbe.

elővigyázatosság

avagy kegyeleti óvintézkedés

*a magasban a harangot
alant meg a lóbőrt húzzák
száll az ének sírgödrömnél
s felzokognak a szép múzsák*

*hullámozva a hantokon
könnyzuhatag árad széjjel
versenyt rínak szép múzsáim
a jajgató metsző széllel*

*ott lebegnek álmaimon
nem fullasztja őket az ár
ám ti gyászos halandóim
húzzatok fel halászcizmát*

*mentőövet is tehettek
ha sok múzsa sírdogál
nem akarom senki vesztét
könnyel teli mély síromnál*

*(csak a legszebb nem áll majd ott
ő mosolyba fullad bele
nem mentették meg az álmok
költőt s verset elfeledve)*

*adalék:
nem csak értem zokognak ők
magukat is siratják
eljárt felettük az idő
szőrhullajtók vén banyák
bánatukat csak tetézi
– öregedni nem vétek –
hogy a sírnál közelemben
ringadozó menyétek*

műzsák vigasztalása

*körbeálltok koporsót
tátongó síromnál
könnyűtökkel töltitek
hej utánam vágyván*

*ott lebeg a koporsóm
könnyűitek színén
nem ereszt a föld alá
nem is megyek biz' én*

*azt hiszitek elragadt
pokol mély örvénye
pedig én egy bokorban
ölelésre készen*

*s ha trombitál gábriel
fújja majd unásig
bamba nép a föld alatt
jó nagyokat ásít*

*én pedig a bokorban
tüzes ölelésben
feltámadva ugyancsak
mint második zsenge*

tiltakozom

*éngem ne hamvasszatok
kinek nagy port vert kavart
egész lénye
mit keresne egy zárt edényben*

*éngem ne hamvasszatok
én életemben voltam szétszórt*

gyertek el

*Gyertek el, fiúk
zúgjon a Tebenned bízunk!
Nem értem,
és nem is értetek,
mindazokért,
kik féltettek.*

*Mert egyszer kidől a fa,
s vele a madárdal.
Termett eleget,
fanyarat, édeset.
Törzsét támadták férgek,
lombját hernyók, jégverések,
de állta, ha vihar cibálta,
hullottak szirmai,
olyankor sírt,
de felkacagott reggelente,
ha kelő nap melengette.*

*Hát gyertek el, fiúk,
zúgjon a Tebenned bízunk,
borzongjon meg a varjúsereg,
remegjenek a levelek,
szikrázzon a fény a deres avaron,
csak zúgjon a Te benned bízunk,
zúgjon!*

*Kik visszahúztak,
ne jöjjenek!
„Feljebb emeljete, feljebb...”
Mert egyszer a fa kidől,
hogy újak nőjenek gyökeréből.*

búcsú

*ne keressetek ne várjatok
nincs érkezés csak az út*

*az ég ha néha zizzen
éngem lapozgat az Isten*

emléktábla (utcafronton)

*szíve ebben a házban
értetek dobbant
élhetett volna
ha nem is többet
de jobban*

az első évfordulóra

*ne higgyetek
a megemlékezőknek
fele sem volt jó barátom
az meg úgy sem lesz ott
aki ártott
belőlük pedig több volt*

látogatás a pataki istván emlékházban

*tanító néni kérem
a költők ugye furcsa lények
kihaltak mint a bölények*

*gyerekek
itt élt egyikük
akihez csendben bemegyünk*

*pataki istvánné nagy erzsébet
a világnak adta ajándékát
a költő pataki istvánt
ajándék költőnek
nézzétek meg a korát*

*látjátok itt írta a verseket
míveseket és nyerseket
harsogott és hersegett
s mert emelte síró népét
elvitték az írógépét
csak papíron futó tollal
vívódott az utókorral
néha az eget nézte
vagy egy lenge nőt
virágot szedett meg levegőt
itt nyögött hörgött
álmodott csillagot rögöt
evett ivott és nemzett
fontos volt neki az ölelés s a nemzet*

*töröljetek lábat
kifelé menet*

avató beszéd Pataki István álló alakos szobránál

*az Úr hangja:
Köszönöm, hogy a földön is gondoltok rája,
Miután ütött végaurája.*

*ó lásd utókor
hogy magasodik most bronzból
időtlenül az időben
mintha mindennek fölé nőne
gondráncokba öltözve
mintha égre simulna bőre
kissé hajlottan is délceg
ahogy Istent nézi
és olykor rátok réved
eres kezeivel mintha simogatna
pedig ütésre volna oka
bronztestéből is melegség árad
szeretni akart szeretni
s ebbe is belefáradt
nézzétek lábát
értetek mennyit rohant
bandukolt botorkált kóborolt
megannyi sebbel
de bátran járt
kóbor eb volt a félelem
most levizeli bokáját
no de vigasztalódj
középen jelzi
merre az út
oda akasszátok a koszorút
míg a kegyelet mindenkit áthat
ne tapossátok körötte a bimbóniákat*

(A beszéd elhangzása után két menyétderekú lerántja a selyembárányprémből készült leplet. Ha netán közében fennakadna, a nőszövetség közbelép.)

*Az Úr hangja:
Ki előtte fejét hajtja,
hozzám vezet minden útja.*

Szentgyörgyi László

A kutató

B. Gy. 67 éves nyugdíjas könyvelő egy verőfényes májusi napon arra ébredt második emeleti lakótelepi lakásának hálósobájában, hogy feltétlenül meg kell keresnie... Hogy valójában mit is, arról fogalma sem volt.

Megingathatatlan maradt, amint lehetett, azonnal nekilátott a rámolásnak: lázasan, módszeresen ürítette ki a fiókokat, tartalmukat a szoba közepére borítva. Aztán a ruhásszekrény következett, minden egyes darabot tüzetesen megvizsgált, aprólékosan átkutatta a zsebeket is – némelyikben nagyobb címletű papírpénzt is talált –, majd egykedvűen a padlóra dobta. Végül a könyvespolc került sorra: vagy kétezer, gyakori költözései során többszörösen átrostált, megválogatott kötet sorakozott rajtuk. Az egyik könyvsor mögött egy üveg gondosan elrejtett konyakot talált, a legjobb fajtából valót. Még abban az időben mentette oda szigorúan őrangyalkodó felesége elől, amikor orvos a tiltott italozástól.

Remegő kezekkel nyitotta ki az üveget, s emelte szájához. Az első korty után valósággal megborzongott az élvezettől. Amint a jól ismert bizsergés szétterjedt ereiben, máris bizakodóvá vál: úgy érezte, csak idő kérdése, hogy megtalálja azt, amit keres... /.../

B. Gy. 67 éves nyugdíjas könyvelő megingathatatlan volt szándékában, pedig mindenki azon iparkodott, hogy meggyőzze erőfeszítései fölöslegességéről. – Tudom én! – jelentette ki el-

lentmondást nem tűrő hangon, amikor mellének szegezték a kérdést: tulajdonképpen mit is keres? Amint alkalma nyílt rá, újrakezdte. Pontosabban: ott folytatta, ahol korábban ilyen-olyan okokból kifolyólag abba kellett hagynia. Ahogy egy-egy felügyelet nélküli szekrényhez, fiókhöz fért, azonnal nekilátott kirámolni. Olyan elszántsággal tette, mint akinek élet függ attól, hogy megtalálja, amit keres... Lehetséges, hogy tudta, mit keres, de nem kötötte senki orrára. Nem bízott meg senkiben.

Amikor már a teljes polcot letisztította, lehuppant az egyik, még üres fotelbe, s kezébe vette a megkezdett konyakos üveget. Meghúzta, majd hosszasan bámulta a címkéjét, az állt rajta: Hennessy. Körülményesen rágyújtott. A cigarettás dobozt is a könyvek mögé rejtette valamikor. Teljesen átadta magát az élvezetnek. Láncdohányos természetű, az alkohol felszabadító hatására, azonnal újraéledt.

Erősnek, mindenre képesnek érezte magát, önbizalma magasra hágott, kétsége sem volt afelől, hogy megtalálja, csak akarnia kell... Jóleső érzés volt, szinte lubickolt benne. Egyik cigarettról a másikra gyújtott, közben egyre kortyolgatott a konyakból... Igen jól érezte magát, s mellette hatalmasnak, mindenre képesnek.

Észrevétlenül, alattomosan kapott lángra a tűz. A fojtogató füstöt még érezte egy ideig. Azután semmit.

Péter és Pál

Péter Pál és Pál Péter, amióta az óvodában összehozta őket a sors, elválaszthatatlanok voltak. – Mintha ikrek lennének, olyan egyformák a lelkeim – jegyezte meg többször is Pali nagyanja, s meghatottságában a szeme sarkában összegyűlt könnyeket törölgette. Az iskolában már egy padban ültek, szabadidejüket is lehetőleg együtt töltötték. Akkoriban – a múlt század hatvanas-hetvenes éveiben – még nem nyomorították meg a gyerekeket az iskolai házi feladatokkal, bőven maradt idő játékra is. Péter és Pál barátsága tartósnak ígérkezett. Ha megkérdezik bármelyiküket: barátját követve maga is kútba ugrana-e, gondolkodás nélkül rávágja az igent. Együtt jártak futballmeccsekre, közösen próbálták ki az akkoriban legnépszerűbb sportágakat, rendszeresen kicserélték egymás közt olvasmányaikat, mi több, nyáron egy-egy hetet, olykor többet is, közösen töltöttek Pali szüleinek folyóparti nyaralójában.

A gombfocival is együtt ismerkedtek meg: Peti volt az, aki először betévedt a klubba, ahol a „gombosok” mérték össze tudásukat, aztán hazavitte az élményt, megosztotta társaival – természetesen először Palival – a felfedezés páratlan örömét. Mindenkit rabjául ejtett az új hóbort. Az első hetek, hónapok a csapatok beszerzésével teltek, a fiúk mindent megpróbáltak, csak sikerüljön szert tenniük a mintául szolgáló, a felnőttek által is használt, finoman és célszerűen esztergált „játékosokra”. Amint meglettek, máris szabályos bajnokságot rendeztek. A legjobbnak Pali

bizonyult, fölényesen nyerte a meccset, nem volt ellenfele az asztal mellett. Igaz, gyakorolt is fáradhatatlanul, gyakran éjszakába nyúlóan. Igyekezete nem volt hiábavaló, hisz sorra nyerte a bajnokságokat. A szerénység nem tartozott Pali legjellemzőbb tulajdonságai közé, sőt, sorra tett lekicsinylő kijelentéseket ellenfelei számlájára, önérzetükben sértve meg a veszteseket. – Tehettek bármit, koptathatjátok a körmötöket, semmi esélyetek nincs velem szemben – jelentette ki minden meccs előtt.

A gombfocival együtt járt a vetélkedés, a gyakran nyílt viszálykodás. Aminek következményeként hirtelen megromlott a két fiú közötti korábbi baráti viszony. Peti annyira szeretett volna győzni, annyira szeretett volna bajnok lenni, hogy már inkább ellenséggként, semmint ellenfélként tekintett Palira. Beteges győzni akarását csak táplálta az apja felől ránehezítő nyomás, aki mindenben a legtöbbet, a legjobbat követelte fiától. – A legjobbnak, elsőnek kell lenned, a többiek – másodiktól az utolsóig – végül csak a futottak még kategóriába tartozók sorát gyarapítják – mondta apja.

Egy forró augusztusi napon a hőség elől a fiúk a folyóparti fűzfák árnyékában kerestek menedéket. Sötétedett, amikor sorra haza indultak. Peti és Pali a régi malomárok mellett vezető ösvényen vágtak neki. A csatornán keresztül fektetett keskeny pallón óvatoskodtak a túloldal felé, amikor Pali hirtelen a vízbe esett. Kétségbeesetten nyújtotta kezét Peti felé, aki megragad-

ta ugyan, de ahhoz már nem volt elég ereje, hogy visszasegítse a deszkára. Amint így erőlködtek, egyikük a vízben, másikuk a pallón, Petinek átfutott az agyán, hogy most már senki sem akadályozhatja meg – főleg Pali nem –, hogy bajnok legyen.

Arra egyáltalán nem emlékszik, hogyan engedte el barátja kezét.

Az árok szélén, a járdaszegélyen ülve tért magához, a köréje gyűlt emberek karéjában.

A holttestet másnap reggel emelték ki a folyóból.

Levél az utódokhoz

Drága gyermekeim, akik mindenképpen ellenére lehetséges – azaz: teljességgel nem kizárható –, hogy vagytok. Könnyen meglehet, hogy itt éltek a közvetlen közelemben, de az is, hogy valahol a messzi távolban. A lényeg: vagytok. Legalábbis azt remélem. Amiként azt is, hogy egyszer talán elolvassátok eme sorokat. Ha mégsem, akkor is némileg nyugodtan távozom, mert el-, kimondtam, bevallottam mindazt, ami a lelkemet egy ideje nyomja... Rozzant egészségi állapotomat tekintve már nem sokáig.

Utam végére értem, az utolsó métereket taposom, s rövidesen véget ér e földi vánszorgásom... Egész életem – a Teremtő szemszögéből tekintve mindenképp – sikertelen próbálkozásnak bizonyult csupán. Az Úr projektjének megvalósítását illetően a sokadik elvetélt kísérletnek. Nem vigasz, hogy amióta lemásztunk a fáról, az emberek túlnyomó többsége hozzám hasonlóan fölösleges életet élt. El kell ismerem: magam is csak mennyiség voltam, semmint minőség. Igaz, ha jól meggondolom, az előbbivel ellentétben, ez utóbbiról nem sokat tudok...

És e hiányosság pótlására már nincs időm.

Az a helyzet, hogy nem vagyok/voltam jelentős, fontos ember, semmi rendkívülit nem tettem, szellemi tekintetben sem emelkedtem ki az átlagból, nem voltam tudós, művész vagy betűvető, akinek emlékművet állítson az utókor. Még befolyásos politikus sem, pedig ahhoz nem szükséges sem különösebb intellektus, sem elhivatottság, elég hozzá a bűnözőkre jellemző gátlástalanság. A sportban sem tűntem ki, pedig azt igazán szerettem volna, csakhát a velem született tehetség nem volt elég, hiányzott a szenvedély, a szorgalom, a kitartás... Mindezek nélkül elképzelhetetlen a siker.

Aki élete során – szellemi, lelki, erkölcsi alkalmatlansága okán – nem vitte sokra, az többnyire ösztönösen, mint tudatosan – utolsó esélyként! – a gyermekeibe kapaszkodik. Már akinek vannak gyermekei... Ha magunk kudarcot is vallottunk, nekik még sikerülhet – vigasztaljuk forma magunkat. Gyenge vigasz. Nem is vigasz: önámítás.

Így van ezzel az emberek túlnyomó többsége. Nem több ez, mint kétség-

beesett, görcsös ragaszkodás egy illúzióhoz, hogy mindenek ellenére nem éltünk hiába, hisz utódaink által az esélyt csak megőriztük.

Felelőtlen ábrándozás, önbecsapás az egész. Az elfecsérelt életére rádöb-

benő, végső kétségbeesésbe jutott ember előtt felbukkanó utolsó szalmaszál. Amelyet igyekszik mindenáron megragadni.

A túlsó part, az esetleges mentőöv pedig sehol...

Szilágyi Ferenc Hubart

Csodálatos világ

*Hiába vonz a szfinx, a táj, a Nílus,
ne tartson sakkban ott a randa vírus;
nehéz a lég, ha gyilkos pára rója,
prédára vár a gyíkok fáraója.*

*A parton beste szúnyoghorda cirkál.
Amerre ember-rakta gúlaszírt áll,
s legenda éled ősidőktől fogva,
fejét világunk dugja rőt homokba.*

*Akár a sült galambra, szája tátva
s pohárnyi tiszta víz a jóbarát ma.
A vágyain határt az ember ott von,
ahol nyugodt az álma: legjobb otthon!*

*

*Ha Indiába vinne kóbor álmod,
ne hidd, hogy ott a békét megtalálod!
A nagy tömeg talán el is sodorna,
mert közlekedni, ó, de kínos torna!*

*Hiába vár a Tádzs Mahal s a Gangesz,
turistaléted drága, talmi rang ez!
Eltévelyedni hív ezernyi dogma,
botolva szent tehénbe, koldusokba.*

*Bazári csillogást rikít a kelme,
s e színes forgatagba vész az elme.
A vágyain határt az ember ott von,
ahol nyugodt az álma: legjobb otthon!*

*

*Bohém kalandra vágysz? Kitárul Párizs:
Mont Martre, a Place Pigalle – csalódni máris –,
szeánszra invitál a Szajna partja,
az ős litániát ma szajha tartja.*

*Toronyiránt haladsz, ha vár az Eiffel,
megmászni tervezed? Korábban kelj fel!
Lapos lesz ám zsebed, s a buksza gyomra,
csak egy bagettre vágysz – mesés vagyokra.*

*Előtted új varázslatok teremnek,
de fáradsz, s éhezel: mindent a szemnek!
A vágyain határt az ember ott von,
ahol nyugodt az álma: legjobb otthon!*

*

*Az Andok messzi, irdatlan hegyének
oly hódolattal zeng a hálaének,
amit, ha boldog emberelme tárol,
regél a régi mítoszok szaváról.*

*Ha egyszer arra vinne tán a lábad,
kerekre nyisd szemed, s ha könnybe lábad,
előítéleted se téve félre,
gondolj a sok kiömlő inkavérre!*

*Nvét e kőbe írta rég a tette,
hitének szent falába építette.
A vágyain határt az ember ott von,
ahol nyugodt az álma: legjobb otthon!*

*

*Tekints a büszke felhőkarcolóra,
a boldog város ez, s a boldog óra,
a virtus vérkörében Ford barangol,
és raccsolásra ferdített az angol.*

*A lét zihál, zubogva fő a pokla,
ne várj szelíd, nyugalmasabb napokra!
Nehéz ügyesnek lenni, jónak, szépnek,
s ha nem vagy szemfüles, nyakadra lépnek.*

*De csőre töltve véded éji álmod,
s a Mc Donald's-ba ülsz, ha kell zabálnod...
A vágyain határt az ember ott von,
ahol nyugodtan élni: legjobb otthon!*

*

Öreg, poros falum, te, Miskafalva,
ki tönkretett, csak erre volt hatalma!
Száz hosszú éve elnyomott a Részek,
a senki földje lett az ékes fészek!

Virágaink a vad taposta sárba,
kezekre vár az elhagyott, az árva.
Mocsár az Ér, akár egy bűzös holtág
zsiványtanyán, mióta elrabolták.

Sivár homokba tüske nő, s a dudva,
a népe szolgaságba messze fut ma.
A vágyain határt az ember ott von,
ahol megél. Pedig csak itt van otthon!

WEISS

ECCE...

Majla Sándor

Az erdélyi magyar kultúrának, így az irodalomnak mindig vannak, s ha így haladunk, ezután is lesznek adósságai. Az irodalomtörténetnek ugyancsak. Majla Sándor (1960–2015) életútja – bár a szemünk előtt zajlott – ilyen: restanciává változott. Mindössze tíz év telt el korai halála óta, de annyira távolinak rémlik, mintha évszázadokkal korábban zajlott volna. Felgyorsult az idő, s ha nem vagyunk folytonosan jelen a zajlásban, ha nem helyezük el a nagy folyam medrében azokat a bizonyos köveket, amelyek maradandók, emlékeztetők és emlékeztető, amelyek a maradást és helyenként a túlpartra való átjutást segítik, akkor nekünk annyi. A látens létezés mit sem ér. Olyan, mintha radar alatt repülnénk, valameddig eljutunk, ideiglenesen megmenekülünk, de a kutya sem veszi észre a ténykedéseinket. Erdélyben, így a Székelyföldön is voltak, vannak és lesznek ilyen rejtett életutak.

Szerencsésnek tartom magam, hogy ismerhettem Majla Sándort. Gyakorlatilag kamaszkorától, amikor az első verseit írta, élete utolsó szakaszáig, a kétezres évek második évtizedének közepéig, nagyjából tanúja lehettem a pályafutásának. Azért csak nagyjából, mert volt egy olyan időszak, egy évtized – 1995 és 2005 között –, amikor eltávolodtunk, s csak ritkán találkoztunk; és nem is annyira személyes, inkább hivatalos, irodalmi találkozások voltak ezek: rendezvényeken

szerepeltünk együtt, vagy részt vettünk egymás felvillanásain itt-ott, egy-egy kötet megjelenésekor, olykor pedig a mások számára szervezett könyvbemutatókon, olykor Budapesten, máskor Székelyudvarhelyen, de Korondon és Szovátán is. Centrumban és provinciákban bukkantunk fel olykor együtt, s mindig azt reméltük, hogy ez csak a kezdet, az igazi élet majd ezek után kezdődik...

Az emlékek felidézésére történő felkérés most nem irodalmi berkekből, hanem baráti társaságból érkezett. Középiskolai osztálytársaiban fogalmazódott meg a gondolat a 45. érettségi találkozón 2024 májusában, hogy össze kellene gyűjteni az emlékeket, a dokumentumokat, a tőle származó publikációkat, illetve a róla szóló írásokat, hogy így, egybe rostáltan maradjon fenn, s szolgálja majd a következő nemzedékeket is. Mert az a jó, ha van egy kiindulási alap. Akár be is kerülhet így – utólag – a kánonba, de szolgálhat forrásmunkaként egy majdani tudományos igényű összeállító dolgozathoz, ha valaki egyszer majd mesteri vagy doktori értekezést szeretne Róla írni.

Két évvel járt fölöttem a gimnáziumban a Sándor évfolyama, jól ismertük egymást az osztálytársaival, többen közülük bentlakótársaim is voltak, abban az időben „nagyok”, akik hálótermi és szilenciumi felügyelőkként figyeltek ránk, mutatva a jó példát és adagolva

a csibésztséget is egyaránt. Úgyhogy szívesen vettem a felkérést, hogy állítsam össze ezt a kötetet, s így valamikor a 2024-es esztendő második felében hozzá is láttam.

Nem tekintem egyszerűs munkának ezt a könyvet, hiszen megszólítottam a diáktársakat, a még élő egykori tanárokat, a pályatársakat és átnéztem a kapcsolódó bibliográfiát, igényelve a hozzátartozók segítségét is, hiszen fotókkal, kéziratban maradt szövegekkel, magán- és irodalmi jellegű levelekkel kívántam szélesíteni a spektrumot, azaz a szándékkal, hogy ne csupán betűtengert zúdítsak az Olvasó felé, hanem lazítsam fel a szövegeket itt-ott a beékelte dokumentumokkal. Több fórumon is „köröztettem” a felhívást. Néhányan rövid időn belül válaszoltak, páran csak külön és többször megismételt felkérésre, voltak ígéretők, akik azóta is hozzák/küldik a maguk emlékező írásait, egy-két kolléga ingerülten le-
rázott, hogy mit akarok, hagyjam őket békén, s amikor úgy éreztem, hogy utána kell néznem bizonyos részleteknek, egy-egy közös barátunkat személyesen is felkerestem, hogy mondják el kapcsolódó élményeiket. Így bővült, s ha nem is kerekedett teljes egészé, mégiscsak összeállt a kötet kéziratanyaga, amellyel az volt a szándékom, hogy a 2025-ös esztendő októberében napvilágot láthasson. Majla Sándor október 14-én töltötte volna be a 65. életévét...

Székelyudvarhely, 2024. december 2.

Simó Márton

*

Egy esszészzerű írást képzeltem el, amelyben helyet kapnak a szubjektív

meglátásaim. A kapcsolódó részleteket, a másoktól származó történeteket, visszaemlékezéseket pedig az éppen tárgyalt pályaszakaszhoz illeszttem. Időrendi sorrendben haladok, ez jelez majd némi korszakokra történő tagolódást, amelyet megpróbálok majd jelezni.

A gyökerekről

A korondi ember tisztos szegénységben élt, sokat dolgozott önmaga és családja fenntartásáért. Gyakori volt az időszakos vagy a tartós elvándorlás. A felcseperedő gyermekek – bár mindannyian kiváló képességűek voltak – nem tanulhattak tovább Sándorék családjában, ahogy elvégezték a nyolc általánost, elhagyták a falut és szolgálni mentek, később pedig a kisebbek ipari munkahelyeket kerestek maguknak – ezzel magyarázható, hogy Vajdahunyadon, Déván, Székelyudvarhelyen, Szovátán kerestek és találtak maguknak megélhetést. Kivétel Sándor volt, a sorban a legkisebb. Ő azonban korán félárva lett, édesapját nem ismerhette. Ráadás még, hogy az anyai nagya, született Máthé Karolina, Oláh Sándorné is megözvegyülve került a megfogyatkozott családhoz, szeme világát is elveszítette, hátralevő éveit vakon töltötte, ami nem jelentette azt, hogy elzárkózott a világ elől. Ő volt Nannyó, köztisztviselőként álló személy a faluban, akit rokonai, ismerősei, kortársai rendszeresen látogattak, aki mindent tudott, amit egy asszonynak a régi falusi világban tudnia kellett... Sándor édesanyja, Margit néni a postán vállalt munkát, levél- és újságkézbesítő is volt egy ideig. Meg

kell itt jegyezni, hogy a múlt század hatvanas-hetvenes éveiben több egyetememet végzett fiatal pedagógus tanított Korondon – Czegő Zoltán (sz. 1938), Beder Tibor (1938–2020), Asztalos Ferenc (sz. 1945), Tófalvi Zoltán (sz. 1944) –, s ami azelőtt elképzelhetetlen volt: líceum is működött a község központi iskolájában 1962 és 1974 között. Az írott szó, a művészet becsületét az is növelte, hogy Korondra húzódott haza a börtönviselt Páll Lajos, aki – bár nem vállalt többé semmilyen közéleti tisztséget vagy állami munkát – nagy hatással volt a helyi elitre, hiszen verseskötetei láttak napvilágot, és festőművészként ugyancsak egyre ismeretebb lett itthon és Magyarországon egyaránt. Nemcsak napi és hetilapokat, hanem kulturális folyóiratokat is járatott a helyi értelmiség – *Korunk*, *Utunk*, *Igaz Szó*, voltak olyan időszakok, hogy magyarországi lapokra is elő lehetett fizetni –, amelyek már kisgyermek korában rengeteg olvasnivalóval szolgálhattak Sándor számára, sokszor már azelőtt, hogy az előfizetők kezükbe vették volna. Ez a lehetőség minden bizonnyal szélesítette az olvasni szerető kisgyermek látókörét. „Rendes” könyvek is a kezébe kerülhettek a szünidők alatt, hiszen nem fogták odahaza olyan gyakran munkára. Erről Molnos Ferenc ír visszaemlékezésében. Édesanyja kiválóan megtanult virágozni is, ami a korondi fazekasok nyelvezetében azt jelenti, hogy részt vett a nyers agyagedények égetés előtti festésében, ami sajátos tudást és jártasságot igénylő tevékenység, feltételezi a kézügyességet és a kerámia-motívumok ismeretét. Ez a fajta napszámmal járó mellettevékenység többnyire a közelben

lakó, kiváló fazekasmester id. Vészti Mihályéknál történt, aki az utcájuk végén, a Főútra nyíló saroktelken lakott. Az öreg Vésztinek akkor már nemzetközi szinten híre volt, sokan vitték el messzi földre az edényeit. Hogy milyen jó üzleti érzéke volt, ezen akkor lepődtem meg gyermekként – valamikor a hetvenes évek végén –, amikor megláttam nála a névre szóló, pontosabban a megszemélyesített csomagolóanyagot. Nem újságpapírba tekerte a cserepet, hanem saját, névvel és címmel ellátott papírosba. Később már családi reklámzacskót is készítettet.

Molnos Ferenc: Szuper volt

Mi mással járulhatnék hozzá ehhez a sok darabból összerakott megjelenítéshez, mint a gyermekkor emlékeivel. „A Sándort tulajdonképpen élém tolta az élet, hiszen anyai nagybátyám és tulajdon testvéröcsém is erre a névre hallgatott. Pontosabban ennek becézett alakjára, a Sanyira, mert úgy tűnt, hogy élő ember abban a faluban ennél többre nem juthatott. Írhatták bármelyik keresztlevele a Sándort, s olvashatták fáradt arcú hivatalnokok adott esetben így, abban a közösségben mindenik mégis csak Sanyi maradt, mert már az is több volt, mint a Sanyika, meg pláne a Sandri. Éreztem, hogy a Sándorhoz egy kis távolság szükségeltetik. Legalább akkora, mint a falu fölé emelkedő Firtoshoz, amihez fel kell emelni a tekintetet, de ahhoz mégis eléggé közel, hogy ne csupán csodáljuk, hanem szeretve szeressük. Sándorhoz nem lehet átszólni csak úgy a szomszédba a kerítés fölött, őt nem lehet focizni hívni, vagy kopsit fogni vele a patakban, mert

ő más” – írtam egykor e névhez való viszonyulásunkról.

Ha csak az anyám, nagyanyám elbeszéléséből ismert nagybátyám is – mert úgy ment el húszévesen, hogy egyszerre négyen szúrtak rá bicskával –, no meg a velem élő öcsém is Sanyi volt, a tőlünk második utcában lakó Majla Sanyi sem vihette ennél többre vagy kevesebbre, Sanyi volt és az is maradt nekünk.

Hiába kutakodom az emlékezetben, az első találkozás képei nem jönnek elő. Egészen kis emberkék lehettünk még, s ez minden bizonnyal ott történhetett meg a közvetlen szomszédunkban Marciéknál, akikkel ő első unokatestvéri viszonyban állt, így aztán gyakran megfordult ott. S ha már ott volt, akkor a mi kertünkbe is átjöttek birtókát vagy hullott vackort enni s teniszlabdánál alig nagyobb gumilabda után futkorászni velünk a gye-
pen. Marciék a szomszédos megosztott telek hátsó felében laktak, egy keskeny bejárón lehetett az utcáról bejutni az udvarukba. Nagy és kicsi házuk éppen a mi hosszú kertünk felénél volt, s ahányszor csak hátra mentünk a csűr mögötti sok-sok gyümölcsfával ékelt kertbe, számukra szem elé kerültünk. Bátyjával ők voltak az elsők, ha társakat kerestünk játékainkhoz. De munkában is gyakran kíségtettük egymást. Mondhatni, sülve-főve együtt voltunk. Persze, Majla Sanyi nem volt ott mindennapos vendég, vele csak olykor-olykor találkoztunk, ha éppen az anyja átküldte a hűgához, a Marci anyjához valamiért, vagy annyira árvának érezte magát, hogy társaságunkért a Tyúkszer utcán keresztül átjött hozzánk. Ha a kertünkből nagyanyánk kitiltott, mert kitaposnánk a gypet, csak egyetlen kerítésen kellett átmászni a túloldalon szomszédos Örménykertig, gyermekkorunk egyik fő játszóhelyéig.

Na onnan nem zavart el senki. Minden játéunkhoz alkalmas volt ez a hatalmas kert. Ősztől késő tavaszig zavar-talanul játszhattunk benne. Sízéshez, szánkózáshoz volt meredek oldal benne. Ha egy hógolyót az aljig elgurítottunk, addig már több ember erejét igénylő hatalmas tekerccsé növekedett. Őszi vasárnapokon két utca népes gyermek-serege pitykézett, futhatott benne egész délutánokat. Fűnővészkor nyáron kévényi kövér sóskakötegeket szedtünk itt. Sóskaszedéshez nem tudtunk jobb helyet ennél.

Utcasarki vakolatlan faház a Sanyi szülőháza. A rakófa már rég barnás-szürke patinát nyert az időben. Bár nem utcafrontban, hanem az udvar mélyén állt, az épület sarkánál volt a bejárat, deszkalépcső pár foka vezetett oda fel egy kis előszobába, ami belül szintén vakolatlan maradt. Rengeteg ide-oda lerakott tárggyal valamiféle raktár jellege volt. Eddig mindent a befejezetlenség, az ideiglenesség uralt. Látszott rajta, hogy amint lehetett, lakói fedél alá költöztek, s aztán az építés további része elmaradt. Ám ha innen beléptél a konyhába, szobába, ott már egy szokásos belakott otthon képe fogadott. Minden bizonnyal ezért az épületért is szerettem ide járni. Egyetlen hasonlót láttam még, a régi posta épületét, amely ugyancsak fából készült, vakolatlan volt és a sarkán volt a bejárat, ám az előtt nem volt udvar, egészen kiépítették a Tanorok és a Malom utca sarkára, míg Majla Sanyiék otthona egy udvar mélyén volt sarokház a Rózsa utcában. A kaputól a ház felé eső részen egy fa adott árnyékot az udvarnak, úgy emlékszem, eperfa volt. Ha Marcit édesanyja a nővérehez futtatta valamiért, szívesen elkísértem. A Borvíz utcából a patak mellett a Tyúkszer ut-

cába fordultunk, s a Bolhadomb alatt – amin a Sárkánynak csúfolt öreg tap-lás, Gál Samu bácsi kátránypapírral borított fedelű háza feketéllett – az utca átvezetett Molnár Istánék udvarán neki a Pandúroknál a hídnak, aztán már pár lépés után Majláéknál is voltunk. Izgalmas útvonal volt ez. A patak mel-letti letérőnél volt gyermekkorunk első fürdőhelye. Elsősorban az utcánkbeli gyerekek – jó sokan voltunk – jártunk ide. Majla Sanyinak is ez volt a legköze-lebbi alkalmas hely a fürdőzésre. Amúgy bennünk talált játékra, csínytevésre al-kalmas társaságot. Kerekesék háza mö-gött az égerfák alatti kanyarban mell-magasságig érő vízben ismerkedtünk az úzás tudományával. Kövekből dugályt raktunk, azzal duzzasztottuk fel a vi-zet, s akik a munkában részt vettünk, magunkénak tartottuk az így kialakí-tott fürdőhelyet. Csak azt fogadtuk be a később érkezők közül, aki maga is rárakott a dugályra néhány nagyobb követ. Mozdíthatatlan nagyságú kövek is voltak az utca felől. Ez a rész az égerek árnyékán kívül esett. Mivel a nap jól felmelegítette, arra ültünk ki melegedni, napozni. Itt kezdődött a Tyúkszer utca. A Tyúkszert mi mindig egy kis módo-sítással mondtuk ki. Úgy indultunk el rajta, hogy tudtuk, mindjárt túl is va-gyunk rajta, mert nyúlfarknyi az egész. Kifliszerűen elkanyarodó, s a kanyarban egy kis kitérővel a Bolhadombra, ami valóban bolhányi. Molnár Istánéknál – mert István sem lehetett a faluban, csak Pista vagy Istán – az udvaron ment át az út. Balról a tornácos ház, jobbról a csűr s előtte egy szekér övezte. Van még egy ilyen a faluban, de ott a csűr előtti részt elkerítették. Istánék háza mögött akkor már nem működő malom volt. A kertünk végében lévő malomárok itt

hozta le a vizet a malomhoz s mindjárt vissza a patakba. Ha Marcival siettünk Majláékhoz, nem jöttünk körbe az ut-cákon, emellett a malomárok mellett rövidítettünk.

Tele volt az utcánk gyerekekkel. Alig fordult itt elő egyke, s lány nem sok volt, többnyire fiúk. Egy-egy családban két-három fiú is akadt. Sanyi ugyan nem volt egyke, de ő is az egykéék éle-tét élte, ugyanis két testvérbátyja már felnőtt volt akkor, s a faluból is rég el-költöztek. Az édesanyjával élt kettes-ben. Aki jó kezű virágozó asszony volt. Fazekasokhoz járt el kerámiát díszíteni. Napestig el volt ott. Jókedélyű asszony-nak ismertem. Ha otthon találtam, szí-vélyesen fogadott, elbeszélgetett velem, örült annak, hogy fiával barátkozom. Korabeli gyermekek nem igazán vol-tak a szomszédságában, unokatestvé-rei, Marciék révén csapódott hozzánk, Borvíz utcaiakhoz. Játékainkban részt vett, de kerti, mezei munkáinkból, nyári csapatos rőzsehordó akcióinkból kima-radt. Inkább hétvégeken járt át hoz-zánk vagy olyan időszakokban, amikor nem jártuk az erdőt, a mezőt. Olykor együtt mentünk át a Futódomb alján egy malomárok melletti kis házban élő, Marciékkal közös nagyanyjához. Ő mindig otthon volt, ráért a látoga-tókkal – unokákkal és a velük jött ven-déggel – foglalkozni. Sanyi édesanyja tőle örökölhette a szívélyességet és a jó kedélyt, no meg a mesélőkedvet. Mint a meder köveit kerületgető csordogáló víz, úgy indultak a történetei, észrevétlenül duzzadtak sodró áradattá, amely már vitt minket is. Amúgy izgalmas, érde-kes hely volt az a bekötő utat kísérő, s közvetlenül a ház mellett elfutó bővizű malomárokkal, s ott hátul egy hajdani malom romjaival. A látvány s a hallott

régi történetek révén itt könnyen beindult a fantázia. A gyermek egy másik, egykor volt világba került, sosem látott emberekkel találkozott, átélt felkavaró eseményeket.

Valahol itt születik a képteremtő erő, amikor a külső élményeket a gyermeknek belső képekké kell alakítania. Valahol itt született Sanyi mesélőkedve is. No meg a könyvek lapjai közt. Azt hiszem, a velünk császkálások mellett is, sokat volt egyedül, s ilyenkor könyvekbe menekült. Nem tudtam róla akkor, hogy írna, nem szólt róla, de azt tapasztaltam, hogy ügyesen forgatta a szavakat.

Aztán a kamaszkor hétvégi kószálásai élnek még elevenen bennem. Marcival és Sanyival hármasan a Csigadomb alatti sóstóra jártunk. Sokat beszélgettünk mindenfeléről. Peer, Ofner, Szuper – osztottunk ki magunknak játékból egy-egy titkos nevet, amelyet mások előtt sosem használtunk. Évtizedek múltán egy találkozásunk alkalmával nevetve felidézte.

– Én már akkor Szuper voltam! – mondta.

– Igen, az voltál! – válaszoltam.

– Te meg Peer!...

Krisztusi képén ragyogtak a mélyen ülő szemei. Úgy éreztem, mintha egy pillanatra visszatért volna közénk azzal a derűvel teli cinkosság, amit már rég elvesztettünk...

*

Az is a hetvenes évek közepén lehetett – ’75/’76-ban, magam is a korondi általános iskola padjait koptattam –, amikor híre kelt, hogy Sándor verseket ír. Nekem egyet sem mutatott meg. Nem voltunk annyira bizalmas viszonyban. Csak hallottam másoktól. Én saját bimbózdó „költői mivoltomat”

akkor még erősen titkoltam. Talán a vele egyidős Józsa László párat olvasható közülnk, aki szintén verselt akkor-tájt, de Laciból aztán nem költő lett, hanem kiváló keramikus, aki megújította, sőt tovább is gondolta a hagyományos korondi népi formát és stílust. Kilenc és tizedik osztályban ők ismét osztálytársak voltak Udvarhelyen, de Laci családi okok miatt abbahagyta aztán a tanulmányait, meghalt az édesapja és át kellett vennie a műhelyt és a gazdaságot. Az „ifjú költővel” való komolyabb megismerkedésem aztán a gimnázium bentlakásában történt. Eljárogattunk a Tomcsa Sándor Irodalmi Körbe, ahol voltak nálunknál „zsengébb”, de „érettebb” író- és költő-ígéretes is: Fülöp D. Dénes (1954), Veress Gerzson (1956–1998), Bágyi Bencze Jakab (1958), Jánosi András (1960), Pintér D. István (1964) és mások. Erről az időszakról így vallott Lakatos Mihálynak, aki a tiszavirág-életű *Ifjúsági Magazin* számára készített vele interjút: „(...) tizenegyedik-tizenkettedikes koromban az iskolának-tanulásom eredménye (a jegyek) nagy ívben lefelé tartott. Ezzel ellentétben egyre több időt töltöttem könyvtárban, színházban, no meg egyedül egy-egy könyvvel, elvonultan. Nem külön láthatóként vagy körülhatárolhatóként megfogalmazottan, hanem inkább indulási évek szintéziseként mégis a Tomcsa-kör segített sokat az első években. Aztán természetesen el kell mondani még azt, hogy mit jelentett az *Ifjúságunk* IM-oldala a magamfajta zöldfülű titánok számára.”

[Kissé előrébb ugorhatunk az időben, ha a Tomcsa Sándor Irodalmi Körrel van szó. Amikor az itt közölt csoportkép történetét próbáltam kideríteni, érdekes dolgok derültek ki.

Nagyjából biztosnak mondható volt, hogy a '80-as évek végén: '87 és '89' között készülhetett. Nekem nem volt meg a papírkép korábban, csak az elektronikus terjedő változatot láttam, amely FB-oldalakon és villámpostán terjedt jobbra-balra a baráti körünkben. Az nyilvánvaló, hogy itt „érettebb fiatalok” vagyunk, többen is túljutottunk az első publikációkon, mi vagyunk a székelyudvarhelyi irodalmi élet „oszlopai”, ifjú „titánjai”. Bágyi Bencze Jakab (1958) költőtársunk volt abban az időszakban a kör vezetője. Felidézte, hogy ez egy év(ad)záró eseményen készülhetett, amikor több meghívottat láttunk vendégül, így került a társágunkba Egyed Péter (Kolozsvárról), Markó Béla (Marosvásárhelyről) és Ferenczes István (Csíkszeredából). „Hírünk volt a szó nemesebb értelmében – mondotta Bágyi Bencze –, jó volt a megítélésünk, olyannyira, hogy Cs. Gyimesi Éva meghívott a kolozsvári bölcsészkarra, miután ő nálunk, Udvarhelyen vendégeskedett egy alkalommal a kör meghívására. Három emberre szólt a meghívás, akkor Pintér D. Istvánnal és Majla Sándorral utaztam oda. Bent a tanszéken tartottuk a kört, magát a találkozózt a diákokkal és néhány érdeklődővel, majd elmentünk egy étterembe, ahová elkísért minket egy olyan ember is, akit nem az erdélyi irodalmi élet újdonságai és a fiatal alkotók vonzottak elsősorban, hanem munkaköri kötelessége volt a fülelés. Mindannyian tudtuk, hogy Éva nénit követik és folytonosan lehallgatják a szervek. Úgyhogy óvatosak voltunk, nem hangoskodtunk, halkan beszélgettünk a vendéglői asztalnál. Ennek a találkozásnak ránk nézve aztán nem volt semmi következménye. Az elrettentés

más irányból jött, 1988 decemberében egyazon időben többünkénél házkutatásokat tartottak, bizonyos videókazeták és szamizdatok iránt érdeklődtek. Valóban voltak, keringtek udvarhelyi értelmiségieknél ilyesmik – Orwell-kötetek, Beszélő-számok, Márai- és Nyíró-regények –, de a belügyisek nem találtak a tagoknál „csempészárut”. Egyiktől-másiktól kéziratokat vettek el, de folytatása nem volt. Mi elmondtuk egymásnak, hogy mi történt, de becsületünkre mondva nem szivárgott ki semmi gyanús, semmi ’törvényellenes’. Nyilatkozatokat viszont íratnak velünk, hogy kivel, mikor és hol találkoztunk, de nem sikerült felgöngyölíteniük az összeesküvéseket, mert nem is volt ügy, hiszen egyszerű, értelmiségi, baráti csoportosulás volt a miénk. Biztos, hogy megfigyeltek bennünket továbbra is, és átnézhatték rendszeresen az irodalmi kör naplóját, amelyet a befogadó intézményben, a Művelődési Házban kellett tartani – nyilván –, mert akkortájt az irodalmi meg egyéb körök nem rendelkeztek jogi személyiséggel, szükség volt a felügyeletre, hogy csak a megtűrt tevékenységeket végezhesük.” Így állapotunk meg abban, hogy a fotó 1988-as keletkezésű. A döntést aztán hamarosan megerősítette Balla (Márkus) Etelka is, akit az akkori frizurája igazított el a múltó időben, „Țuțuianu mester készítette Bákóban, jól emlékszem, mert hozzá akkortájt elég nehéz volt bejutni. Abban az évben Moldvában tanítottam, a férjem pedig Kolozsváron, s mivel itt éltek a szüleim, Udvarhelyre jöttünk, ha találkozni szerettünk volna.”]

Közös volt a magyartanárunk, a kiváló pedagógus Hermann Gusztáv (1928–1988), Guszti bácsi, aki beszer-

Balról jobbra: Markó Béla, Pintér D. István, Egyed Péter, Miklósi Dénes, Fábíán (Főcze) Kornélia, Márkus (Balla) Etelka, Bágyi Bencze Jakab, Majla Sándor, Simó Márton, Ferenczes István, Bán Péter, Bartha Levente

vezett minket a helytörténeti körbe, majd a színjátszók közé is. Sándor túl ezen kiválóan táncolt, úgyhogy tagja volt a Kacsó András (1932–1987) által koreografált csoportnak, amely többször fellépett akkortájt az iskolai ünnepeken, a városi programokon, így a Szejke-napon is, s amelynek egy fellépéséről aztán tévéfelvételt készített a Román Televízió Magyar Adása (1979). Ez jelentős eredmény volt, annak ellenére, hogy főleg a reál tárgyak jóvoltából érvényesült a többség – mármint a továbbtanulás szintjén –, de érdemes megjegyezni, hogy azért akkor is élénk volt ebben az iskolában a bölcsészeti irány, a művészeti és a műkedvelői tevékenység. „Legemlékem az egész négy esztendő – írja a húszéves találkozó alkalmával készített emlékkönyvben –, mégis a lelegebb az, amikor az utolsó év utolsó osztályfőnöki óráján, miután Vilmos Mester megnézte a színjátszó

csoport búcsúelőadását, kijelentette: – Most az egyszer (addig sosem volt 10-es!) Majlának nem húzzuk le a magaviseletét, mert nagy hozzájárulása volt az előadáshoz (...) ezzel kicsit boldoggá tett, mert rájöttem, hogy nem töltöttem hiába az iskolai időt is a színpadon és a könyvtárban.” Maga az osztályfőnök, Balázs Vilmos matematikatanár is elégedett volt: „Ha egyetlen szóval kellene jellemeznem az 1979-ben végzett osztályt, akkor ezt nevezném tanári pályám csillagának. Ebből az osztályból került ki a legtöbb sikeres versenyző a matematika, fizika és kémia versenyeken. (...) Az eredménynek nagy visszhangja volt az egész megyében, sőt több egyetemi központban is (...) Jó irodalmárok, nyelvészek kerültek ki az osztályból. A táncházmozgalom és színjátszás lelkes tagjai maradandó élményeket szereztek mindannyiunk számára. Viselkedésük, demokratikus kollégi-

umi szellemük magával sodorta az egész iskola ifjúságát.”

A színjátszókör tulajdonképpen a Székelyudvarhelyi Népszínház ifjúsági tagozata volt 1977–1978 körül, ebből nőtt ki később a Vitéz Lelkek nevű csoport 1989 után, amelyet Szász M. Attila (1953–2000) vett át, aztán diáknemzedékek során át, évtizedekig vitte tovább a felesége, Szász Mihálykó Mária, aki szintén magyarszakos pedagógus volt, ugyancsak erős színházi kötődésekkel. Több itteni végzős később is tevékenykedett a „félprofi” együttes műkedvelői körében, páran pedig megkísérelték a színművészeti egyetemre – akkor Szentgyörgyi István Színművészeti Főiskola – való felvételizést. Aztán Majla Sándor barátunk is, bár az 1979-es esztendőben ez majdnem felért egy „öngyilkossággal”; kihívta maga ellen a sorsot, aki színíre készült, hiszen legalább tízszeres volt a túljelentkezés egy-egy helyre, és jó esetben öt-hat, esetleg hétfős évfolyamok indultak... Tamási-, Sütő- és Kányádi-darabokra emlékszem. Sándor Mókát alakította az *Énekes madárban*.

A színművészeti irány csak rövid életű, egyszeri kihívás volt számára, nem ismétlődött meg, hiszen rövid helyettesítő tanári munka következett 1979 őszétől 1980 teléig, majd a katonai szolgálat, ahonnan 1981 májusában szabadult. Reménytelenül ismét, hiszen nem maradhatott ideje az alapos felkészülésre, de azért megcélózta már akkor is a kolozsvári bölcsészkar magyar tagozatán a magyar–angol szakot. Néhány év helyettes tanári működés ismét Pálpatakán és Korondon. Menet közben annyira jól megtanulta az angol nyelvet, hogy a községi központ iskolájában az igazgatók – Bölöni

Domokos (1946), aki mellesleg prózaírói pályafutása elején tartott, majd Balázs Zoltán – „jegelték” számára ezt az állást, nem hirdették meg; néha megjelentek ugyan oda kihelyezett „tájidegen” pedagógusok távoli regáti megyékből, de aztán álltak is tovább, elrázódtak valahogy a szülőhelyükhöz közelebbi intézményekben. Merem állítani, hogy az 1982 és 1988 közötti időszak volt életének legkiegyensúlyozottabb korszaka. Több évben is együtt utaztunk fel Kolozsvárra eleget tenni a kötelességünknek, és vállaltuk továbbra is bölcsészkarai sikertelenséget. Én magyar–orosz szakpárosítással kezdtem 1981-ben, majd katonaság után magyar–román kombinációval próbálkoztam. Mintha az orosz vagy a román mellékszakra könnyebben be lehetett volna jutni – legalábbis én azt gondoltam –, mert az angollal teljesen hadilábon álltam. És nem is erőltettem. Egyszer megkérdeztem Sándortól, hogy miért ragaszkodik az angol mellékszakhoz? Felsőbb- és elsőrendűsége tudatában nézett rám, kérdően, hogy mit akarok, hát nem látok tisztán, majd megjegyezte, hogy világnyelv, és ebben van a jövő... Valóban így volt, érzékeltem én is, az igazi könnyűzene is angolul „szólt”, a mozifilmek java is angolszász környezetből érkezett, érzékeltem, hogy a tudományos szakirodalom leginkább angolul működik, a francia „visszavonulóban”, az oroszra pedig sokan úgy tekintettek, mint a vasfüggöny mögötti nyelv, bár a matematika és a fizika iránt érdeklődő barátainktól tudtuk, hogy a legújabb kutatások eredményei, amelyek a Szovjetunióban és a szocialista országokban történtek, azok oroszul terjednek, általában hoz-

záférhető a nagyobb városok és az egyetemek könyvtáraiban...

Aztán elmesélt egy, az oroszral kapcsolatos történetet. A középiskola második felében – tehát tizenegyedik és tizenkettedik osztályban – két idegen nyelvet tanultunk: egyet haladó, egyet pedig kezdő szinten. Mivel különböző településekről kerültük be, egyesek a németet, mások a franciát, vagy éppen séggel az orosz „hozták” magukkal. Az évfolyam párhuzamos osztályaiból így a nyelvtanárok külön-külön csoportokat szerveztek a haladók számára. A kezdő nyelv azokban az években nálunk kilencedikben az angol volt. Mivel reálprofilúvá változtatták az intézményt, 6-8 matematika és fizika óránk volt hetente, legalább ugyanannyi műszaki tárgyakból – géptan, technológia, anyagismeret, szilárdságtan stb. –, s a nyelvoktatás visszaszorult, olyannyira, hogy paródiának, egyszerű szemfényvesztésnek tűnt, hogy azért mégis legyen valami: haladóból és kezdőből is heti egy-egy óra jutott nekünk hetente. Ha bölcsészkaron kívánt továbbtanulni a nebuló, akkor csak különórakkal és nagy-nagy szorgalommal tudott ilyen téren felfejlődni. Sándor oroszos volt általánosban. Úgy alakult, hogy a Ciherbá csoportjába került. Bokor Gyula tanár elvtársról azt tartották, hogy a fogságban tanulta meg a nyelvet, és szabadulása után fejezte be a főiskolát, de egy kicsit vagy teljesen idegromcs volt. Meg azt is mondogatták, hogy az öreg, mármint Gyuszi bácsi ráadásul besúgó is. Ezt nem tudom, nem merem állítani, tény, hogy én később is jó kapcsolatban voltam vele, néha leültünk valamelyik kocsmában, és igen erősen szidtuk a rendszert, olykor más ismerősök is csatla-

koztak, de nekem e beszélgetések miatt soha bajom nem származott... Szóval, Ciherbá észlelte, hogy feltűnt az óráin ez a Majla, aki már ekkor negyedéves volt, erősen közeledett az érettségéhez, de... kiderült, hogy a nagy haladás és hajtás közepette gyakorlatilag elfelejtette a cirillbetűket, alig tud elolvasni egy-egy rövid szöveget, s tízig sem képes elszámolni. Botrány lett a dologból, és kiadta Ciher, hogy a következő egy hónapban fel kell frissítenie az ismereteit, néhány vers is volt a pakliban, amelyeket elejétől a végéig fel kellett mondania, mert amennyiben ez nem történik meg, akkor nincsen zárójegy, nincsen ballagás, úgy megbuktatja, hogy csak, aminek az lesz a következménye, hogy nem állhat érettségire... Muszáj volt Sándorunknak hegy alatt abrakolnia, átjutott ezen a csapdán... Hogy Ciherbával nem volt felhőtlen a kapcsolata, előzménye volt a dolognak, kiderül az osztályuk emlékkönyvében publikált vallomásából is: „Egyszer Ciher (...) rúgott seggbe, mert nem volt befoglalva a könyvem, de bevette, mert előre domborítottam, ő megpördült nem csigolyákból álló tengelye körül, és odavágta magát a frissen olajozott deszkapadlón. (...) Én meg usgyi, ki az osztályból.” Az „elhalványult” orosz tudás mellett azonban ott volt az angol, amellyel önszorgalomból is foglalkozott a katonai szolgálat idején is, ami azonban nem volt elég ahhoz, hogy 1981-ben egyből ráálljon. Az első felvételizés csak amolyan ujjgyakorlat volt, viszont 1983-tól 1988-ig folyamatosan javultak az eredményei, de nem annyira, hogy boldoguljon is általuk.

Érdemes a múlt század '80-as éveinek elejét idézni a katonasághoz fűződő emlékeink kapcsán. Sándorral mi

az én szolgálatom idején mindvégig leveleztünk. Nyilvánvaló, hogy voltak ezekben az ide-oda közlekedő levelekben magánéleti vonatkozások is, de nem írtunk egymásnak úgy, hogy bele ne loptunk volna egy-két újabb verset. Aki nem volt katona, annak fogalma sincs arról, hogy mit jelent írásos üzenetet kapni a külvilágból, s milyen öröm üzeneteket küldeni kifelé, abba az „elhagyott valóságba”, amelyből ideig-óráig kirekedtünk. Kicsit lassú, de annál izgalmasabb. Ha jól számolom, akkor 32 levél maradt fenn abból a másfél évből. Lehetett még néhány képeslap vagy sima levelezőlap is a kapcsolattartásban, de azok – sajnos – oda veszttek. Legalábbis az én oldalamon. Feltételezhető, hogy ennyi alkalommal válaszoltam neki, de lehetséges, hogy van egy „sorozatindító”, amelyben jelzem, hogy berukkoltam. Az elküldött leveleim sorsáról keveset tudok, hiszen nem sikerült fellelnem Majla levelezését; sem a magán-, sem a hivatalos – értsd irodalmi – levelezése nem jutott el hozzám, pedig lennie kell jónéhány Egyed Péterrel, Székely Jánossal, Cseke Gáborral váltott levélnek, illetve azokat a sűrű levélváltásokat sem tudtam követni, amelyek az antológiák szerkesztésekor, az anyaggyűjtéskor keletkeztek, hiszen abban az időszakban még nem voltak elektronikus formák, a posta szolgáltatásai biztosították az információk biztos áramlását. Lennie kell egy „analóg kézírathalmaznak” is valahol, hiszen akkor még magunk gépeltük, aztán „vittük számítógépre” az írásainkat.

A Sándor leveleit megőriztem, de a képeslapokat nem találom a dobozaimba. Mindenesetre jól visszaadja a korhangulatot egy-egy ilyen levél:

*Korond, 1982. április vége
Ecsém Marci, baka fasza!*

Volt szerencsém már kétszer elpanaszolni Pistának Udvarhelyen, hogy még nem írtál, s hát szentségesszűzmária: ma megjött. Namármost:

pro prima: azért mentél katonának, hogy én nyugodtan aludhassak, és vigyázz a fingódozásra, mert nem szeretem, ha alvás közben zavarnak (...)

pro n: itt minden rendben, remélem kivirágoznak a zabos zsákok, mire hazajössz; különben itt még párszor tél lett, mióta eltávoztál a civilek soraiból.

Jövő héten fogok postázni K. Jakabnak néhány írást a tiedből, s majd a honoráriumot dicső emlékedre megiszom.

Legelőbb, amikor írni fogtam, gondolkodtam, hogy mit írjak, de aztán most látom, hogy sikerült egy oldalon végig semmit írni. Nem is ez a fontos, hanem a szándék!

Minél gyakrabban fogsz írni, annál gyakrabban fogok válaszolni.

Üdvözöllek: Majla Sándor

P. S. Következő levelemben szebben fogok írni, s majd valami női képet is küldök.

→ (Majd a második oldalon!)

Melegen ajánlom, hogy a legelső írásod mihamarabb postázd, mert kíváncsi vagyok! (Hiába! Öregedik az ember.)

Te is ilyen lehetsz

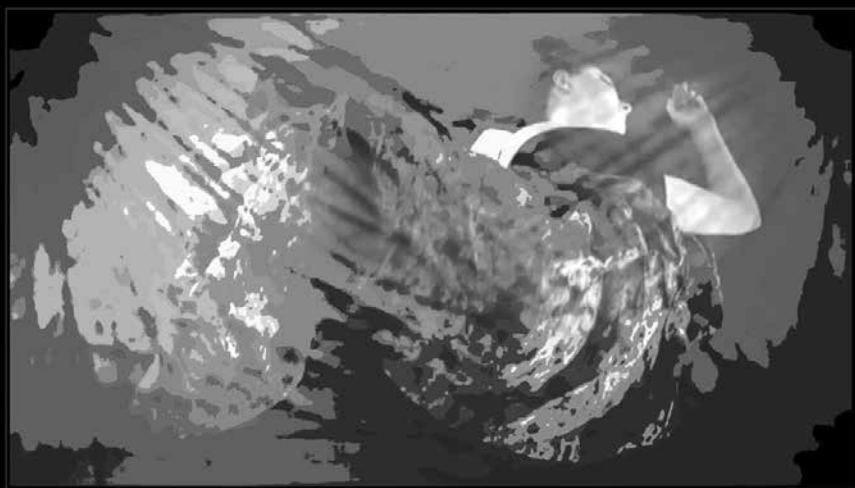
*Homlokodon fekszik ez a táj;
nézheted benne felejtett magad,
elrongyolt hétköznapjaid,
az elemeket, amikből csodás
összerakásban áll befogott szád,
bekötött szemed, magadhoz láncolt
csupasz kezed;
(...)*

*szemedben üres vászon a retina.
Mintha csak akkor lennél újszülött,
ha valaki belenéz tegnapijaidba.
(Különben) csak szád van,
amivel szólhatnál,
s kezed, amivel ölelhetnél –
de homlokodon fekszik ez a táj,
s ahogy nézed tükörbenfelejtett magad,
az idő cseppekben körédhull.*

*Ezt azért, hogy légy napirenden a ro-
mániai magyar irodalommal!*

Még egyszer ölel: Sándor

A tervezett kötet 2025 októberére készül el, Majla Sándor születésének 65. évfordulója alkalmából. A címet a költő maga sugallta; így zárul a Székely Ferencnek adott *Hétkrajcáros gyermekkor* című interjúja: „...aztán egyszer szeretnék (...) egy könyv-ember bemutatón jelen lenni, ahol ez lenne: ECCE Majla Sándor.” Most ez meg is fog történni. Annyi különbséggel, hogy csak mi leszünk jelen fizikai valónkban, a túl-élők, reménykedve abban, hogy korán halt barátunk így köreinkbe visszatérhet. Akkor, hát, ÍME...

VIRÁNYI - WEISS 2024

Csontos Márta

Impressziók

*Sok a felhő-matrica az égen,
s ha jobban megnézem
nem is felhők, hanem
fekete-fehér báránypörök,
melyeket a Nagy Pásztor
ragasztott fel haragjában,
mert nem találta az oltárt,
ahol a tiszta áldozat füstjében
árnyékba mosódik a sötétség
batyuját cipelő démonsereg.
Az éj nyúlványai szorongatják
a sorvadó Napot, – én is
csak a vakablakon kopogtatok,
mert nem maradt más,
csak az időn túl magasodó falak.*

*Súlyos esőcseppek hullanak,
egy marék fekete gyöngy a holnap*

Erdő a kertben

*Aphrodité közeleg, kezében majoranna,
kakukkfű és más fűszerek, homlokát a lombok
árnyékába rejti, s ahogy kikönyöklök
az ablakon, a fák közötti zöld hullámokon
látom, bújócskázik a fény a levélréseken.
Megvillan a törékeny test körvonala a párás
derengésben, s míg hajladozva keresi
az ültetésre alkalmas helyet, leomló haja
megkapaszkodik az ágakon, várja, hogy a
madarak fészkeiket béleljék a puha szálakkal,
várja, hogy a mezítelen sötétség felszívódjon
a fücsomókból szőtt selyemágyon.*

*Álmomban árnyékliliomok mellett baktatok,
változik a szín, már csak angyal-másolatok
vannak és nedvüket vesztett csillagok.
Gazdátlan erdőbe tévedtem, magányos
katonasírok között járok, de a reggeli
félsötétben még látom a nyomokat: itt járt a
habok szülötte, virágzó loncok varázslóleánya.*

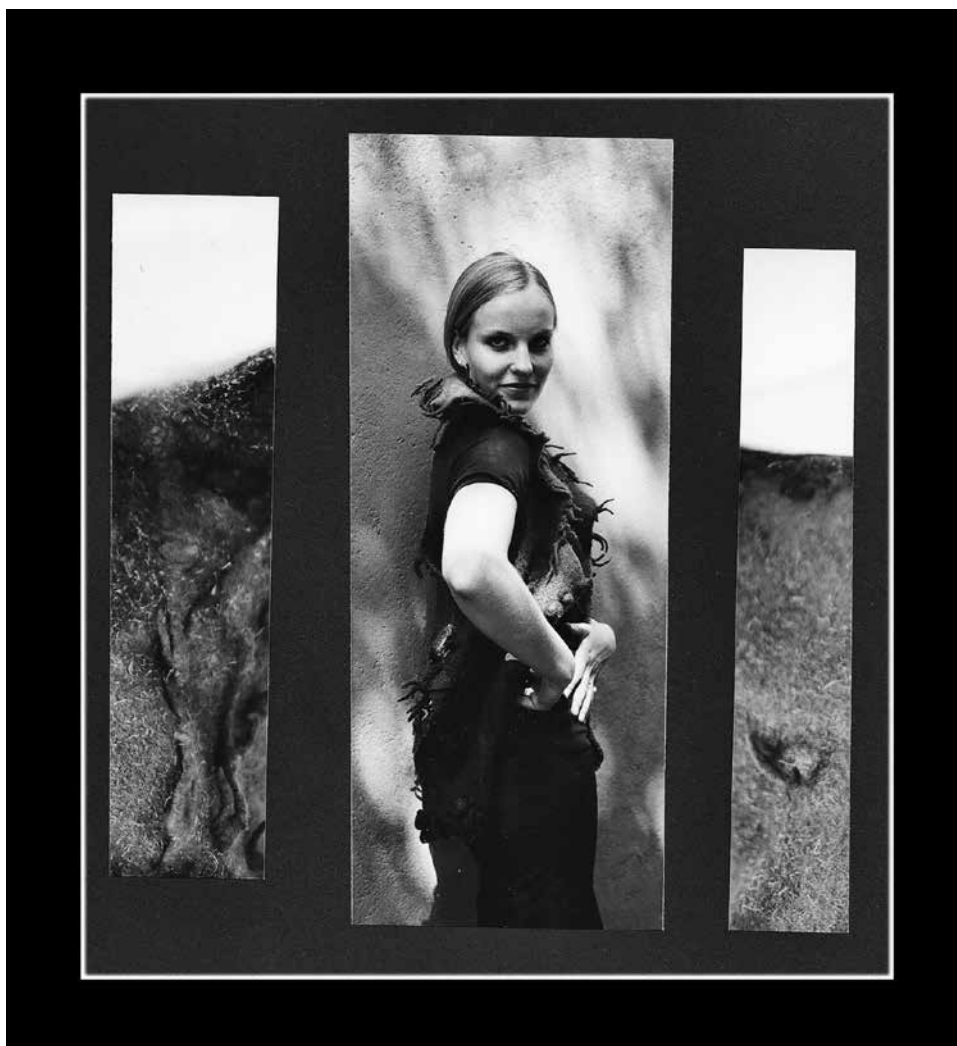
Faiskola

*Csak semmi kapkodás, a fák jól csinálják,
a végleges helyhez kötöttség taktikája nekik bevált,
s észrevétlenül, úgy nőnek egymás fejére, hogy közben
gyökér a gyökérbe kapaszkodik, az ágak egymásba fonódva
törtetnek fölfelé a megritkult levegő nyitott ketrecébe,
s a levelekbe csurgatott zöld fonatából létük beelóg
a télbe, nyárba, őszbe az összetartozás reményében,
pont azon a téren, ahol egy délibábos történet bolondját
járatja velem, ahol kintről minden másként látszik, ahol
nincs rendező a világszínpadon, aki engedélyt ad
változtatni a díszleten.
A csend lassan oldódik anyagomba, árnyékom
belecsorog a fénybe. Csak a fák magasodnak a végeken.*

Rózsakert

*A rózsában az illat küldetés,
lélegzet a felhő peremén,
zavarba ejtő tisztaság,
lepkeszárnny-villanás
Isten tenyerében.
Én pedig leások a mélybe,
hogy feltárjam a titkokkal
teli ürességet – oda, ahol
a csendbe hempergetett
igazság lakik, de nincs ütős*

*trükköm a felderítéshez,
jobb, ha menekülök a
letaposott örvényeken.
Közben a hajnali feltámadás
világosságában megrajzolódnak
a virágok és a fák. Csend van.
Csak a babérfa árnyékában
mosolyog Daphné bízatóan,
s az ősi, újra-kihantolt legendában
nem kell semmit sem magyarázni.*

Haraji Adalbert

A pillanat lehetősége

Mi tenne boldoggá? Képzeljünk el egy győzelmet, vagy akár valaminek a megszerzését, amely ezt az érzést előidézi. A világban való mozgásunk mindennapi élménye megváltoztathatja azt, ahogy látunk, érzünk és ahogy cselekszünk. Ebben az esszémben a háláról szeretnék elmélkedni. Mi a kapcsolat a boldogság és a hála között? Néhányan úgy vélik, hogy nincs semmi különös e kapcsolatban, hisz magától értetődő. Ugyanis ha boldog vagy, akkor hálás vagy.

De gondoljuk át újra. A boldog emberek valóban hálásak is? Mindannyian ismerünk olyanokat, akiknek minde-nük megvan a boldogsághoz, mégsem boldogok, mert valami mást akarnak, vagy ugyanabból többet szeretnének. És mindannyian ismerünk olyan embereket, akikre rájár a rúd, és olyan szerencsétlenek, hogy senkinek nem kívánjuk, és mégis igazán boldogok. Boldogságot sugároznak, mert hálásak. És akkor felteszem a kérdést, mit jelent a hála. Hogyan működik?

Mikor valami kapcsán egy értékes dolgot kapunk, úgy vélem, két dolognak össze kell jönnie: legyen értékes és igazi ajándék. Amikor e két dolog összejön, akkor a hála önkéntelenül megjelenik a szívünkben és a boldogság akaratlanul feltámad bennünk. Ilyen a hála megjelenése.

De a lényeg az volna, hogy ne csak néhanapján éljük át. Lehetünk olyanok, akik hálátelten élünk. Na de hogyan

lehetne ez lehetséges? Azzal, hogy azt érezzük, azt tudatosítjuk magunkban, hogy minden pillanat jutalom, egy ajándék. Mert nem biztos, hogy még egy pillanatot kapunk. Talán ez az a pillanat, amely a legértékesebb, amelyet valaha kaptunk, minden benne rejlő lehetőséggel.

Ez azt jelenti, hogy mindenért hálások lehetünk? Természetesen nem. Nem lehetünk hálások az erőszakért, a háborúért, az elnyomásért, a kizsákmányolásért. Személyes szinten nem lehetünk hálások barátunk elvesztéséért, a hűtlenségért, a gyászért. De senki nem mondja, hogy mindenért hálások kell legyünk. Viszont azt állítom, hogy minden adott pillanatban hálások lehetünk a lehetőségért, még akkor is, ha valami igen nehéz dologgal szembesülünk, mert kaphatunk az alkalmon és válaszolhatunk a kapott lehetőségre. Hogyan lelhetnénk meg mindannyian a hálásan élés módszerét, hogy ne csak néha-néha legyünk hálások, hanem pillanatról pillanatra is? Hogyan valósítsuk meg? A módszer roppant egyszerű: Állj meg! Csak nézz! Menj! Ez minden.

De milyen gyakran állunk meg? Szinte soha, átrohanunk az egész életünkön. És mert nem állunk meg, elszalasztjuk a lehetőséget. Meg kell tudnunk állni, csendben lennünk. Stoptáblákat kell iktatnunk az életünkbe. Amikor sikerül megállnunk, akkor csak nézzünk. Nyissuk ki a sze-

münket, fülünket, orrunkat. Minden érzékszervünk hangolódjon rá erre a kapott csodálatos gazdagságra. Ha jól csináljuk, akkor sohasem ér véget, mert az élet arra való, hogy élvezzük, minden percét, és azt, ami nekünk megadatott. Akkor megnyílik a szívünk a lehetőségek előtt, hogy segítsünk másokon, hogy boldoggá tegyük őket, mert semmi sem tessz boldogabbá, mint amikor mindannyian boldogok vagyunk.

Amikor a lehetőségek előtt megnyitjuk a szívünket, a lehetőségek felszólí-

tanak, hogy tegyünk valamit. Azt tehetjük, amit az élet abban a pillanatban kínál. Eláraszt a hála, mert tudatában vagyunk annak, hogy ez mennyire fontos és hogyan teheti jobbá a világunkat, és mert ha hálás vagy, nem félsz. Ha nem félsz, nem vagy erőszakos. Ha hálás vagy, áradó érzésből cselekszel, és nem a szűkösség érzéséből, és hajlandó vagy megosztani. Ha hálás vagy, élvezed az emberek közötti különbségeket és tiszteletben tartasz mindenkit. Ez megváltoztatja az életünk hatalmi piramisát.

Bágyi Bencze Jakab

Erdélyi képeslap

*Anyámnak nem volt internetje,
többet tudott fűről, fáról, mint én,
hogy mikor lesz csírák fakasztó
melege a földnek, s lankák ölén
az első papsaláta hol fakad,
s midőn pillant a vacsora-csillag,
fűszálat hajlít a gyűlő harmat...
Ismerte őt a csűr fölötti Göncöl,
s a róka mely a tyúkjaikat leste,
s mikor a kémény elköszönt a fénytől,
s házában már elmélyült az este,
villanyt gyújtott és székére ülve,
a kapanyéltől kérges két keze,
úgy tartotta Bibliáját, mintha
örök idők óta ezt tette volna –
„Kezdetben volt az Ige”, s azóta
együtt tér nyugovóra az ember
és Istene. „Az Ige Istennél volt...”
Anyámnak megrezdült keze,
s csukódó szempillái mögött
életre kelt a Könyv története:
hogy Erdélybe űztél Édenedből,
hálásan köszönöm!
Hogy gyerekeink is itt nőttek föl,
hálásan köszönöm!
Még csak annyit kérek, hogy Édened
maradjon számukra is Erdély!
Uram, úgy-e, megteszed? Őrizd őket
itt, akkor is, mikor már nem leszek!
És ekkor felriadt, mert kötétyén
megmoccant, majd nyújtózott macskája,
és jóváhagyó mosolyára
dorombolva tartotta tovább
a bordáira ejtett Bibliát –*

Mondom

A vers pillanat:

*amikor egy kiáltástól
tömbjeire zuhan a világ,
amikor csenddé foszlanak a szavak,
amikor az ölelés, ha emberi
átüt a ruhán, amikor már,
és amikor még nincs mit mondani,
és a tanácstalanok
költővé avatják az Univerzumot,
és verssé fakadnak a földi napszakok,
az ég üszögén kiütköző csillagok,
az éjfelek, a hajnalok,
kiket teletüdővel félre lök a reggel,
és a hold bővölte árapály inge alól
kitetszik a tenger meztelensége...*

De lehet a vers

*egy esős délután, mikor a vágy,
mint salétrom átüt a falakon,
s a bensőkben hiány csírázik,
s kisarjad minden ujjbegyen,
és indái már-már a szobákat lepik...*

És lehet a vers

*az útvesztőkbe csaltak lázadása,
csákányvas nyoma, graffiti falakon,
hemoglobinba rejtett bomba robbanása,
melynek első burka volt az irgalom –*

*És lehet a vers ünnepek tömjén füstje,
a tornyából földre döndült harang
tehetetlensége,*

*melynek repedt érce épségről álmodik
mindörökre,*

*őrizve emlékét Isten mosolyának,
melyet harangok lengettek templomok köré –*

És lehet a vers

*vád, buzdító harsona,
porban tűnő lábnyom,
lenge pókháló acél traverszeken,
de nem lehet soha: ...*

Na, mi nem?

*Míg valaki kitalálja, kérdezem:
Lehet-e a vers
szavak véletlen kálváriája,
jól hangzó, vihánc szólánc
melyet egy robot fűz össze,
asszerint, ahogy diktálja
nem létező szíve?*

*Lehet-e a vers
szavak véletlen kálváriája,
jól hangzó, vihánc szólánc
melyet egy robot fűz össze,
asszerint is, ahogy diktálja
nemlétező szíve?
Meg lehet-e alázni a költőt,
kinek a szavak szentek
szájra tapasztott kéz,
simuló cicoma...
uszító szó a szeretet ellen –
a szavak körvonala*

*És lehet-e vers
a szavak véletlen kálváriája,
a jól hangzó, vihánc szólánc
melyet egy robot fűz össze,
asszerint, ahogy diktálja
nemlétező szíve?*

Versek a kezdettől a végig

Szeptember 14-én és 15-én is találkozhattak az érdeklődők Nagyváradon Röhrig Gézával, aki legújabb, a pécsi Jelenkor Kiadónál idén megjelent *Semmike-dalok* című verseskötetét mutatta be. A Bémer téri Vili Apartments-ben megtartott könyvbemutatók közül az elsőn jártunk, Villányi Zoltán, a 2020 óta működő vállalkozás ügyvezetője ekkor elmondta, hogy ez évtől a központi szálláshelyen kulturális eseményeket is szerveznek. A kötetlen beszélgetés elején és végén Szőnyi László kínálta a Szőnyi Winery borait.

Röhrig Géza beszélgetőtársa Némethy-Szilágyi Norbert közművelődési szakember, a szervező Borostyán Produkció vezetője volt, a könyvbemutatóba pedig a közönséget is bevonták, hiszen a kötet verseiből nemcsak a szerző, hanem a vállalkozó kedvű jelenlévők is felolvastak.

Bár évente kétszer-háromszor megy Erdélybe, Váradon még Ceaușescu idején időzött hosszabban, mesélte a szerző, akinek a tizedik verseskötete az idén megjelent *Semmike-dalok*. Ő maga inkább a költészet előtti költészetet, a dalt kedveli. A kötet versei egy életet ölelnek fel, születéstől halálig, van közöttük sírfelirat is, apa-versek és anya-versek is. A *Semmike* értelmezhető névként is, de arra is utal, hogy az ember egyebek mellett „semmi” is lehet egy ekkora világegyetemben. Mint elhangzott, első könyve, a *Hamvasztókönyv* 1995-ben jelent meg, annak verseit például átdolgozza, újraírja egy gyűjteményes kötetben. Szeretne még sokat írni, többek közt regényt is.

A *Saul fia* után is vállalt filmes szerepeket, éppen azért, mert két szerep között maradt ideje az írásra, míg azelőtt, tanárként nagyon zsúfoltan teltek a napjai. (Bár közismertté Nemes-Jeles László filmjével vált, a filmrendezői végzettségű Röhrig Géza játszott például József Attila szerepét az 1989-es *Eszmélet* című filmben és alakított underground zenekart is.)

Mikor megkapta a felkérést, hezitált az újabb holokauszt-film miatt, mivel az amerikai filmipar ilyen témájú alkotásait kritikusan szemléli. Mind mondta, Lengyelországban tanult, amikor Steven Spielberg ott forgatta a *Schindler listáját*, szeretett volna találkozni vele,

Fotók: Villányi Zoltán

Röhrig Géza és Némethy-Szilágyi Norbert

A szerző is felolvasott

de nem sikerült, a rendező ugyanis nappal forgatott, éjjel pedig a *Jurassic parkot* vágta... A találkozás később létrejött. Röhrig azt is elmondta, hogy az auschwitz-i haláltábor meglátogatása számára többek között azt jelentette, hogy nemcsak a pusztulás, hanem az igazság helyét is látta, ott ugyanis az is eldőlt, ki milyen ember: olyanok, akik a polgári világban megbecsült foglalkozásokat űztek, a táborban loptak, csaltak, hazudtak, míg társadalmilag kevésbé elismert emberektől derült ki, hogy van bennük becsület.

Saul szerepét végül a forgatókönyv elolvasása után vállalta el, a forgatás pedig különleges koncentrációval zajlott. A film népszerűsítésében is részt vett Amerikában, hiszen ott élt, ismerte a nyelvet, utazni azonban akkor utazott a kontinensen. Ami a filmezést illeti, mint említettük, voltak más szerepei is azóta, amik közül számára is fontos, hogy egy meg nem nevezett, ismert rendező bemutatás előtt álló filmjében Jézus szerepét játszhatta el.

Az amerikai évekről szólva beszélt arról is, hogyan kezdett el úgymond hivatásos halottmosóként dolgozni. A test megmosása a temetést előzi meg, ezt a saját zsinagógájukhoz tartozóknak ingyen végzik, vannak azonban olyanok, akik nem jártak egyikbe sem, vagy éppen végrendeletükben kérték a zsidó szertartás szerinti temetést, vagy éppen a család kívánsága volt ez. Mint mondta, erre sem alkalmas mindenki, ő egyik filmje miatt boncolást is végignézett, így nem zavarta a holttestek látványa. Az elhunytnak, akár az újszülöttnak, először a körmét nézik meg, az ugyanis, ahogyan a csecsemőről, a halottról is sokat elárul. Ez a munka a testhez való viszonyát is átértékelte, mondta Röhrig Géza, aki szerint az ember teste a lélek látható része.

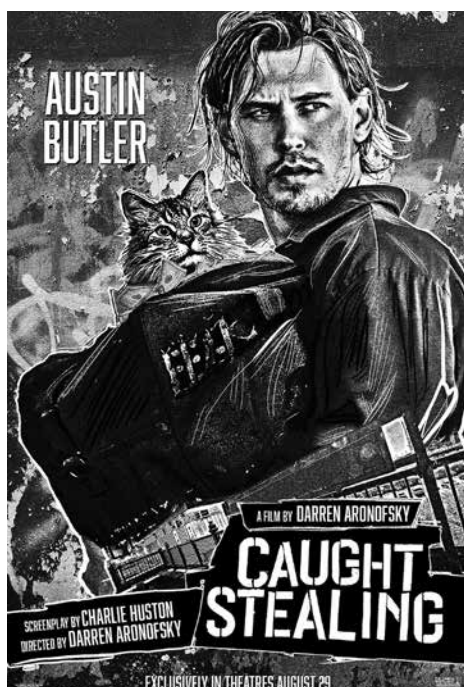
Az író-olvasó találkozó lezárásaként a szerző dedikálta is a köteteit, a közönség pedig immár a borokat élvezve beszélgetett még a meghívottal.

Fried Noémi Lujza

Lidérces napok New Yorkban

Darren Aronofsky rendező talán az egyik legizgalmasabb szerzői filmes – a kétezres évektől számítva. A nemrég bemutatott kilencedik mozi-ja, a *Rajtakapva* (*Caught Stealing*) egy könnyednek tűnő, de azért helyenként meglepően sötét krimi, aminek meg-nézése után feltehetőleg a legnagyobb kérdés: hogyan is helyezhető el az élet-műben.

Aronofsky hiába indult el olyan ne-vekkkel együtt a rendezői pályán, mint Christopher Nolan, David Fincher, Paul Thomas Anderson vagy éppen Guy Ritchie, filmjeivel igyekezett egy igencsak eredeti stílust kialakítani, amivel korántsem lehet összekever-ni alkotótársaival, akiknél pesszimis-tább világlátása, sötétebb tónusú té-mái különböztetik meg. Szóban for-gó rendezőnk eddigi kilenc alkotását próbáljuk meg trilógiákként kezelni: először is a vallási-spirituális temati-kájú filmjei, ide sorolható első filmje, a *Pi* (π , 1998), a *Forrás* (*The Fountain*, 2006) és az *anyám!* (*mother!*, 2017). Az ún. test trilógia három filmje a 2008-as *Pankrátor* (*The Wrestler*), mely alko-tásban az izom – amiben van erő, de nincs még megformálva –; a nagy sike-reket hozó *Fekete hattyú* (*Black Swan*, 2010), amelyben az ízület – hogy az a bizonyos mozdulat tökéletesen ki-vitelezhető legyen –; és végül a *Bálna* (*The Whale*, 2022), amiben a zsír – ami, ugye, szinte teljesen lehetetlenné te-

szi a mozgást – az, ami meghatározza főhőseik életének alakulását. A har-madik trilógiát teszik ki az adaptációs filmekből álló alkotások, amelyeknek részt vett ugyan Aronofsky az írásában, de nem kérte a krediteket, nem jelent meg íróként a stáblistán. Ezek a filmek: a világhírnevet hozó *Requiem egy ál-o-mért* (*Requiem for a Dream*, 2000), a 2014-es *Noé* című adaptáció, és talán ide sorolható a legújabb Aronofsky-mozi is. Azért a feltételes mód, mert valóban egy könyvből történt az adaptáció, vi-szont tematikában a rendezőre jellemző alkotói vízióból, világból kimagaslóan

elüt a 2025 augusztusában a romániai mozikba is eljutott *Rajtakapva*.

A *Rajtakapva* története 1998-ban játszódik New Yorkban. Főhősünk, Hank Thompson (**Austin Butler**) egy kocsmában pultosként tengeti mindennapjait, az alkoholt sem veti meg, egyedül barátnője, Yvonne (**Zoë Kravitz**) tartja benne a lelket. A visszaemlékezésekből tudjuk meg, hogy Hank szépreményű baseballjátékosnak indult, de egy autóbaleset során, amelyben legjobb barátja életét vesztette, olyan térsérülést szenvedett, ami derékba törte sportkarrierjét. Itt talán érdemes azt az apró, bár jelentős dolgot megemlíteni, hogy az eredeti cím mit is jelent, ami után megértjük, hogy miért is ez a film címe. A Caught Stealing az európai kultúrkörben annyira nem ismert baseball egyik szakkifejezése, és konkrétan egy játékosra használják, aki egyfolytában szaladgál a külső körön, amivel lehet „csalni”, egy-egy bázist át lehet ugrani, viszont mindehhez az kell, hogy az ellenfél játékosai ne kap-

ják el emberünket, mert akkor előlről kell hogy kezdje a trükköt. A lényege egy állandó menekülés, ami tükrözi a *Rajtakapva* hősenek tevékenységét az egész film során.

A film cselekménye akkor indul, amikor Hank szomszédja, a látványosan punk Russ (**Matt Smith**) egy váratlan utazás miatt nála hagyja a macskáját. Az ártatlannak tűnő esemény azonban Hankre szabadít orosz, portorikói és zsidó gengsztereket, akik ugyan Russt keresik, ám jobb híján Hanken töltik ki dühüket, aki csak rosszkor van rossz helyen. Olyannyira elharapózik a helyzet, hogy Hank kénytelen lesz a sarkára állni és kijátszani az őt üldöző alvilági figurákat, még mielőtt hullaként végzi.

A *Rajtakapva* első látásra egyáltalán nem emlékeztet egy klasszikus Aronofsky-mozira, hanem inkább afféle Guy Ritchie-féle laza, különböző alvilági arcokat és abszurd humort felvonultató szélhámosfilmre, sokaknak eszükbe juthat Martin Scorsese

1985-ös *Lidérces órákja* (*After Hours*), de ez csak a látszat. A rendező korábbi munkáira jellemző szerzői jegyek, mint a függőségekkel való küzdés, a bűntudat mélységeibe való elmerülés, egy elvesztegetett élet tragédiája és még a sötét, mocskos és depresszív világkép is visszaköszön Hank sztorijában.

Austin Butler fájdalommal és karizmával formálja meg az Aronofsky-féle karaktertípust: alakításában egyszerre lehet aggódni érte és szorítani neki, miközben lassan, de biztosan szorul a nyakán a hurok. A film másik nagy erénye a '98-as New York megidézése, amelyet a rendező személyes emlékei mellett állandó operatőre, **Matthew Libatique** szakértelme tett igazán hitelessé. A képi világ egyszerre nyers, szürke és mocskos, mégis letisztult, tele apró utalásokkal és rejtett részletekkel –

ettől minden helyszín és beállítás élettel telivé válik. A hangzásvilág szintén erős pillére a filmnek: a korhű betétdalok mellett **Rob Simonsen** zenéje és az **Idles** brit punkbanda eredeti szerzeményei fokozzák az atmoszférát, sűrítik a korszak hangulatát és a főhős egyre mélyülő paranoiáját. A *Rajtakapva* talán Aronofsky eddigi legkönnyebben befogadható filmje, ám a közönségbarátabb irány nem nyitott új távlatokat az életműben. Összességében azonban egy pimaszul szórakoztató neo-noir született, amely a sötét tónusokat és a brutális jeleneteket olykor egy szibériai cica bájával vagy Matt Smith könnyed beszélásaival oldja. Jó film, de Aronofskytól inkább csak amolyan könnyed ujjgyakorlatnak hat.

Lencar Péter

„Rabigán fél évezreden át”

Recenzióféle egy házagpótló tanulmányról

Európában a rabszolgartatás a két román országban maradt fenn a legtovább: Moldvában Grigore Ghica fejedelem 1855-ben, Havasalföldön Barbu Știrbei fejedelem 1856-ban törölte el. Románia államalkotó népének egy kisebb hányada kb. ennyit hallott, a túlnyomó többség azonban még ennyit sem tud arról, ahogyan a két román országban a XIX. század közepéig a cigányokkal bántak.

Előbbiek közül a tájékozottabbak esetleg Mihail Kogălniceanu volt miniszterelnök, történész, író, újságíró idevágó mondatait is olvasták. Ez a Román Fejedelemségek egyesítésében is fontos szerepet játszott politikus 1891-ben, a Román Akadémia megalapításának 25. évfordulóján elmondott beszédében arra is kitért, hogy mit tapasztalt gyermekkorában Moldva fővárosában, Jászvásáron (Iași). Íme: „... emberi lényeket láttam, akik láncot hordtak karjukon és lábukon, másoknak vaspánt fogta át a homlokát, megint mások vasnyakörvet viseltek. A cigányok legnyomorultabbjainak korbácsolás és más, még kegyetlenebb büntetés jutott osztályrészül: éhezteték, tűz fölé lógatták, magánzárkába zárták, meztelenül a zajló, jéghideg folyóba dobták őket. Gúnyt űztek a házasság szentségéből és minden egyéb családi kötelékből is: az asszonyokat

elszakították férjüktől, a lányokat elszakították, elragadták szüleiktől, a kisdedeket letépték szülőanyjuk kebléről, és úgy adták el őket a Románia legkülönbözőbb vidékeiről érkező kereskedőknek, mint a barmokat.” („Chiar pe ulițele orașului Iași, în tinerețele mele am văzut ființe omenesti purtând lanțuri în mâini sau la picioare, ba unii chiar coarne de fier aninate de frunte și legate prin coloane împrejurul gâtului. Bătaii crude, osândiri la foame și la fum, închidere în închisori particulare, aruncați goi în zăpadă sau în râuri înghețate, iată soarta nenorociților țigani! Apoi disprețul pentru sfințenia și legăturile de familie. Femeia luată de la bărbat, fata răpită de la părinți, copiii ruși de la sânul născătorilor lor și răzlețiți și despărțiți unii de alții, și vânduți ca vitele...”.) (<https://www.unitischimbam.ro/mihail-kogalniceanu-dezrobirea-tiganilor/> 02.09.2025)

Tehát az átlagromán jó esetben kb. ennyit tud a cigányság romániai múltjáról. Annak ellenére is, hogy elméletileg legalább 2011 óta többet kellene tudnia. Ugyanis Romániában a 2011. március 11-én érvénybe lépett 28-as számú törvénnyel a romániai cigányság rabszolgasorból való felszabadításának napját (Ziua Dezrobirii Romilor) állami ünnepnappá nyilvánították. Igaz, nem honi kezdeményezés eredménye-

ként, nem önkéntességi alapon, hanem az Európai Unió nyomására történt így. De akkor is: csak megtörtént. Következmény? Azóta évente február 20-án megemlékezéseket tartanak, amelyeket a kulturális tárca, illetve az önkormányzatok támogathatnak. Ennyi? Évente egyszer a hajdani rabszolgák utódai az önkormányzatok támogatásával vagy anélkül (hiszen a jogszabály erre vonatkozó részét feltételes módon fogalmazták meg) „megemlékezhetnek”, illetve ehetnek, ihatnak, mulathatnak? Tényleg csak ennyi? A brüsszeli ötletgazdák aligha csak ennyire gondoltak. Akkor mégis miért csak ennyi? Az ismert román mondás szerint: hova (ide) ütsz és (de) hol reped („unde dai și unde crapă”). Értsd: Romániában minden relatív, semmiben sem lehetsz biztos.

Jelen összefüggésben például: ha valamit állami ünneppé tettek, azt is tud(at)ni kellett volna, hogy miért került sor erre az intézkedésre. Ami azonban elmaradt. Eredetileg szerepelt ugyan a vonatkozó törvénytervezetben, hogy az iskolai tananyagban kapjon helyet a romániai cigányság hajdani rabszolgasorsáról szóló lecke is. A szövegnek ezt a részét azonban „menet közben” törölték. Vajon miért gondolták célszerűbbnek a román törvényhozók, hogy az érintett kisebbség, de még az államalkotó nép tagjai se tanuljanak az iskolában arról, ahogyan a mai cigányok őseit Európa román uralom alatt állt területein fél évezreden át kezelték? Erre a kérdésre történészekről, illetve ezek közül is azoktól kaphatunk választ, akik alapos figyelmet szenteltek a romániai cigányrabszolgaság kevésbé kutatott problémájának. Illetve, amennyiben foglalkoztak a kérdéssel,

nem a valóság megszépítése, a történelmi igazság elferdítése céljából tették ezt. (Utóbbi Romániában nem tartozik a ritkán előforduló törekvések közé.)

Egy magyarországi szerző vállalkozott annak a pontosabb kiderítésére, amiről (tudomásom szerint) a romániai magyar szakírók eddig hallgattak. Elsősorban román szerzők írásaira támaszkodva – azonban nem megfélekezve a szükséges szelektálásról – hiteles képet tárt elénk arról a bánásmódról, amelyben több száz éven át a cigányoknak a román fejedelemségekben részük volt.

Kovács Bence Zsolt (PhD-hallgató, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar) *Rabigán fél évezreden át: a roma rabszolgaság vizsgálata Havasalföldön és Moldvában jogtörténeti szempontból* című tanulmányából (Erdélyi Jogélet, 2024/1. szám, 33–57

old.) egyebek között a következőket tudhatjuk meg.

„A rabszolgaság a civilizációval egyidős.” Még a középkori Európában is „társadalmi realitásnak számított.” Elsősorban hadifoglyok és valamilyen bűntény elkövetése miatt életfogytiglani kényszermunkára ítélt személyek váltak rabszolgává. Azonban a kontinens keresztény részéből, Magyarországot is beleértve a XIII–XIV. századra „teljesen kikopott a rabszolgaság intézménye” (36–37. old). Ezzel szemben a két román államban a cigányrabszolgaság a XIX. század közepéig maradt fenn. Az Oszmán Birodalomban is a modern korokig fennmaradt ugyan a rabszolgaság, de nem „egy bőrszín alapján megkülönböztetett etnoszociális kategóriának” volt fenntartva, mint a román fejedelemségekben, ahol „sok XIX. század előtti dokumentum a cigány (țigan) szót szinonimaként használja a rabszolga kifejezésre, a két kifejezés felcserélhető volt.” (35–37. old) Arról, hogy a cigányok „már a kezdetektől fogva szolgákként tűnnek fel a román fejedelemségek történetében”, valamint arról a jelenségről, hogy itt a rabszolgaság jogi státuszként „kimondottan csak a cigány etnikumúak számára volt fenntartva, nemhogy a jelenlegi romániai társadalom nagy része, de „még a felszabadított romák leszármazottjainak a többsége sem tud.” (33. old.)

Petre Petcuț *Rromii: sclavie și libertate: constituirea și emanciparea unei noi categorii etnice și sociale la nord de Dunăre: 1370-1914* című könyvében (Editura Centrului Național de Cultură a Romilor, București, 2017) kihangsúlyozza az ortodox egyház szerepét a rabszolgaság kialakításában és

fenntartásában. Szerinte „az egyház ilyen irányú akarata számított a sine qua non feltételnek. A román egyház megalapításának kezdeti időszakában elfogadta az uralkodók és a bojárok minden adományát, függetlenül attól, hogy földről, erdőről, vizekről, vámki-szabási jogról, állatokról vagy emberekről volt-e szó. Ezért az egyház volt a legérdekeltebb a folyamatos adományok fenntartásában és azok uralkodó általi megerősítésében, röviden: a status quo fenntartásában. (...) A XVI. századra az egyház válik – a fejedelmi és bojári adományok révén – a legnagyobb rabszolgatartóvá.” (41–43. old.)

Kovács Bence Zsolt tanulmányában „a rabszolgaságot szabályozó egyházi és világi jogi normákba” is betekintést nyújt. Íme ebből is egy kis ízelítő.

„Fennmaradt dokumentumok szerint a bojári rabszolgák testét – akár a szarvasmarhákat – a tulajdonosaik forró vassal vagy tetoválással jelölték meg.” (44. old.) A cigány rabszolgák felett gazdájuk szabadon rendelkezett, csak a megölésük számított tilosnak. Azonban a tanulmányíró ennek kapcsán a következő megjegyzést teszi. „A román jogtörténeti szakirodalomban – a rabszolgaság szörnyűségeit ellensúlyozandó – gyakran megjelenik a XVII. században a laikus törvénykönyvekben foglalt szabály, amely szerint a gazdák rendelkezési joga a rabszolgák fölött nem volt abszolút. Ugyanis a tulajdonnal azonos módon szabadon elidegeníthető volt egy rabszolga, de a gazda nem rendelkezhetett a rabszolgája élete fölött. (...) Bár e szakasz a tételes jogban szerepelt, az alkalmazását illetően kérdések merülnek fel, mivel *norma imperfecta* jelleggel rendelkezett, vagyis megszegésével nem járt együtt

szankció. Ezért úgy vélem, a norma főleg útmutató jellegű volt. Nem maradtak fenn források arról, hogy bármely rabszolga-tulajdonos felelt volna azért, mert rabszolgáját megölte, halálra kínoztta vagy agyonverte.” (51 old.)

Azt, hogy miként kell/szabad a cigány rabszolgát megbüntetni/megfenyíteni, tételes jogi szabály írta elő: „a földesúr vagy sztarec (apát) nem eshet túlzásokba (să nu treacă peste măsură), vagyis rabszolgáit csak fabunkóval (toiag) vagy korbáccsal (biciu) verhette meg.” Szökés esetén „vízbe dobás, ostromzás, kasztráció, billoggal való megjelölés és justizmord” járta. (Utóbbi gyakorlatilag halálos ítéletet jelent a régi jogi zsargonban.)

Kovács Bence Zsolt szavaival élve a Havasalföldön és Moldvában tapasztalt romarabszolgaság „legközelebbi – és egyben sokkal ismertebb – rokonának nem más, mint az amerikai kontinenseken megjelenő rabszolgaság tekinthető. Mindkét helyen a rabszol-

gaság egy elsődlegesen bőrszín alapján megkülönböztetett etnikumnak volt fenntartva, és annak minden tagjára kiterjedt. Továbbá, a korabeli Egyesült Államokból ismert rabszolgasági forma, a chattel slavery (hagyományos rabszolgaság) fogalma, amely azt feltételezi, hogy egy ember teljes rendelkezési joggal rendelkezik egy másik ember élete fölött, tökéletesen leírja a romák helyzetét is a fejedelemségekben. Ez a fajta rabszolgaság továbbá mindig dehumanizációval járt, a másik alsóbbrendűségének a hitével.” (57. old.)

Ennyit ízelítőül Kovács Bence Zsolt tanulmányából annak szemléltetésére, hogy szerzőnk olyan jól dokumentált, hézagpótló anyagot írt, amelynek nemcsak a szakemberek, de az általános műveltség elérésére törekvő laikusok könyvespolcán (vagy számítógépében) is ott a helye.

Boros Ernő

Fleisz János

Társadalmi szervezetek Nagyváradon 1920 és 1950 között

1. Társadalmi szervezetek a két világháború között

Nagyváradon, a meglévő alapokon, a dualizmus korában kiépült a polgári társadalom, amely a különböző típusú szervezetek elterjedésével járt.¹ A 20. század első évtizedének végéig már fejlett civil társadalom alakult ki, amely folyamatosan korszerűsödve megpróbálta felvállalni a helyi sürgető problémák megoldását, jelentősen hozzájárulva a város fejlődéséhez is. Az első világháború, majd az azt követő román katonai megszállás a civil életet ellehetetlenítette Nagyváradon, amely története során először került román fennhatóság alá. A háborút lezáró békerendszer ezt 1920-ban jogilag is statuálta, ám az ideiglenes tétlenségre kárhoztatott különböző magyar szervezetek újraindulásáról eleinte szó sem lehetett, mert a román uralom által bevezetett ostromállapot, cenzúra, a gyülekezési és kijárási tilalom a polgári szerveződések pusztá létével sem volt összeegyeztethető.²

1921-ben került napirendre a határszélre és a hadizónába került Nagyváradon a gyülekezési és szervezkedési jog rendezése. Bihar megye prefektusa, Iosif Iacob akkor azt nyilatkozta: „helyet adok minden olyan szervezkedésnek, amelynek törvényileg meghatározott objektív akadályja nincs”. Azért hozzátette: „Minden olyan egyesület, amely Bihar megye és Nagyvárad területén működött, terjessze be alapszabályzatát, és ha ezeket belügyminisztériumi jóváhagyással ellátják, működésük megkezdését az illetékes hatóságoknál véleményezni fogják.” Hogy ez hosszabb időbe fog telni, az a folytatásból kiderül: „Az egyesületek ma is megkezdhetik ideiglenes működésüket, de jogi személyek csak jóváhagyással lehetnek.”³

A működő nagymúltú magyar civil szervezeteket tehát arra kényszerítették, hogy a román törvények szerint jogilag újból bejegyeztessék magukat, ez egyrészt a folytonosság megszakítását, az iratok és a tevékenység ellenőrzését jelentette, másrészt pedig új szervezatként való megjelenésük fontos volt a román állam számára, hogy

¹ Erről ld. Fleisz, 2025.

² Az időszak civil szervezeteiről ld. Fleisz, 2005. 146-153 és Fleisz, 2008. 157-167.

³ NN, 1921. okt.16.

A Katolikus Kör

bizonyítsák, a kisebbségek megfelelő elbánásban részesülnek. A megjelenő rendelkezések lehetővé tették az egyleti tevékenység újrakezdését, azonban előnyben részesítették az újonnan alakuló szervezeteket, amelyek nagy része román volt. A román állam az oktatási intézményeken kívül az új társadalmi szervezetek révén próbált tenni a legtöbbet Nagyvárad román kulturális és szellemi központtá alakításáért. Ezt főleg a kultúrizona-rendelet⁴ és a betelepítések által igyekeztek előmozdítani. A meglévő román kulturális egyesületek átszervezték tevékenységüket, illetve több új szervezet megalapítására is sor került. Már 1919-ben létrehozták a nagyváradai Román

Nőegyletet, amely jogi személyiséget csak 1928-ban kapott⁵ és főleg a népi hagyományok ápolásával, illetve az április 20-i román bevonuláshoz kötődő ünnepek megszervezésével tűnt ki. A Cele Trei Crișuri (A Három Körös) kulturális egyesület kezdeményezte román irodalmi személyiségek (Iosif Vulcan, Barbu Ștefănescu Delavrancea) mellszobrainak felállítását és két bronz emléktábla elhelyezését.⁶ Gondot fordított a román könyvtárak és a sajtó fejlesztésére is. A dualizmus korában Magyarországon kialakult román szervezetek is folytatták tevékenységüket. Ezek közül az ASTRA (Asociațiunea Transilvană pentru literatură Română și Cultura Poporului Român) kulturális egyesület volt az egyik legfontosabb, amelynek váradi fiókját 1923.

⁴ A kultúrizona a két világháború közötti román kormányok nemzeti kisebbségek elleni kulturális offenzíváját elősegítő törvényes keret volt, amelyet Románia 20 megyéjére terjesztették ki.

⁵ Tripon 1936, 87.

⁶ Uo. 179.

március 15-én hozták létre, élen Aurel Lazăr igazgatóval. Főleg előadások és ünnepek szervezésével tűnt ki. 1930 után a várad ASTRA elnöke Teodor Neș, majd Teodor Popa volt.⁷ Időközben sorra jöttek létre az új román szervezetek, intézmények, mint például 1920-ban a Cercul Militar Civil (Polgári Katonai Kör), 1922-ben, az Ateneul Român (Román Athenaeum) várad fiókja, 1925-ben az Emanuil Gojdu Szabadegyetem, 1927-ben a Liga Bunătății (A Jóság Ligája). Sajátos kulturális egyesület volt az 1929. június 23-án létrehozott Casa Națională a Județului Bihor (Bihar megye Nemzeti Háza),⁸ amely 7 tagozattal rendelkezett. 1929 szeptemberében a város polgármesteri hivatala átadta az egyesületnek a Fő utca 13. szám alatti épületet, ahol egykor a Széchenyi szálloda volt, amelyet addigra Regina Maria névre kereszteltek. Az ott kialakított Román Házban 12 civil szervezet tevékenykedett. A Casa Națională múzeumát is ebben az épületben rendezték be 1934-ben.⁹

A magyar civil szervezetek újjászerveződése jóval nehezebb körülmények között folyt, különösen a nagy hagyománnyal rendelkező kulturális szervezeteket szorították béklyók közé. Az 1892-ben létrehozott nagyváradi Szigligeti Társaság, újjáalakuló közgyűlését 1922. február 5-én tartotta. Elnöke dr. Karácsonyi János címzetes püspök, főtítkára Perédy György lapszerkesztő lett. Ettől kezdve irodalmi matinékat, emlékünnepeket kezdeményezett. A társaság tisztában volt az új helyzet

nehézségeivel és csapdáival. Már 1922 őszén megfogalmazódott: „Magunk erejéből kell előteremtenünk az eszközöket, feltárni annak lehetőségét, hogy a közelmúltban még életerős intellektuális életünk mostoha viszonyok folytán teljes megsemmisülésre ne lankadjon. Ha a romániai magyarság elveszti együvé tartozásának érzékét s csak egynyelvű, de szétesett tudatú tömege lesz egymás mellett élő közönyösökné, úgy megérett az elpusztulásra.”¹⁰ A Szigligeti Társaság 1925-ben lett újból jogi személy és igyekezett pótolni a magyar intézmények hiányát.¹¹ 1929-ben, dr. Karácsonyi János akadémikus halála után az elnök dr. Némethy Gyula kanonok lett, akit 1936 márciusában újraválasztanak. Ekkor a társaság már túl volt az 1932-ben megünnepeelt 40. évfordulóján, és több felolvasó ülést, jubileumi estet stb. szervezett. Tevékenységével az egész időszakban a várad magyarság legjelentősebb művelődési szervezete volt.

A másik, még régebbi hagyományokkal rendelkező egyesület a Bihar megyei Orvos-, Gyógyszerész és Természettudományi Egylet volt. Mintegy két éven keresztül szüneteltette tevékenységét, majd új életre kelt sorrendben ötödik elnöke, dr. Konrád Béla vezetésével. Igyekezett megfelelni az új idők követelményeinek is, nyommon követve az orvosi világban történő fontosabb mozzanatokat. Az újra megerősödő egylet 1928. június 23-án tartotta 60 éves jubileumi közgyűlését.¹² A veszteségek ellenére magas szintű tevékenységről tudtak beszámolni.

⁷ Istoria, 1995. 375-376.

⁸ Erről ld. Barbu, 2023.

⁹ Uo. 377.

¹⁰ NN, 1922. nov. 19.

¹¹ Nv, 1925. okt. 6.

¹² Dolgozatok, 1928.

A Casa Națională épülete

Évente díjazták a legjobb előadásokat a Berkovics-, illetve Fráter-díjjal, valamint a Konrád-jutalomdíjjal.¹³ 1930-ban nagyszabású emlékünnepeket szerveztek dr. Grósz Frigyes híres szemkórháza megalapításának 100. évfordulója alkalmából.¹⁴ 1937-ben az egyesület tisztújító közgyűlése újból dr. Konrád Bélát választotta meg elnöknek, és a fokozódó gondok ellenére is mutatott fel eredményeket.¹⁵

Folytatta tevékenységét a Bihar megyei és Nagyvárad Régészeti és Történelmi Egyesület is, amely továbbra is fenntartotta múzeumát. 1929-ben megrendezte az 57. évi közgyűlést, amelyen elnöknek dr. Némethy Gyula kanonokot, titkárnak Follmann Gézát választották.¹⁶ A következő években

megtartotta jelentőségét, de országos szerepre vagy évkönyvek kiadására már kevésbé vállalkozott.

1923-ban a viszonylagos helyreállás körülményei között már kezdett kialakulni a város támogatási rendszere is, amely szerényebb összegekkel segítette a szervezetek működését.¹⁷ A magyar jellegű kulturális társaságokat hatósági gyanakvás övezte, emiatt csak kisebb támogatásban reménykedhettek.

1924-ben a 21-es számú törvény által megtörtént az egyesülési jog rendezése. Ez helyettesítette a régi magyar törvényt, a civil szervezeteket ez alapján kellett újra bejegyeztetni. A jogi személyiség elismerését a bíróság adta meg, kikérve először az illetékes minisztérium véleményét. Utóbbi gyakran nehézkessé tette, sőt akadályozta a bejegyzést, lehetőséget adva a jogi személyiség későbbi megvonására

¹³ N, 1930. jan. 21. és N, 1936. márc. 15.

¹⁴ Nv, 1930. jún. 28.

¹⁵ N, 1937. jan. 15.

¹⁶ Nv, 1929. júl. 2.

¹⁷ Nv, 1923. dec. 5.

is.¹⁸ Ennek betudhatóan létrejött egy szervezetében átalakult, gazdasági és társadalmi háttérben megrendült, új tulajdonságokat felmutató civil szervezeti struktúra. Az előző évtizedekhez képest nagy a szóródás, és a szervezetek típusaiban is átalakulások tapasztalhatók.

Egy 1924-ben készült feljegyzés adatai szerint a Nagyváradon működő szervezetek típus és szám szerinti összetétele a következő volt:¹⁹

1. Kulturális, tudományos és művelődési: 40

Ezek szám szerinti megoszlása:

kulturális és művelődési szervezetek és intézmények 9,

nőegyletek 8,

tudományos 6,

karitatív 6,

gazdasági egyesületek 6,

szövetkezeti 3 és

kereskedelmi jellegű 3.²⁰

2. Jótékonyági egyletek: 15

Ezek között 5 árvaház, 6 menhelyet és 4 jótékonyági egyletet találunk.²¹

3. Egyházi-társadalmi (szociális) szervezetek és intézmények: 10

4. Munkásegyletek: 14²²

5. Dalkörök: 4

6. Sportegyesületek: 6

Ez összesen 89 civil szervezetet jelent, ami meghaladja az 1904-ben elért csúcst, amikor Váradon 72 egyesületet jegyeztek fel.²³ A számszerű növekedés azonban viszonylagos. Ez egyrészt a román szervezetek növekvő elterjedé-

sével, másrészt a magyar intézmények hiányát enyhíteni igyekvő magyar civil szervezetek állóképességével magyarázható. A korabeli feljegyzések módszere magyarázza a kulturális szervezetek nagy számát.

Azt is kell hangsúlyozni, hogy ezen egyletek, egyesületek, körök stb. a vagyon és anyagi háttér szempontjából megtépázva kerültek ki az utóbbi évtized megpróbáltatásaiból. A taglétszámuk, tagdíj bevételeik pedig csökkenő tendenciát mutat. A város polgári szervezetekkel való ellátottsága mennyiségileg így is jónak mondható.

A Városi Tanács számára egy 1925-ben készült összeírás a következő jelentékenyebb egyesületeket sorolta fel.²⁴

Civil szervezetek Nagyváradon, 1925-ben

1. Országos Orvosszövetség
2. Fogorvos Szövetség
3. Országos Gyógyszerész Szövetség Bihar megyei és Nagyvárad Csoportja
4. Nagyvárad Gyógyszerészek Szövetsége
5. Kereskedelmi Csarnok
6. Kávésok és Vendéglősök Szindikátusa
7. Principele Mircea anya és csecsemővédő egyesület
8. Román Nőegylet
9. Biharmegyei és Nagyvárad Nőegylet
10. Görög Katolikus Román Leányegylet
11. Katolikus Nővédő Egyesület
12. Protestáns Nővédő Egyesület
13. Izraelita Nőegylet
14. Zsidó Népkonyha
15. Gyermebarát Egyesület

¹⁸ Nagy, 1944.

¹⁹ RNL BMH, PI. 98.t. 10 cs/1924.

²⁰ Uo.

²¹ Uo.

²² Uo. A munkásegyletek lényegében a különböző szakmák segédei egyesületeit jelentették

²³ Ld. Fleisz, 2025. 138.

²⁴ Uo.142.t. 1248 cs/1920.

16. Szembetegségek ellen Védő Egyesület
 17. Margit katolikus leánykör
 18. Mirjam Zsidó Leányegylet
 19. Munkások Rokkant és Nyugdíjegyesülete
 20. Katolikus Legényegylet
 21. Baptista Leányok Köre
 22. Baptista Ifjúság Köre
 23. Hegyiközség
 24. Filharmonikusok Egyesülete
 25. Bihar megyei és Nagyváradi Zeneegyesület
 26. Szigligeti Kiadói és Irodalmi Társaság
 27. Munkás Kulturális Bizottság
 28. Katolikus Népszövetség
 29. Katolikus Kör
 30. Görög Katolikus Mária Kongregációk
 31. Lakásbérlők Szövetsége
 32. Háztulajdonosok Szövetsége
- Természetesen a felsorolásból több jelentős, elsősorban magyar civil szervezet maradt ki, amely jelzi a folyamatok irányát.

Az 1920-as évek végén és az 1930-as évek elején a román szervezetek elterjedését és válfajokban való gazdagodását jegyezhetjük fel. Ez arányban volt a román lakosság számbeli növekedésével és a magyarság térvesztésével. A gazdasági válság miatt a Magyarországról érkező támogatások sem tudták kellőképpen felerősíteni a magyar civil szervezeteket. Az újabb alapításokat inkább a szükség diktálta. Így előfordult a többszöri megalakítás is. A Nagyváradi Színpártoló Egyesületet először 1922-ben szervezték újból, s akkor fontos szerepet játszott a színház megmentésében. Az agonizáló váradi magyar színjátszás megmentése érdekében 1930 augusztusában ismét meg-

A Szigligeti Társaság kiadványa

alakult, de már kevés sikerrel tudott működni.²⁵

1935-től számos olyan intézkedést hoznak, amelyek a kialakult helyzet átalakítását célozták meg. Ilyen volt például 1935 februárjában a szociális segélyek elosztásának megváltoztatása. Az évtizedek óta működő Rimanóczy Alapot eltörölték, és ettől kezdve a segélyezést a város Népjóléti Ügyosztálya intézte.²⁶ Hasonló visszaszorító szándék vezérelte azt a rendelkezést, hogy minden kulturális intézménynek és klubnak be kell mutatnia működési engedélyét a rendőrségnek.²⁷ Az időszakra jellemző még néhány régóta vegetáló vagy jogi személyiséget nem

²⁵ Nv, 1930. aug. 12.

²⁶ N, 1935. febr. 17.

²⁷ N, 1935. okt. 15.

nyert szervezet végleges beszüntetése. Ebbe a kategóriába sorolhatjuk a Bihar Szabadkőműves Páholy feloszlását, mintegy hatvanévi tevékenység után. 1937 márciusában önként mondták ki a feloszlást, miután a páholyok megszüntetése a többi városban már megtörtént.

1938 februárjában az egész Romániában kihirdetett ostromállapot beszükitte a polgári társadalom mozgásterét. A háború közeledtével ez tovább fokozódott. 1939-ben a városvezetés arról döntött, hogy a Csesztivo-Dudek és a Rimanóczy alapítványok vagyonát továbbra is a Városháza kezeli.²⁸

1939-ben részletes jelentés készült, amely az 1919 és 1939 között Nagyváradon elért fejlődést vette számba. Ebben külön fejezet foglalkozott a színházzal és a kulturális egyesületekkel, ahol felsorolták azokat a kulturális és jótékonyági egyesületeket, amelyek 1919 és 1939 között jöttek létre Nagyváradon.²⁹

Kulturális és jótékonyági civil szervezetek Nagyváradon, 1939-ben:

1. ASTRA Kulturális Egyesület
2. Casa Națională (Nemzeti Ház) Kultúregylet
3. Ateneul Român (Román Athaeneum)
4. Román Nőegylet
5. Principele Mircea Egyesület
6. Vörös Kereszt, Nagyvárad Fiók
7. Oastea Domnului (Úr Serege) Kulturális Egyházi Egyesület
8. Mariana Egylet
9. Bihar megyei és Nagyvárad Történelmi Egyesület

10. Védőegylet
11. Iparos-menház
12. Bihar megyei és Nagyvárad római katolikus Nőegylet
13. Lorántffy Zsuzsanna Jótékony Egyesület
14. Gyermekbarát Egyesület
15. Izraelita Nőegylet
16. Zsidó Kórház és a Chevra Kadisa Szentegylet
17. Zsidó Népkönyha
18. Katolikus Nővédő Egyesület
19. Nyugati rítusú fiú árvaház
20. Izraelita árvaház
21. Szent József magánkórház
22. Szent József római katolikus fiú internátus
23. Tüdővész ellen védekező Egyesület
24. Nicolae Jiga Alapítvány
25. Cele Trei Crișuri Kulturális Egyesület
26. Francia–Román Egyesület
27. Természetbarát Egyesület
28. Szépművészeti Egyesület
29. Katolikus Kör
30. Református Kör

Mindezek a szervezetek 1919-től 1939-ig a várostól összesen 27 934 546 lej támogatást kaptak.³⁰

Természetesen ezen egyesületek és intézmények jelentős részének volt előzménye az Osztrák–Magyar Monarchia időszakából, de az is igaz, hogy az 1924-es egyesületi törvény alapján nyerhették el újra a jogi személyiséget. A felsorolt 30-nál lényegesen több szervezet létezett, illetve működött, hiszen Bihar megyében már 1936-ban összesen 120 egyesület volt bejegyezve.³¹ Ezek mellett tevékenykedtek

²⁸ BC, 1 apr. 1939.

²⁹ RNL BMH, Pl. 96.t 11 cs/1939.

³⁰ Uo.

³¹ Tripon 1936, 109.

vallási indíttatású egyletek, amelyek plébániákhoz tartoztak, így nem kerültek be a statisztikákba. Hasonlóképpen voltak egyletek, amelyek nem akarták vagy nem tudták elnyerni a jogi személyiséget stb. A megváltoztatott körülmények miatt a magyar szervezetek és intézmények inkább a fennmaradásért küzdöttek, új alapítások ritkábban voltak. Kedvezőbbek voltak a feltételek a román egyesületek alapításához. Ezek számbeli növekedése és előretörése az időszak egyik meghatározó sajátossága. Jellemző volt az egyesületek viszonylag magas száma és sokfélesége is. Céljaik, szerveződési elveik, struktúrájuk, tagjaik összetétele igen változatos volt. Működési céljaik szerint voltak kulturális-művelődési, tudományos, szakmai, társasági, jótékonyági, gazdasági és szabadidős szervezetek stb. Kötődésük szempontjából az etnikai és felekezeti mellett a nemi volt még meghatározó. Céljaik sokrétűsége miatt előfordultak az elmosódó körvonalak és az átfedések is. Tagjaik számáról kevés adattal rendelkezünk. Például az 1926-ban alakult Nagyvárad Újságíró Klubnak 965, a Református Körnek 382, az Unió Klubnak pedig 214 tagja volt.³² Az egyes civil szervezetek állóképessége nagy volt, működési idejük általában az egész időszakot lefedte. Vezetőik a helyi elitből kerültek ki, ezek egy része később a politikai karrier felé irányult.

Az azonos vagy hasonló célokat követő egyesületek gyakran megkísérelték összehangolni tevékenységüket. Ilyen kezdeményezésre került sor 1924 márciusában, amikor a Bihar megyei és Nagyvárad Nőegylet felhívást inté-

zett a többi nőegylet és jótékonyági szervezethez, hogy összefogjanak a problémák megoldásában. Ezt az 1924-es felhívást tekinthetjük az első kezdeményezésnek Nagyváradon egy magyar civil szövetség létrehozására. Az egyházakkal való kapcsolat is jó volt, hiszen az egyesületek számottevő része felekezeti alapon szerveződött, a városi közigazgatással is kiépült a kapcsolat, viszont a magyar jellegű kulturális társaságok működését végig gyanakvás övezte, emiatt csak kisebb támogatásban reménykedhettek.

Az 1920 és 1940 közötti román uralom alatti időszakot elemezve, mennyiségi szempontból némi előrelépés, a tetterő szempontjából lényeges visszaesés volt tapasztalható, főleg a nagy hagyományú váradi magyar egyesületeknél. Ezt a fejlődő román civil szféra kis mértékben tudta pótolni. A kedvezőtlen változások mellett is Nagyváradon a két világháború közötti időszakban a civil szervezetek fejlett hálózata létezett, amely képes volt jelentős társadalmi energiát felszabadítani a helyi lakosságból és elsősorban a vezető elit tagjaiból. A polgári szervezetek és intézmények korabeli teljesítménye, a nehézségek ellenére is elismerésre méltó.

2. Civil társadalom és szervezetei 1940–1950 között

1940-ben Nagyvárad történetének új szakaszába lépett azzal, hogy a II. bécsi döntés következtében 1940. szeptember 6-tól a Sebes-Körös parti város újból Magyarország része lett.³³ A magyar társadalom és szervezetei

³² EMÉ, 1930, 118.

³³ Nagyvárad 1940-1944-es időszakáról ld. Fleisz, 2017.

kitörő örömmel fogadták a változásokat, megszabadulva a kisebbségi léttől nagy reményeket fogalmaztak meg. Mint ahogy más területeken is, a nagy remények csak kisebb mértékben valósultak meg, de az előrelépés nyilvánvaló volt. A román társadalom viszont tragédiaként élte meg az új helyzetet, a román népesség száma jelentősen visszaszorult, aránya az 1910-es évekhez hasonló paraméterekre tért vissza.

Az első időszakban megindult a civil szervezeti életben is az átszerveződés és az irányváltás.³⁴ Ez persze nem ment zökkenőmentesen, de a korabeli társadalom úgy érezte, hogy szükséges áldozatot vállalni a későbbi sikeres fejlődés érdekében. Az időszak közepére már egy sok szempontból átalakult és jellegében is módosult civil szférával van dolgunk. A jótekonysági, a vallásos, valamint a sportegyesületeket is beszámítva mintegy 40 aktív szervezet működött a városban, mellettük még létezett körülbelül 30 gazdasági jellegű egyesület vagy érdekképviselő. Eleinte több kisebb, bejegyzéssel nem rendelkező és a hivatalos szervezeteken kívüli csoportosulás is tevékenykedett, később ezek részben betagozódtak az új szervezetekbe vagy a romló helyzetben kényszerűségből szüneteltették tevékenységüket. A szervezetek egy része az országos, esetként erdélyi hatókörű egyesületek nagyváradai csoportjai, másik része viszont helyi, újabb vagy régebbi kezdeményezés. A szervezeti élet egyébként is kevésbé volt állandó, nagyon ki volt téve a politikai, gazdasági és társadalmi folyamatoknak. Emiatt a legtöbb szervezet jogfolytonossága is

problémás volt, többször is újjá szerveződtek.

1940 őszétől az addig főleg kisebbségi célokat követő szervezetek új feladatok előtt álltak. Ezek megjelenítésére szükség volt egy átmeneti időszakra, ugyanakkor sorra jöttek létre országos kezdeményezésekből kiinduló új típusú organizációk is. Fontos esemény volt például 1940 októberében a nagyváradai Újságíró Otthon megnyitása.³⁵

1941-ben egymást éri a különböző szervezetek alapítása. Így például 1941 áprilisában megalakult Nagyváradon is a Baross Szövetség, amely később ünnepi választmányi gyűlését tartotta.³⁶ A szövetség jelentőségét mutatja az is, hogy a *Magyar Lapok* nagyváradai újság naponta a *Baross Szövetség rovat*a címmel közölt írásokat. Májusban a Zöld Kereszt Egyesület, a magyar Vöröskereszt Egylet nagyváradai tagozata,³⁷ júniusban a Nagyvárad-i Lövész Egyesület,³⁸ a Biharmegyei és Nagyvárad-i Tűzoltó Szövetség,³⁹ illetve a nagyvárad-i ügyvédi kamara⁴⁰ szerveződött meg, amit a Magyar Mérnökök és Építészek Nemzeti Szövetsége nagyvárad-i csoportja követett.⁴¹

Ősszel tovább folytatódott a magyar civil élet fokozatos elterjedése. A várad-i és Bihar megyei cserkésztisztek gyűlésén a kerület minél rövidebb idő alatt meg akarja szervezni a cserkészközpontot a visszatért részekben is, ez később meg is történt. Az igen tevékeny

³⁵ Nv., 1940. okt. 10.

³⁶ EN, 1941. ápr. 7. és EN, 1941. júl. 7.

³⁷ EN, 1941. máj. 28.

³⁸ EN, 1941. jún. 3.

³⁹ EN, 1941. jún. 16.

⁴⁰ EN, 1941. jún. 28. Egyébként az orvosi kamara már régebben megalakult.

⁴¹ EN, 1941. júl. 3.

³⁴ A civil szervezetekre vonatkozóan ld. Fleisz, 2017. 88-92.

Tűzharcos Szövetség is akkortájt avatta fel csapatzászlóját. Októberben viszont megalakult a Vasutasok Országos Gazdasági Egyesülete (VOGE) nagyváradai tagozata is, az elnöke Balogh József főmérnök lett.⁴² Magyarország 14 városában akkoriban született meg a Széchenyi Munkásfőiskola, köztük Nagyváradon is.⁴³ A Baross Szövetség szintén igyekszik bővíteni és változatosabbá tenni a tevékenységét. Ennek eredményeként megalakult Nagyváradon is a Baross Női Tábor, amelynek célja ugyanaz volt, mint a férfié: keresztény kézből keresztény kézbe a pénzt. A Baross Szövetség részt vett az orosz harcterről hazatérő hősök ünnepélyes fogadtatásán is.⁴⁴ Év végén Váradon is megszerveződik a Romániában maradt Aradról elmenekültek csoportja, megalakul az Aradi Szövetség itteni fiókja.⁴⁵ Nagyváradon a cserkészlet mellett a leventemozgalom is megindult, hat városi körzetet hoztak létre. A civil keretben szerveződő politikai háttérű, illetve katonai jellegű különböző szervezetek is terjedtek, mint az Árpád Lovászegylet, a Biharvármegyei és Nagyvárad Vitézi Szék, az Országos Nemzetvédelmi Szövetség stb.

1942 elején közgyűlést tartott Nagyvárad város népművelési bizottsága, ezen összegezték az 1941-es, már teljes évben kifejtett tevékenységét. Kiderült, hogy összesen 33 tanfolyamot tartottak, amelyre 800 hallgató jelentkezett. Az ülésen Molnár János kanonok szorgalmazta, hogy segíteni

kell a magyar nép vérszegény történeti tudásán. A bizottság költségvetése 11 ezer pengő volt, amiből a város hat-ezer pengőt, az állam pedig a többit vállalta.⁴⁶

1942-ben tovább folytatódtak az alapítások. Így februárban megalakult a Fehérház Bajtárs Egyesület nagyváradai főcsoportja,⁴⁷ majd a Középiskolai Tanárok Országos Szövetsége helyi köre, amely Diószeghy Lászlót választotta meg elnökévé. E közben lelkes tisztújító közgyűlést tartott a Katolikus Legényegylet is.⁴⁸ Áprilisban megalakult az Újságíró Egyesület nagyváradai csoportja. Vezetőséget is választott: díszelnök: Paál Árpád, elnök: Árvay Árpád, titkár: Papp György.⁴⁹ A már megalakult Magyar Mérnökök és Építészek Nemzeti Szövetsége nagyváradai osztálya is ekkor szerveződik meg, elnöke Urszinyi Pál lett.⁵⁰ Később megalakult a Bihar Vármegyei és Nagyvárad Nemzeti Kaszinó, amellyel kapcsolatban a korabeli sajtó felteszi a kérdést, valóban Nemzeti Kaszinó, vagy csak úri kaszinó lesz a város legújabb társasköre?⁵¹

1943 közepére a nagyvárad magyar egyesületi élet már változatos képet mutat. A társas élet fontos helyszínei, a viszonylag kevés kulturális intézmény miatt is, az otthonok, klubok voltak, ahol egy helyen lehetett eltölteni a szabadidőt. Ezek egy része elkülönült, mind a társadalmi szint, mind a vallás, mind az érdeklődési kör, mind pedig a jelleg szerint. A várad

⁴² ML, 1941. okt. 27.

⁴³ ML, 1941. nov. 5.

⁴⁴ ML, 1941. nov. 19.

⁴⁵ ML, 1941. dec. 2.

⁴⁶ ML, 1942. jan. 20.

⁴⁷ ML, 1942. febr. 3.

⁴⁸ ML, 1942. márc. 23.

⁴⁹ ML, 1942. ápr. 18.

⁵⁰ ML, 1942. ápr. 25.

⁵¹ ML, 1942. jún. 3.

felső réteg kedvenc találkozó helyévé az újjászerveződött Biharmegyei Nemzeti Kaszinó vált. A katolikusok főleg a nagyváradai Katolikus Körben, illetve a Nagyváradai Római Katolikus Legényegyletben, a reformátusok pedig a Nagyváradai Református Körben tevékenykedtek. Élénk klubélet volt, a már említett Újságíró Otthonon kívül létezett az Unió Klub, ahol vacsorázni, kártyázni, táncolni lehetett. Ezeken kívül a Nagyváradai Athletikai Klub és Nagyváradai Sport Egylet otthona volt még jelentős.⁵²

Az irodalmi társaságok közül a legjelentősebb a Szigligeti Társaság volt. Számos irodalmi eseményt, emlékülést és irodalmi látogatást szervezett. 1943. március 6-án tartotta meg félév-százados jubileumát, akkor leplezték le Juhász Gyula költő emléktábláját, az egykori Premontrei Főgimnázium épületében, ahol egykor rövidebb ideig tanárkodott.⁵³ A tudományos szervezetek közül a legtevékenyebb a Biharvármegyei és Nagyváradai Régészeti és Történelmi Egyesület volt, elnöke dr. Némethy Gyula, titkára dr. Béltéky Ferenc volt. A másik régi jelentős szervezet a Biharvármegyei Orvos-, Gyógyszerész és Természettudományi Egylet volt, de működött még a Magyar Jogászegylet nagyváradai fiókja is.

Külön színfoltot jelentettek a városban tevékenykedő jótékony célú és vallásos szervezetek. Egy részük családsegítő jelleggel működött, ilyenek voltak az Anya- és Csecsemő Intézet és a Gyermekebarát Egyesület, a reformátusoknál a Lorántffy Zsuzsanna Jótékony Egylet. A Római Katolikus Nőszövetség

Schriffert Béla

egész intézményrendszert irányított, ilyenek voltak az Aggmenház, Idős Nők Otthona, Családelhelyező Iroda, Szent Erzsébet Leányárvaház, Mária Otthon Római katolikus Szegényház, Szent László Koldusápoló és Fiúmenház, illetve az Erdélyi Szociális Munkások Egyesületének nagyváradai csoportja.⁵⁴ Az alapítási láz egy ideig még tovább folytatódott, de 1943 végére már lassult, később pedig csaknem teljesen leállt.

1943 végére már a magyarországi társadalmi, szervezeti struktúrához szorosan kötődő, viszonylag változatos nagyváradai civil szférával van dolgunk, amely túllépve az előző ciklus kisebbségi feladatain, elsősorban nemzeti, szakmai, ágazati és helyi csoportterdeket képviselt. Mivel támogatásuk az

⁵² Papp L., 1943. 31.

⁵³ Fleisz, 2017. 127-128.

⁵⁴ Fleisz, 2017. 107.

általános gazdasági és politikai helyzet függvénye volt, így céljaikat ebben a szakaszban már mind kisebb mértékben tudták elérni.

1944 elején a nehéz helyzetben is voltak kezdeményezések. Így január 29-én megalakult az Országos Gyermekvédő Liga nagyváradi fiókja, Albrecht királyi főherceg jelenlétében. Elnöke dr. Schriffert Béla kanonok, apostoli kormányzóhelyettes lett.⁵⁵ Abban az évben még számos gyermek nyaraltatását oldotta meg, azonban amikor 1944. június 11-én gyűjtést szervezett, el kellett térjen az eredeti céltól, vagyis a szegény gyermekek megsegítésétől, és a június 6-i váradi tragikus bombázásokra való tekintettel a bombakárosultak gyermekeinek támogatására gyűjtöttek.⁵⁶

1944 tavaszától a különböző egyesületek, társulatok tevékenysége is ellehetetlenült, a háborús viszonyok között már csak nagyon nehezen, később pedig egyáltalán nem tudták folytatni tevékenységüket. A front átvonulása 1944 őszén mindent leállított.

A civil szervezetek sorsa 1945-től sem alakult kedvezően, hiszen a némi reményeket keltő átmeneti időszak után,

az 1947. február 10-én Párizsban aláírt békeszerződés alapján visszakerülve Romániába, a kommunista hatalom 1949-ig teljesen felszámolta a civil szervezeteket és így a polgári társadalom egyik fontos bázisát. 1950-től egészen 1989 december végéig valódi társadalmi szervezetek már nem működhettek.

Összességében a nagyváradi civil társadalom és szervezetei a vizsgált időszakban fontos feladatot láttak el, és hozzájárultak a város problémáinak, gondjainak a megoldásához. Egyes kedvező fejlődést hozó időszakok mellett rendre jöttek olyan törésvonalak, amelyek után szinte mindent újra kellett kezdeni, emiatt a civil építkezésnek kevésbé volt folytonossága. A polgári társadalom részeként 1949-ig működhettek, amikor a politika durván közbeszólt, és mintegy négy évtizedes hallgatásra kényszerítette őket. Ez alatt teljesítményük elhalványult az utókor emlékezetében, de az 1990-ben megtörtént újrainduláshoz mégis egykori tevékenységük volt az irányadó. A civil szervezetek és sok ezernyi helyi képviselőik közel két évszázados munkássága mindennapjaink részévé vált, emiatt megérdemlik elismerésünket, és azt, hogy emlékezetünkben tartsuk küzdelmüket.

⁵⁵ EN, 1944. jan. 31.

⁵⁶ EN, 1944. jún.10.

Rövidítések jegyzéke

Levéltári források: RNL BMH Román Nemzeti Levéltár. Bukarest. Bihar Megyei

Hivatala, Nagyvárad.

PI: Polgármesteri Hivatal Iratai, tételek: 96. t., 98. t, 142. t.

Sajtó

BC: *Buletinul Comunal* (Községi Értesítő)

EN: *Erdélyi Néplap*

N: *Napló*

ML: *Magyar Lapok*

NN: *Nagyváradi Napló*

Nv: *Nagyvárad*

Irodalom

- Barbu, 2023. Barbu, Niculina Sorina: *Casa Națională a Județului Bihor (1929–1940)*. <https://ssrn.com/abstract=4348900> (Letöltve: 2025. szeptember 24.)
- Dolgozatok, 1928. *Dolgozatok a Bihar megyei Orvos-, Gyógyszerész és Természettudományi Egylet 60 éves fennállásának emlékére*. Nv., 1928.
- EMÉ, 1930. *Erdélyi Magyar Évkönyv 1918–1929*. Szerk. Sulyok István és Fritz László. Kolozsvár, 1930, 118.
- Fleisz, 2005. Fleisz János: *Egy város átalakulása. Nagyvárad a két világháború között 1919–1940*. Nv., 2005.
- Fleisz, 2008. Fleisz János: *Az örök átalakulás városa*. Tanulmányok és más írások. Nv., 2008.
- Fleisz, 2017. Fleisz János: *Nagyvárad művelődési élete 1940–1944*. Nv., 2017.
- Fleisz, 2025. Fleisz János: *Társadalmi szervezetek 1833 és 1919 között*. Várad. 2025. 7-8. sz. 130-141.
- Nagy, 1944. Nagy Lajos: *A kisebbségek alkotmányjogi helyzete Nagyromániában*. Kolozsvár, 1944.
- Istoria, 1995. *Istoria orașului Oradea*. Oradea, 1995.
- Papp L, 1943. Papp Lajos, Nagyvárad. *Városimertetés*. Nv., 1943.
- Tripon, 1936. Tripon Aurel: *Monografia – Almanach al Crișanei*. Județul Bihor. Oradea, 1936.

Lapok egy nagyváradi görögkatolikus püspök életrajzából¹

Dr. Iuliu Hirtea (1914–1978)

Dr. Iuliu Hirtea püspök a nagyváradi görögkatolikus közösség számára a keresztény és emberi értékek gyakorlásának példaképe, melyeket a romániai görögkatolikus egyház létezésének legnehezebb időszakában, a kommunista kormány általi betiltás idején végzett. Hogyan sikerült ennek a papnak keresztényként és lelkipásztorként élnie az életét a kommunista terrorban? Milyen családból származott, milyen tanulmányokat folytatott, milyen események és emberek befolyásolták szellemi és lelki fejlődését? A következő sorokban megkísérlünk választ adni ezekre a kérdésekre a lelkész életének bemutatásával.

Iuliu Hirtea püspök 1914. április 13-án született Venterben (Bihar megye). Román–magyar vegyes családból származott, édesapja, Teodor Hirtea vasúti munkás volt a pusztahollódi ál-

lomáson, édesanyja, Lőkös Vilma volt a község bábaasszonya.²

Iuliu Hirtea szüleinek vallásáról 1931-ben Virgil Munteanu venter pap a következőket jegyezte fel, amikor a nagyváradi teológiára való felvételére ajánlotta a fiatalembert: „Vallás: az apa görögkatolikus, az anya református volt, de Venterben a helyi görögkatolikus pap, Ioan Clintoc keresztelte meg”.³ Vallásos életükről a következőket jegyezték fel: „Az apa, Teodor Hirte a Román Vasúttárságnál dolgozik, így nem sok ideje marad arra, hogy rendszeresen látogassa a templomot, de rendszeresen jár gyónni minden évben Szent Húsvétkor. Az anyja, Lőkös Vilma, mint a közösség bábaasszonya, rendszeres templomlátogató, és gyakrabban vesz úrvacsorát. Nem tagjai

¹ Ez a tanulmány a román nyelven megjelent *Contribuții la biografia unui ierarh orădean. Episcopul dr. Iuliu Hirtea (1914–1978)* című tanulmány rövidített és kiegészített változata, amely a *Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Graeco-Catholica Varadiensis* 1, 2010, 225–238. old. jelent meg. A Hirtea néven született főpap maga változtatta meg vezetéknévét, a Hirtea formát használta.

² A Bihar Megyei Levéltár (Románia) nagyváradi görögkatolikus püspökség fondja, 881-es leltári szám, 583-as dosszié, 121–122. oldal (rövidítve: SJBANR, EGCO 881, dos. 583); Marcel Știrban: *Din istoria Bisericii Române Unite (1945–1989)*, Szatmárnémeti, 2000, 309. old.; Vasile Andercău atya: *Condamnat de ziua mamei mele împreună cu Episcopul Iuliu Hirtea și Episcopul Vasile Hossu a Vestitorul* 37. számában, 1996. június 27., 8. old. (a továbbiakban: Andercău, *Condamnat de ziua mamei mele*).

³ SJBANR, EGCO 881, 583-as dosszié, 121. lap.

egyházi kegyességi csoportoknak.” Amit még említenek róluk: „jó hírnévnek örvendenek a lakosok között, mivel barátságos emberek.”⁴

1924-től a belényesi Samuil Vulcan Gimnáziumban tanult, emellett az asszumpcionista szerzetesek által működtetett Pavelian görögkatolikus fiúinternátus öregdiákja volt. Itt nagyon jó eredményeket ért el tanulmányában. A gimnázium 1. osztályában a következőket jegyezték fel: „Hírte Iuliu, erkölcsi magatartás – nagyon jó”, 8,27-es átlaggal továbbléphet, 51 diák közül a 4. tanuló volt.⁵ Ebben az időszakban hatalmas érdeklődés ébredt benne a belényesi román oktatás által közvetített értékek iránt, Ioan Bușiția, Victor Borlan, Ioan Teiușan stb. tanároknak, valamint az asszumpcionista szerzetesek lelki nevelésének köszönhetően. Itt fedezte fel papi hivatását. Louis Barral rektor szavai e tekintetben lényegesek: „(...) egész idő alatt, amit a Krisztus Király Szemináriumában töltött Belényesben, példamutató erkölcsi magatartást tanúsított, ami a papi hivatásra való különleges elhivatottságát mutatja.”⁶ Valószínűleg az egyik példaképe éppen Louis Barral volt. A francia szerzetes kiváló poliglott volt, pedagógus, tapasztalt újságíró, a sport nagy szerelmese, és mindenekelőtt tanítványai közeli és őszinte barátja.⁷

1931 őszén beiratkozott a nagyváradai görögkatolikus teológiai akadémia-ra,⁸ majd 1935-ben⁹ Rómába küldték, ahol a De Propaganda Fide Intézetbe járt,¹⁰ bibliai teológiára szakosodott. 1940. június 7-én védte meg *Doctrina scripturistica et textus biblicus S. Eucherii Lungdunensis* című doktori disszertációját, és summa cum laude minősítést kapott.¹¹ Itt tanította őt a jezsuita Augustin Bea, a későbbi bíboros és a Bibliai Intézet rektora, aki jelentősen hozzájárult a II. Vatikáni Zsinat dokumentumainak elkészítéséhez.¹² Ebben az időszakban ismerkedett meg Alexandru Todeával, Nicolae Purával, Silvestru Augustin Prunduș-sal¹³, Alexandru Rațiuval és Virgil Maximmal, későbbi társaival a szenvedésben, akiket szintén letartóztattak 1948 után. A római Pio Romeno Görögkatolikus Főiskola öregdiákjaként 1936. május 17-én szentelte diakónussá Valeriu Traian Frențiu püspök, a nagyváradai püspök védnöksége alatt május 7–22. között szervezett zarándoklat alkalmával, amelyen 62 zarándok vett részt az ország minden részéből¹⁴. Ugyanebben az évben,

⁸ *Șematismul Veneratului Cler al Diecezei Române Unite cu Roma de Oradea-Mare pe anul 1934*, Nagyvárad, 212. old.

⁹ Alexandru Rațiu: *Biserica furată*, Nagyvárad, [1993], 193. old. (a továbbiakban: Rațiu, *Biserica furată*).

¹⁰ A római Pápai Biblikus Intézet által kiadott tanulmányi igazolásban megemlítik, hogy Hírtea 1937–1940 között folytatta szakosító tanulmányait a Szentírásból. (Lásd Narcis-Florentin Licuță: *Viața și activitatea Episcopului Iuliu Hırtea de Oradea*, Kolozsvár, 2008, 71. old. – rövidítve: Licuță, *Episcopul Iuliu Hırtea*).

¹¹ Uo.

¹² <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bbea.html> (2025. június 19.).

¹³ Știrban, i. m., 287. old.

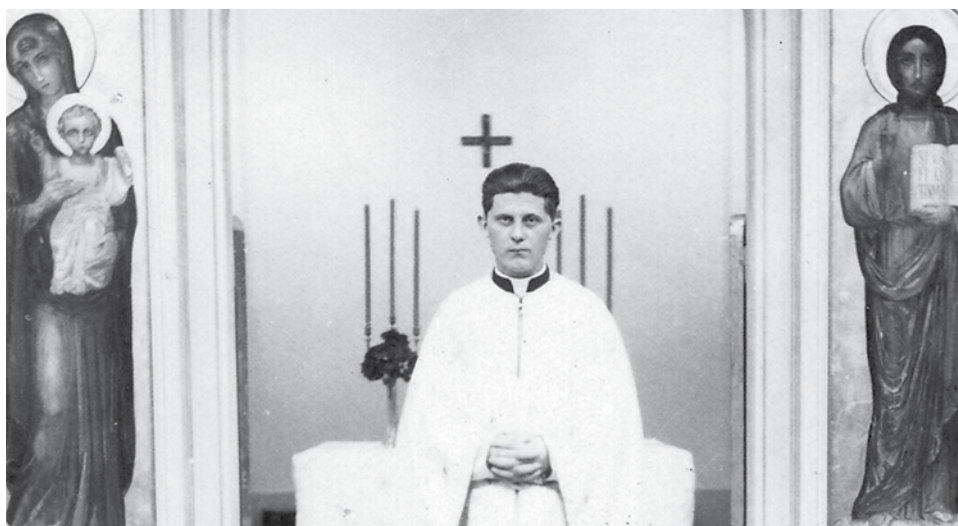
¹⁴ *Vestitorul* 11/1936. június 1., 92. old.

⁴ Uo., 122. lap.

⁵ Lásd *Anuarul Liceului român unit „Samuil Vulcan” și a Școalei Primare greco-catolice din Beiuș pe anul școlar 1924-1925*, Camil Selăgian kiadása, Belényes, 1926., 17. old.

⁶ SJBANR, EGCO 881, 583-as dosszié, 96. lap.

⁷ Ioșif Stoica: *Un mare prieten al românilor: profesorul Louis Barral*, a *Crisia* XXIII-1993. számában, 269. old.

Iuliu Hirtea 1937-ben, fiatal papként a római Pio Romeno Kollégium templomában
(Fotó forrása: Nagyváradi Görögkatolikus Püspökség)

1936. június 29-én Frențiu újrászentelte szülőfaluja templomát¹⁵, és egy évvel később, 1937. május 9-én a római Pio Romeno Kollégium kápolnájában szentelték pappá a fiatal Iuliu Hirteát¹⁶.

Doktori disszertációjának megvédése után, 1940-ben tért haza. A második bécsi döntés miatt nem tudott elhelyezkedni a nagyváradi teológiai tanárséken, ezért Belényesbe került. 1940. március 31-től 1941. február 28-ig a belényesi egyházmegyében, Gyalányban dolgozott papként¹⁷. Képességei miatt 1941. március 1-jén Valeriu Traian Frențiu püspök első püspöki titkárrá nevezte ki, és ezt a tisztséget lelkiismeretesen betöltötte 1946. február 15-éig¹⁸, amikor is a püspökséget Belényesből Nagyváradra visszahe-

lyezték. Püspökével együtt részt vett 1946. március 26-án Belényesben a Mária Kongregáció közgyűlésén, amit a helyi esperes, dr. Valeriu Hetco¹⁹ elnökletével tartottak. A belényesi időszakát lelkipásztori és kulturális szempontból is kiaknázta, főként a fiatalok körében, és műveltségével, valamint szónoki tehetségével kitűnt a belényesi értelmiségi körökben, ahová előadásokat és lelkigyakorlatokat tartani hívták meg. Vasile Andercău atya Szatmárnémetiből a következőket mondta róla: „Gazdag tudás volt birtokában minden területről, az ötletek előadásához vonzó nyelvezetet használt, különböző kulturális és vallási társaságok kérték fel, hogy tartson számukra előadásokat és lelkigyakorlatokat. Különleges ereje volt ahhoz, hogy maga köré vonzza az embereket, és magával ragadja őket azzal, ahogyan

¹⁵ Uo., 16–17/1936. augusztus 15., 128. old.

¹⁶ <https://www.egco.ro/2014/04/12/aniversareps-iuliu-hirtea-100-ani-de-la-nastere/> (19. 06. 2025).

¹⁷ *SJBANR*, EGCO 1403. leltári szám, 219. dosz-szié, 343. lap.

¹⁸ Uo.

¹⁹ Dorin Valeriu Domuța, Valeriu George Domuța, *Dr. Valeriu Hetco protopop al Beiușului*, *Magyarlárpos*, 2009, 116. old.

a dolgokat elmagyarázta.” Szellemi tevékenységét a prédikációin, előadásain és különböző folyóiratokban megjelent publicisztikáin keresztül kamatoztatta.²⁰ Az *Almanahul tineretului român* című folyóirattal működött együtt, amelyet Ioan Suciu püspök gondozásában adtak ki. Az általa jegyzett cikkek, a *Noi nu murim...*, Livia Anghel (1926–1946)²¹ a fiatal Hírteát a görögkatolikus egyház legelismertebb szónokai és írói közé emelték, képességeit még Ioan Suciu püspök is nagyra értékelte.²²

A háború befejezése után visszatért Nagyváradra, ahol a görögkatolikus teológiai szeminárium spirituális vezetőjévé nevezték ki (1946. február 15-től 1946. március 31-ig). Ezt követően a Teológiai Akadémia Egyházjog és egyházigazgatás tanszékén lett egyetemi tanársegéd, dr. Savu Marta²³ professzor helyett. Egyetemi munkájával párhuzamosan görögkatolikus vallástanárként is dolgozott az Oltea Doamna Gimnáziumban,²⁴ a keresztény értékeket népszerűsítette.²⁵ Nagyon jó szó-

nok volt, ebben a tekintetben dr. Ioan Suciu²⁶ püspökkel vetekedett, többször meghívást kapott az Egyesült Román Ifjúsági Szövetség (ASTRU) konferenciáira.²⁷

Az 1946. augusztus 7–10. között Belényesben megtartott lelkigyakorlatokon több előadást tartott a lányoknak, Ioan Suciu püspök és Tit Liviu Chinezu lelkész mellett, akik fiúknak²⁸ tartottak előadásokat. A kommunista kormány beiktatása és az 1946-os választások meghamisítása után Iuliu Hirtea folytatta a tanítást és a lelkipásztori munkát. Prédikációiban bírálta a kommunista rendszer intézkedéseit.

Ezért a nagyváradi görögkatolikus tanítóképzőben²⁹ a missziós vásárnapon³⁰ megtartott előadása után 1947-ben³¹ letartóztatta a politikai rendőrség. A Gerliczy-palotában székelő nagyváradi állambiztonságiak pincéiben 15 hónapig raboskodott, anélkül, hogy bíróság elé állították és elítélték volna. A görögkatolikus pap letartóztatása egy ördögi terv része volt, a Securitate néven megalakuló kommunista politikai rendőrség által

²⁰ Prunduș, Plaianu, *Cei 12 episcopi martiri*, 123. old.

²¹ Lásd: *Almanahul tineretului român*, Ioan Suciu püspök gondozásában, Nagyvárad, (1942), 88–93., 97–98. old.

²² Idézzük Ioan Suciu püspök véleményét Iuliu Hirtea cikkeiről: „Hírtea atya írásában – akárcsak beszédeiben – minden szót gondosan mérlegelt, minden mondat csiszolt, semmi sem esetleges.” (Lásd Silvestru A. Prunduș – Clemente Plaianu: *Cei 12 episcopi martiri ai Bisericii Române Unite cu Roma Greco-Catolice*, Kolozsvár, 1998, 123. old. – a továbbiakban: Prunduș–Plaianu, *Cei 12 episcopi martiri*).

²³ *SJBANR.*, EGCO, 219. dosszié, 232. lap.

²⁴ Rațiu, *Biserica furată*, 193. old.

²⁵ „Hírtea atya volt a vallástanárom az Oltea Doamna Líceumban. Művelt, nyugodt, békés ember volt. 1946–47-ben voltunk hetedikesek, diszkréten arra intett minket, hogy ne szakítsunk meg terheséget. Aztán, amikor 1977-ben

meghalt anyám, üzent, hogy sajnálja, hogy nem tudott eljönni a temetésre.” (Tanúságtétel: Leontina Sana, 2009. november 28.).

²⁶ Pr. Prof. Dr. I. M. Bota: *Omagiu adus Arhierilor Martiri (összefoglaló)*, *Vestitorul* 35/1996. április 27., 5. old. (rövidítve: Bota, *Omagiu*).

²⁷ Ioan M. Bota: *Istoria Bisericii universale și a Bisericii românești de la origini până în zilele noastre*, Kolozsvár, 1994, 343. old. (rövidítve: Bota, *Istoria Bisericii*).

²⁸ <http://cluj.astru.ro/istorie/> (2025. június 19.)

²⁹ Pr. Iosif Stoica, *Episcopul dr. Iuliu Hirtea (1914–1978)*, in *Vestitorul* nr. 14/27 iulie 1994, p. 2 (in cont. Stoica, *Episcopul dr. Iuliu Hirtea*).

³⁰ Pr. Iosif Stoica: *Episcopul dr. Iuliu Hirtea (1914–1978)*, *Vestitorul* 14/1994. július 27., 2. old. (rövidítve: Stoica, *Episcopul dr. Iuliu Hirtea*).

³¹ Rațiu, *Biserica furată*, 193. old.

szervezett megtorlások első hulláma, amelynek célja éppen a görögkatolikus egyházi elit – a balázsfalvi és a nagyváradai teológiai akadémiák kanonokjai vagy paptanárai³² – elleni támadás volt.

Hirțea 1949 februárjában szabadult a börtönből.³³ Szabadulása után diszkréten újra felvette a kapcsolatot a titokban tevékenykedő görögkatolikus egyházi elittel, és folytatta lelkipásztori munkáját.

A görögkatolikus egyháznak az 1948. december 1-jei, 358. számú rendelet általi betiltása után a római katolikus egyház legális maradt, így, bár a Vatikánnal kötött konkordátumot felmondták, az apostoli nuncius mint a Vatikán diplomáciai képviselője továbbra is az országban tartózkodott. Bár a bukaresti kormány igyekezett eltávolítani őt, az 1949–1950-es évek mégis döntőek voltak a görögkatolikus egyház fennmaradása szempontjából. Gerard Patrick O’ Hara nuncius azon római és görögkatolikus püspökök és papok védelme érdekében munkálkodott, akiket nem börtönöztek be, de akiket a Securitate üldözött.

Iuliu Hirțea azok közé tartozott, akik kapcsolatba léptek a nunciátúrával, és annak védelme alatt maradtak.³⁴ Mivel Coriolan Tămâian³⁵ kanonok lemon-

dott a segédpüspök tisztének átvételéről, a paptanár Iuliu Hirțea kapta meg ezt a nagy felelősséget,³⁶ és szerepelt a Valeriu Traian Frențiu püspök által összeállított püspökjelöltek listáján.³⁷

A nunciátúrán tett látogatása során O’Hara nuncius 1949. július 28-án titokban felszentelte Nagyvárad segédpüspökévé, Nebi címzetes püspökévé.³⁸ Ő az utolsó görögkatolikus pap, akit Ioan Ploscaru és Ioan Dragomir püspökök után O’Hara nuncius püspökké szentelt. Bukarestből való visszatérése után Iuliu Hirțea a legnagyobb titoktartás mellett bizalmasan elmondta Augustin Maghiar általános helynöknek, aki Frențiu püspök letartóztatása után a nagyváradai egyházmegye élén állt, hogy püspökké szentelték őt.³⁹

A bukaresti Apostoli Nunciátúra⁴⁰ irányítása alatt Hirțea püspök végezte lelkipásztori munkáját, diszkréten irányította a szabadon maradt papokat, hogy folytassák lelkipásztori küldetésüket a megmaradt görögkatolikusok híveikkel. Diszkréten kellett cselekednie, mivel követte a Securitate, és titkolni akarta, hogy püspök.⁴¹ A szekusok meg voltak győződve arról, hogy

³⁶ Știrban, i. m., 311. old.

³⁷ Stoica, *Episcopul dr. Iuliu Hirțea*, 2. old.

³⁸ <https://www.catholic-hierarchy.org/bishop/bbea.html> (2025. 06.19.).

³⁹ Vasile Andercău atya tanúsága különösen érdekes: „Amikor visszatértem Bukarestből – mondta nekem Iuliu Hirțea püspök –, és elmondtam neki, hogy püspökké szenteltek, térdre esett, megcsókolta a kezemet, és elmondta Simeon imáját: »Most bocsásd el, Uram, szolgádat békében.«” (Lásd Vasile Andercău: *În memoria prepozitului Augustin Maghiar (1880–1951)*, *Vestitorul* 43/1996. december 27., 5. old.).

⁴⁰ Vasile, *Istoria Bisericii Greco-Catolice*, 113. old.

⁴¹ Știrban, i. m., 311. old.

³² Cristian Vasile: *Istoria Bisericii Greco-Catolice sub regimul comunist 1945–1989. Documente și mărturii*, Iași, 2003, 32. old. (rövidítve: Vasile, *Istoria Bisericii Greco-Catolice*).

³³ Știrban, i. m., 310. old.

³⁴ Az adott csoport tagjai voltak még: Ioan Ploscaru, Ioan Bele, Dumitru Sălăjan, Dumitru Pop, Susman Ieronim, Zenovie Păclișanu, Gavril Stan. (Lásd Alexandru Rațiu: *Persecuția Bisericii Române Unite*, Nagyvárad, 1994, 98. old. – rövidítve: Rațiu, *Persecuția*).

³⁵ *Vestitorul* 22–23/1939. november 15. – december 1., 193. old.

VIRÁNYI - WEISS 2023

a püspök Gavril Stan pap, a nagyváradai szeminárium volt rektora, aki kétéves börtönbüntetése után bekapcsolódott az egyház újjászervezésébe, majd újra letartóztatták.⁴²

A nagyváradai egyházmegye vezetőjeként Hirtea püspök igyekezett tiszteletben tartani az egyház kánoni előírásait. Megszervezte a püspöki vezetői kollektívát, szem előtt tartva, hogy az egyházi munkát titokban kell végezniük. Ha egyiküket eltávolították (letartóztatás vagy halál), a következő automatikusan megkapta az egyházmegye feletti teljes rendelkezés jogát. A nagyváradai egyházmegye vezetésének folytonossága a következőképpen volt biztosítva: Vasile Andercău pap – általános helynök, majd Vasile Hossu és Augustin Egoreanu.⁴³

Miközben az egyházmegyét igazgatta, és bátor apostoli munkát folytatott a hívek körében a hitehagyással fenyegetett nagycsaládos papokat megsegítendő, 1952. december 8-án Iuliu Hirtea ismét letartóztatták.⁴⁴

Hét hónap nyomozás után, 1953. július 6-án bíróság elé állították, hét másik görögkatolikus pappal és egy egyetemi hallgató lánnyal együtt, mindannyiukat azzal vádolták, hogy gyakorolták a görögkatolikus vallást, egy olyan felekezetet, amelynek „önfeloszlátását” a rezsim az 1948. december 1-i, 358. számú rendelettel kinyilvánította. Iuliu Hirtea püspök mellett a vádlottak padján a következők ültek:

dr. Gavril Stan pap és dogmatikaprofesszor, a szeminárium korábbi rektora, dr. Virgil Maxim középiskolai tanár és a helyi görögkatolikus román ifjúság vezetője, Vasile Hossu pap és professzor (az 1990 utáni leendő püspök), Augustin Olah, a nagyváradai Szent Miklós-székesegyház plébánosa, Pascal Dumitru ferences rendi szerzetes Drágcsekéről, Vasile Andercău pap és Elisabeta Sălăjan diáklány.⁴⁵ A per során Hirtea püspök a rá jellemző tapintatával és szelídségével saját elítélésének pillanatát egy gyönyörű hitvallássá változtatta, kijelentve, hogy a görögkatolikus püspököket és papságot azért ítélték el, mert nem voltak hajlandók kompromisszumot kötni, és továbbra is teljesítették kötelességüket, annak ellenére, hogy a görögkatolikus egyházat törvényen kívül helyezték. Az a határozott és nyílt hozzáállás, amelyet Hirtea püspök és a vádlottak padján ülők tanúsítottak, megvallva ragaszkodásukat a görögkatolikus egyház tanításaihoz és értékeihez, még a kirendelt ügyvéd védőbeszédét is megtörte. Az ügyvéd ugyanis – a vád súlyának enyhítése érdekében – azt állította, hogy „a vádlott Hirtea felekezeti gyűleletről cselekedett”. A püspök szavai a bírói tanács egyes tagjait is mélyen megindították.⁴⁶ Titkos tevékenységéért és hamis vádak alapján az 1953. július 6-i, 1306. számú ítélettel Iuliu Hirtea 12 év börtönbüntetésre ítélték.⁴⁷

⁴² Vasile, *Istoria Bisericii Greco-Catolice*, 86–87. old.

⁴³ Pr. Vasile Andercău, *Adevăruri trăite*, Roman, 2005, 117. old. (rövidítve: Andercău, *Adevăruri trăite*).

⁴⁴ Vasile, *Istoria Bisericii Greco-Catolice*, 113. old.

⁴⁵ Pr. Vasile Andercău, *Condamnat de ziua mamei mele*, 8. old.; Elisabeta Sălăjan a „Maica Domnului” kongregáció szerzetesnővére volt, Hirtea püspök munkatársa. (Interjú Victoria Muntean asszonnyal, 2009. december 13.).

⁴⁶ Uo.

⁴⁷ Vasile, *Istoria Bisericii Greco-Catolice*, 113. old.

A Nagyváradai Katonai Törvényszék által hozott ítélete szerint az elítéltet „a Vatikán javára elkövetett hazaárulás büntetével vádolták”.⁴⁸ Ebben az időszakban az egyházmegye vezetését Augustin Egoreanu pap vette át.⁴⁹

Az összes börtönben, ahol raboskodott, Hirțea püspök a szenvedők emlékeztetésében igazi pap és püspök példaként maradt meg.⁵⁰ Azokat, akik a börtönben megismerték, lenyűgözte képességeivel, és főleg azzal, hogy a papi szolgálatát a legkeményebb üldöztetések és szenvedések közepette is meg tudta élni. Börtöntársai közül sokan ismét gyakorló keresztények lettek. Tizenegy év börtönt töltött le Nagyvárad, Aknavásár, Zsiláva, Pitești, Dés és Szamosújvár börtöneiben. A fogság első szakaszában Váradon osztozott a szenvedésben Vasile Andercău, Gavril Stan, Augustin Olah, Vasile Hossu és Virgil Maxim atyákkal. Ebben az időszakban betegszik meg súlyosan a tüdeje,⁵¹ és egy görögkatolikus bírósági tisztviselő közbenjárására átszállították az aknavásári börtönszanzatóriumba, ahol valamelyest javult az állapota.⁵² Utolsó börtöne a szamosújvári volt, ahonnan 1964-ben szabadult egy politikai fog-

lyokra vonatkozó kegyelmi rendelet révén.⁵³

A 1964-es kegyelmi rendelet visszaadta ugyan a szabadságát, de az egészségét már nem, amelyet a börtönévek tönkretettek.⁵⁴ A kommunista rezsim úgymond „rehabilitáció” ürügyén állami munkahelyet és kötelező lakhelyet írt elő neki, rendszeres jelentkezéssel a Securitaténál.⁵⁵ Szabadulása után először Anghel tanító házában lakott albérlésben.⁵⁶ Később egy váradvelencei tömbházba költözött.⁵⁷ Életének utolsó szakaszában külföldi segélyekből lakást vett a görögkatolikus szeminárium⁵⁸ közelében felépített új tömbházban.

1966 tavaszán⁵⁹ a Securitate újra megfigyelés alá vette őt és környezetét, veszélyes elemként tartva számon, mivel szabadulása után kapcsolatot keresett görögkatolikus hívekkel és a klérus tagjaival, valamint a Szentszékkal.⁶⁰

⁴⁸ Andercău, *Adevăruri trăite*, p. 124. old.

⁴⁹ Andercău, *Condamnat de ziua mamei mele*, 8. old.

⁵⁰ Știrban, i. m., 408. old.

⁵¹ Stoica, *Episcopul dr. Iuliu Hirțea*, 3. old.; A ház, ahol Hirțea püspök lakott, a Magnoliei (volt Rádl Ödön) utca 5. szám alatt volt, a római katolikus bazilika mögött, ahol gyakran részt vett szentmisén. Ugyanebben a házban lakott egy fedett besúgó, Vasile Rațiu is, akit azért helyeztek oda, hogy figyelje a püspököt. (Interjú Victoria Muntean asszonnyal, 2009. december 13.).

⁵² 1976-ban Hirțea püspök megadta lakcímét azon a kérvényen, amelyet a görögkatolikus egyház szabadságának visszaállítása érdekében nyújtottak be a többi püspökkel együtt. Az akkori lakcíme: Nagyvárad, Războieni utca 64., T/4/48. lakás, 3700. (Lásd Alexandru Todea: *Luptele mele. Un strigăt în pustiu vreme de un pătrar de veac.*, Kolozsvár, 2006, 134. old.)

⁵³ Interjú Victoria Muntean asszonnyal (2009. december 13.).

⁵⁴ Vasile, *Istoria Bisericii Greco-Catolice*, 114. old.

⁵⁵ Vasile, *Istoria Bisericii Greco-Catolice*, 113. old.

⁴⁸ Andercău, *Adevăruri trăite*, 70. old.

⁴⁹ Augustin Egoreanu atya Érkáváson (Szatmár megye) volt plébános. Hiripen született, Erdődön (Szatmár megye) lakott, főként a Szatmár, Nagykaroly és Nagybánya régiókban tevékenykedett. (Lásd Andercău, *Adevăruri trăite*, 125. old.)

⁵⁰ Andercău, *Condamnat de ziua mamei mele*, 8. old.

⁵¹ A nagyváradai és szamosújvári fogsága alatt Hirțea püspök tuberkulózisban megbetegedett. (Lásd Bota, *Omagiu*, 5. old.)

⁵² Interjú Vasile Hossu püspökkel, Aurora Sasu által készített hangfelvétel (valószínűleg 1994-ben készült).

Szigorú megfigyelés alatt tartották, a Securitate ügynökei számtalanszor behatoltak a lakásába, átkutatták azt, amikor nem volt otthon,⁶¹ majd jelenlétében is sokszor jöttek, főleg este, és egész éjszakákat töltöttek vele, hogy információkat szerezzenek a munkatársairól és a görögkatolikus egyház „felforgató” tevékenységeiről.⁶² Ez a zaklatás a Ceașescu-korszak úgynevezett „liberalizációjában” sem szűnt meg, 1969-ben vádat is emeltek ellene, és kényszerítették, hogy válaszoljon a nyomozó hatóságok kérdéseire.⁶³

Hogy megélhetését biztosítsa, könyvelőként dolgozott a Vinalcool gyárban⁶⁴, miután tüdőbetegségéből felépült.⁶⁵ Emberi, lelki tulajdonságai révén ebben a világi környezetben is elnyerte kollégái szeretetét és tiszteletét.⁶⁶

A börtönből való szabadulás utáni, 1964–1978 közötti harmadik lelkipásztori időszaka volt Hirțea püspöknek. Annak ellenére, hogy a Securitate zaklatásai és vizsgálatai folytatódtak, sikerült továbbadnia a keresztény hit üzenetét egyházmegyéje híveinek. Ebben az időszakban tevékenysége négy fő területre összpontosult: az első a hívek és papok lelkipásztori szolgálata; a második a petíciók és beadványok készítése a kommunista államhatalomnak a görögkatolikus egyház szabadságáért; a harmadik a kapcsolattartás a nyugati

katolikus egyházzal; a negyedik pedig régi szenvedélye, a bibliai szövegek tanulmányozása és magyarázata, ezek mellett verseket is írt.

A börtönben szerzett súlyos betegségei, a tbc és a krónikus hepatitisz⁶⁷ ellenére titokban továbbra is munkálkodott a hívekért és a különféle civil munkát végző görögkatolikus papok moráljának a megőrzésért.⁶⁸ Példáсан teljesítette papi kötelességeit: pásztori látogatások, a kórházi betegek látogatása, akikhez a gyógyulás reménységét⁶⁹ vitte el. Gyakran látogatta a tüdőszanatóriumban elszigetelt szenvedőket.⁷⁰ A nap vagy az éjszaka bármelyik órájának kész volt akár anyagi, akár spirituális segítséget nyújtani, amikor hívták, segítette a betegeket és a szegényeket, és látogatta az idős híveket.⁷¹

Néhány évvel az 1970-es árvíz után, mivel betegsége súlyosbodott, és nem tudott olyan gyakran utazni, mint korábban, a Szatmárnémetiben élő Andercău vikáriussal való találkozás után Coriolan Tămâian kanonokot kinevezi az egyházmegyéjét vezető testületbe. Azért tette ezt, mert úgy érezte, hogy hiányzik egy, a közelében lévő személy, akivel konzultálhatna lelkipásztori kérdésekben. E konzultációkat követően Coriolan Tămâian Iuliu Hirțea püspök egyik közeli tanácsadója lett.⁷²

Hirțea püspök, felismerve a nagyváradi görögkatolikus egyházmegye életében az illegális időszakában

⁶¹ Interjú Alexandru Muntean úrral (2009. december 13.).

⁶² Interjú Victoria Muntean asszonnyal (2009. december 13.).

⁶³ Vasile, *Istoria Bisericii Greco-Catolice*, p. 45.

⁶⁴ Interjú Victoria Muntean asszonnyal (2009. december 13.).

⁶⁵ Bota, *Omagiu*, 5. old.

⁶⁶ Rațiu, *Biserica furată*, 193. old.

⁶⁷ Pr. Gh. Mangra, *In memoriam*, in *Vestitorul Unirii* nr. 15/27 august 1994, p. 5 (röv. Mangra, *In memoriam*).

⁶⁸ Rațiu, *Biserica furată*, 194 old.

⁶⁹ Stoica, *Episcopul dr. Iuliu Hirțea*, 3. old.

⁷⁰ Uo.

⁷¹ Mangra, *In memoriam*, 5. old.

⁷² Andercău, *Adevăruri trăite*, 132 old.

mutatkozó hiányosságokat, más püspöktársaihoz hasonlóan számos papot szentelt fel, azért, hogy pótolja az egyházi betöltése utáni hiányukat, hozzájárulva ezzel hívei lelki életének megújulásához.⁷³ Elsődleges elfoglaltsága az volt, hogy felkutassa a papi hivatással rendelkezőket, és felkészítse őket a papi hivatás gyakorlására. Törekedett a papok számára fenntartott lelkipásztori teendők elvégzésére, és maga is részt vett vallási oktatásukban.⁷⁴ A pappá szenteléseket titokban végezte, magánházaknál, az általa felszentelt papok egyike volt Vasile Hossu, a Kolozs megyei kis hegyi településen, Nagysebesen. Ez volt az a hely is, ahol Hirtea püspök a vakációit töltötte, hiszen sokszor eljött jó barátjához, Vasile Hossuhoz, hogy felüdüljön és hogy vele tanácskozzon az egyház életének ügyeiről.⁷⁵

Nagy szeretetet tanúsított a családok, különösen a gyermekek iránt. A görögkatolikus körökben Unchiu' Iuliu (Gyula bácsi) néven ismert püspök a szent liturgiát lakásának hálószobájában vagy az általa meglátogatott hívek otthonában mutatta be. Ezek a családlátogatások alkalmat adtak arra, hogy a nagyváradi főpásztor teljesítse lelkipásztori kötelességét: a hónap első péntekén gyóntatott, majd távozásakor megáldotta a család minden tagját. A gyermekek iránti szeretete⁷⁶

a játékokban és a rájuk bízott feladatokban nyilvánult meg. Jó sakkjátékos volt. Felelősségre nevelte a gyermekeket, a nagyobbakat még azzal is megbízta, hogy vigyék el az oltáriszentiséget a betegekhez.⁷⁷ A gyermekeket román, francia és más tantárgyakból felkészítette az iskolára. A hívei iránti buzgósága és jósága következtében egy napon a Gondviseléstől jelet kapott. Amikor lakásában a Szent Liturgiát végezte, az egyik, általa használt purifikátoron vérfolt jelent meg.⁷⁸

Püspökként a többi görögkatolikus püspökkel együtt petíciókat készített, amelyek célja a görögkatolikus egyház szabadságának kivívása volt.⁷⁹ Ennek érdekében szorosan együttműködött Alexandru Todea és Ioan Ploscaru püspökökkel, akikkel gyakran találkozott Nagyváradon, Szászrégenben és Lugoson.⁸⁰ Ő volt a négy, Nicolae Ceaușescunak és a Román Kommunista Párt kongresszusának címzett memorandum aláírója, amelyek a görögkatolikus egyház vallásszabadságát és az elismert felekezetek közé való felvételét követelték.⁸¹ E kérvényező tevékenység támogatására azt kérte a papoktól, hogy tartózkodjanak bármilyen nyilvános vallási esemény szervezésétől, éppen azért,

⁷³ Uo. 130. old.

⁷⁴ Uo.

⁷⁵ Vasile Hossu püspök nyilatkozata 1994-ben, Aurora Sas-szal készült interjú során.

⁷⁶ Élete utolsó napjaiban, amikor kórházban volt, így szólt Dumitru Mureșan atyához: „A püspök magához hívott. Kezet csókoltam. Megkérdezte: »Hogy vannak a gyerekeid?... Mondd meg nekik, hogy megáldom és átölelem őket!«” (Kéziratos szöveg Dumitru

Mureșan atya tollából, *Filotei* álnéven, Nagyvárad, 1978. július 2. – a továbbiakban: *Text manuscris-Filotei*).

⁷⁷ Interjú Alexandru Muntean úrral (2009. december 13.).

⁷⁸ Interjú Tereza Tarcea asszonnyal (2009. december 13.).

⁷⁹ Rațiu, *Persecuția*, 144. old.

⁸⁰ Interjú Victoria Muntean asszonnyal (2009. december 13.).

⁸¹ Todea, *Luptele mele...*, 42., 81–92., 128–134., 138–142. old.

hogy megóvja és védelmezze őket a kommunista hatóságok üldöztetésétől.⁸² Szintén e petíciós tevékenység keretében zajlott 1970 márciusában a találkozója Szebenben az ortodox metropolitával, Nicolae Mladinnal.⁸³ A nagyváradi püspök azt kérte tőle, hogy a görögkatolikus egyház érdekében közvetítsen, amikor a kormány visszaadja a felekezet vallásszabadságát. Az ortodox metropolita álláspontja azonban változatlan maradt.⁸⁴

A börtönből való szabadulása után a Szentszék – akárcsak a többi püspököt, Ioan Ploscarut, Alexandru Todeát és Ioan Dragomirt – őt is meghívta, hogy vegyen részt a II. Vatikáni Zsinat ülésén, e meghívásnak azonban a kommunista hatóságok ellenállása miatt nem tudott eleget tenni.⁸⁵ Ennek ellenére kapcsolatban maradt a Nyugaton élő katolikus főpapokkal. Többször írt VI. Pál pápának (1963–1978), tájékoztatva őt arról, hogy a román görögkatolikusok továbbra is hűek a római katolikus egyházhoz, és kérte őt, járjon közbe a román kommunista állam vezetésénél,

hogy engedélyezzék a görögkatolikus vallás gyakorlását.⁸⁶ Emil Puni, a jezsuita rendfőnök (1977–1978) nyugati látogatása során közvetítette Hirtea püspök üzenetét VI. Pál pápának, amelyben a görögkatolikus püspökök hűségüket fejezték ki a Szentszékhez, és kérték, hogy ne feledkezzenek meg a romániai görögkatolikusokról.⁸⁷

1976-ban egy, Alexandru Rațiu atyának – aki már az Amerikai Egyesült Államokban volt menekültként – címzett levélben Hirtea püspök arra kérte őt, hogy folytassa a harcot a görögkatolikus egyház szabadságáért. Ugyanebben a levélben megszólította a joliet-i egyházmegye püspökét is a következő francia nyelvű tanúságtétellel: „Nem mi vagyunk azok, akik hallgatunk. Nem mi vagyunk a Hallgatás egyháza, hanem a szabad világ egyházának tagjai az igazi Hallgatás egyháza, mivel ők nem szólnak a mi érdeünkben”.⁸⁸ Ez a tanúságtétel a II. Vatikáni Zsinat utáni egyházi politika valóságához kapcsolódott, amikor a Római Katolikus Egyház nyitása és közeledése az Orosz Patriarchátushoz és a Román Patriarchátushoz azt eredményezte, hogy az ökumenikus párbeszéd megkerülte az illegalitásba kényszerült román és ukrán görögkatolikus egyházak ügyét. Mivel az ökumenizmus egyes római katolikus hívei hajlottak arra, hogy megfoszszák a görögkatolikus egyházakat a II. Vatikáni Zsinat nyomán elért eredményektől, több görögkatolikus püspök és teológus skeptikusan viszonyult a Szentszék és a kommunista blokk or-

⁸² Egy magánbeszélgetés során Hirtea püspök arra intette Alexandru Rațiu atyát, hogy ne szervezzen nyilvános vallási ékenységeket, mert letartóztatnák. A püspök véleménye szerint imádság, hit és remény által Isten majd megszünteti az 1948. december 1-i 358-as rendeletet. (Lásd Rațiu, *Biserica furată*, 91. old.).

⁸³ Vasile, *Istoria Bisericii Greco-Catolice*, 114. old.

⁸⁴ A két főpap közötti beszélgetés Nagyváradon zajlott le 1970. március 17-én. A forrást Prunduș atya személyes archívuma őrzi. Érdekes azonban a párbeszéd, amely a két püspök bátorságát és nyitottságát bizonyítja, még ha konszenzusra nem is jutottak. (Lásd S. A. Prunduș – C. Plaiianu: *Catholicism și ortodoxie românească. Scurt istoric al Bisericii Române Unite*, Kolozsvár, 1994, 159–160. old.)

⁸⁵ Vasile, *Istoria Bisericii Greco-Catolice*, 38. old.

⁸⁶ Uo. 114. old.

⁸⁷ Uo. 44. old.

⁸⁸ Rațiu, *Biserica furată*, 194. old.

szágaiban működő ortodox egyházak közötti közeledés folyamatához.⁸⁹

A lelkipásztori tevékenysége mellett Iuliu Hirțea püspök a tudomány embere is volt, erős tudásvágy jellemezte, minél több megismerése vágyott mind a világi tudományok, mind a vallás területéről.⁹⁰

Az időt, amelyet nem kinti tevékenységre szánt, olvasással töltötte, így gyakran még éjfél után, a késői órákban is ébren találta az éjszaka, könyv fölé hajolva. Bár kevés ideje maradt a pihenésre, a reggeli ébredés óráját soha nem halasztotta el.⁹¹ A hozzá közel állók visszaemlékeznek arra, hogy amikor otthon volt, rengeteget tanult, az íróasztalánál írt, és rendkívül rendszerető volt az írással kapcsolatban.⁹² Több modern és régi nyelvet ismert, ezek a latin, a görög, a héber, a francia, az olasz, a német, a magyar és az angol, ami megkönnyítette számára, hogy konzultáljon a neves szerzőkkel minden tudományterületen, amely gazdag könyvtárban megtalálható volt. Az a rendszeret, amely minden megnyilvánulását, minden tettet áthatotta, tetten érhető volt mind abban, ahogyan hatalmas könyvtárban a könyveket rendszerezte – nyelv, téma és szerző szerint –, mind abban, ahogyan a nagy művéhez összegyűjtött anyagot dossziékba rendezte. Ez a mű az életműve lett volna, a Szentírás új kiadása, amelyen rögtön elkezdett dolgozni, miután hazatért tanulmányai befejeztével.⁹³ Nem elégedett meg csu-

pán az oltárnál végzett szolgálattal és az iskolai katedrával, hanem – otthon, mint kiemelkedő poliglott – elkezdte a Szentírás fordítását, törekedve arra, hogy kritikai kiadást készítsen román nyelven is. Az Ószövetséggel kapcsolatos tanulmányai megalapozásához a *Vulgata*, az *Itala*, a *Septuaginta* stb.⁹⁴ szolgált forrásként. Lelkipásztori tevékenységének intenzitása miatt csak a *Bevezetés a Szentírásba*⁹⁵ című művét tudta befejezni.

Súlyosan meggyengült egészsége miatt kimerült munkaképessége is, életének utolsó két évét többnyire ágyhoz kötötten töltötte.⁹⁶ Mielőtt lelkét a Teremtő kezébe adta volna, meglátogatták Alexandru Todea és Ioan Ploscaru püspökök, valamint Emil Ritti atya. A kórházban mellette voltak azok, akik hűségesen szolgálták és segítették lelkipásztori küldetésében: Dumitru Mureșan, Gheorghe Mangra, Emil Bandici, Ioan Chișbora, Vasile Mare atyák, valamint Elisabeta Sălajan és Victoria Muntean.⁹⁷ Kilencnapos szörnyű szenvedés után, 1978. június 28-a délutánján a legkedvesebb főpásztor megrajzolta a Szent Kereszt jelét, és lelkét Isten kezébe adta.⁹⁸ Utolsó szavai ezek voltak: „Drága népem, meghalok!”⁹⁹

A legközelebbi munkatársa, Coriolan Tămâian kanonok gondoskodása révén a városi temetőben temették el, közvetlenül a Frențiu püspök által épít-

⁸⁹ Vasile, *Istoria Bisericii Greco-Catolice*, 42. old.

⁹⁰ Prunduș, Plaianu, *Cei 12 episcopi martiri*, 123. old.

⁹¹ Uo.

⁹² Interjú Alexandru Muntean úrral (2009. december 13.).

⁹³ Prunduș, Plaianu, *Cei 12 episcopi martiri*, 124. old.

⁹⁴ Stoica, *Episcopul dr. Iuliu Hirțea*, 3. old.

⁹⁵ Uo.

⁹⁶ Uo.

⁹⁷ Interjú Victoria Muntean asszonnyal (2009. december 13.).

⁹⁸ Kéziratos szöveg – Filotei.

⁹⁹ Interjú Victoria Muntean asszonnyal (2009. december 13.).

tetett kápolna közelében.¹⁰⁰ A temetési szertartást,¹⁰¹ amelyen nagyon sokan részt vettek, latin rítus szerint celebrálták a Nagyvárad Római Katolikus Egyházmegye kanonokai, élükön Hosszú László általános helynökkel.¹⁰² Tiszteletük jeléül a püspökhöz közel álló papok és hívek márvány sírkövet emeltettek sírjára, amelyre egy, saját verséből származó strófát vésettek: „A keresztény történelem részese vagyok / Az igazság és kegyelem korából, amely fénybe öltöztette a földet, és testvérré tette a Halász jogara alatt.”¹⁰³

Miután a Szent Miklós-székesegyház visszakerült a Nagyvárad Görögkatolikus Püspökség tulajdonába 2007. május 10-én, Iuliu Hirtea püspök és hűséges munkatársa, Coriolan

Tămăian kanonok (1904–1990) exhumált maradványait a május 13-i Szent Liturgia után az oltár alatti kriptába helyezték,¹⁰⁴ a többi püspök és kanonok mellé. Tettei ma is visszhangra találnak végrendeletének szavaiban: „Végrendeletként a hitetlen farkasfalca számára a megbocsátást hagyom, nektek, kedveseim, pedig áldást és kövessétek tanácsaimat. Soha ne felejtsetek el, hogy jó keresztények legyetek, szeressétek hazátokat és nemzeteteket, mint önmagatokat, neveljétek gyermekeiteket szeretetben és tiszteletben, és ne feledjétek, hogy a Görögkatolikus Egyházhoz tartoztok, amelyet Péter alapított Róma alapjain.”¹⁰⁵

Silviu-Iulian Sana

(Fordította: **Fried Noémi Lujza**)

¹⁰⁰ Stoica, *Episcopul dr. Iuliu Hirtea*, 3. old.

¹⁰¹ Interjú Victoria Muntean asszonnyal (2009. december 13.).

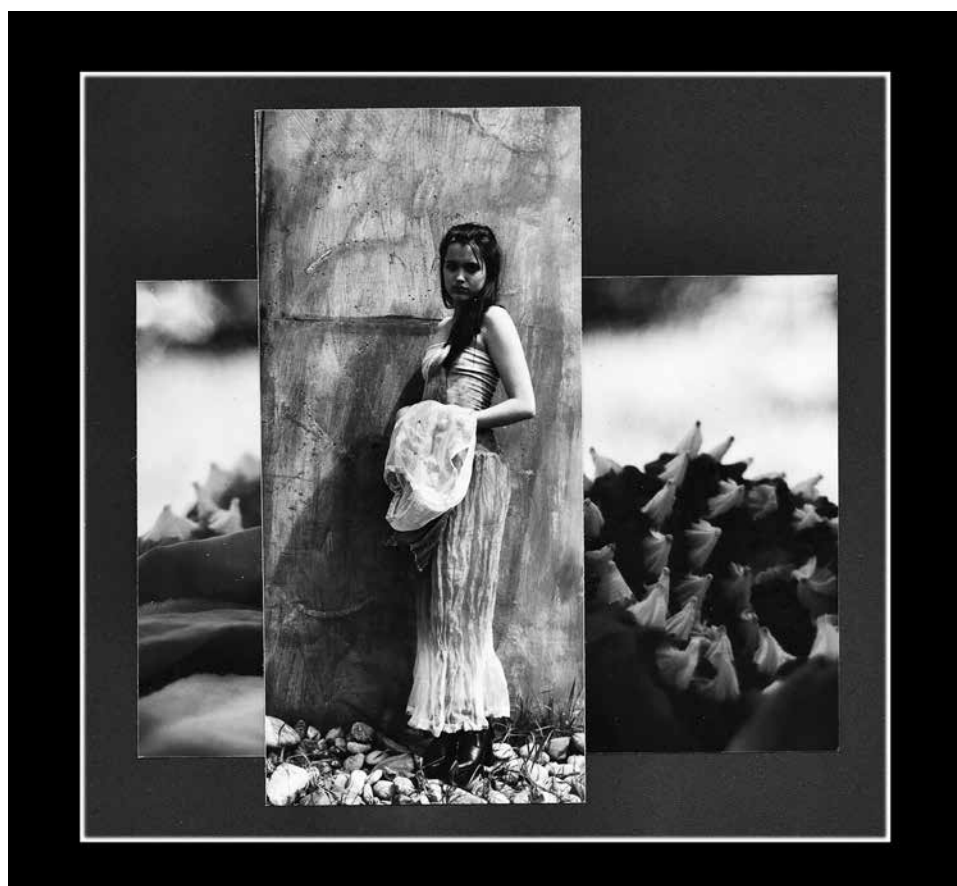
¹⁰² Részletek Hirtea püspök utolsó napjairól és temetéséről megtalálhatók: Kéziratos szöveg – Filotei.

¹⁰³ Stoica, *Episcopul dr. Iuliu Hirtea*, 3. old.

¹⁰⁴ <https://www.egco.ro/2014/04/12/aniversare-ps-iuliu-hirtea-100-ani-de-la-nastere/> (2025. június 20.)

¹⁰⁵ Hirtea püspök végrendelete a *Vestitorul* 13/1994. június 27-i számában, 4. old.

Kondenzcsíkok az égbolton

A szuperszonikus repülőgép olyan légi jármű, amely a hang sebességénél gyorsabban repül. Az első ilyen gépeket a huszadik század második felében fejlesztették ki. A teherszállító gépek valamivel több mint 600 kilométeres óránkénti sebességgel haladnak, az utasszállítók 800–900 km/óra sebességgel. Repülési magasságuk rendszerint 10–13 kilométer, ami már a sztratoszféra alsó szintje. Ott ritka a légkör, a gép súrlódása és a szélellenállás kisebb, mint lejjebb, a gépnek kevesebb üzemanyagra van szüksége a sebesség fenntartásához, továbbá elkerüli a madarakat, a drónokat és egyéb légi járműveket. A hőmérséklet általában –50 és –70 Celsius-fok között van.

A repülőgép hajtóművei üzemanyagot égetnek el, az égéstermékeket oxidok, kén, nitrogén, szén-dioxid, víz és koromszemcsék alkotják, amelyek a légköri vízpára számára kondenzációs magvakként szolgálnak. (Abban a magasságban a hőmérséklet és a légnyomás egyaránt nagyon alacsony, ami miatt a légréteg képes vízpárával telítettedé válni, s ezt a repülőgép szolgáltatja kondenzációs magvak még elő is segítik). A gép motorjából forró levegő tódul ki. Ha a repülési közegben van kellő mennyiségű vízpára, akkor a gépből kiáramló szilárd anyagszemcsékre a víz kicsapódik, ráfagy. Jégtüfelhő keletkezik, amit a földfelszínről fehér csíknak látunk. Ebben a tekin-

A kondenzcsík mindig jóval a gép motorjai mögött képződik

tetben a kondenzcsík mesterségesen létrehozott felhő.

A kondenzcsík láthatósági időtartama attól függ, hogy az adott légrétegnek milyen a páratartalma, emelkedik-e vagy csökken a hőmérséklet, milyenek a szélviszonyok. Közeledő melegfront előtt a levegő nedvességgel dúsul, akár egész nap is fennmaradhat, a csík(ok) kiszélesedhet(nek), esetenként az égbolt túlnyomó részét is betakarhatja/betakarhatják.

Amennyiben a közeg viszonylag száraz, csak vékony, keskeny, rövid csíkot húz maga után. Ha viszont a közeg nagyon száraz (az égbolt lentől egész tisztának, mélykék színűnek látszik), a repülőgép mögött egyáltalán nem képződik kondenzcsík, a motorból kiáramló meleg levegő ugyanis anélkül jut ki, hogy jégkristályok keletkeznének. Ha nedves a levegő, de egy adott szakaszon egészen szárazzá válik egy erős szélnyírás miatt, ott a kondenzcsík

megszakad, de egy nedves szakaszon újra megjelenik.

A kondenzcsík szakaszosan akkor is megszakad, feloszlik, eltűnik, ha az adott légréteg kiszárad vagy felmelegszik. Az olyan aerodinamikai folyamat, mint például a szélnyírás, hosszirányban akár többszörösen is megcsavarhatja a kondenzcsíkot. A légörvény esetenként szétdarabolhatja a kondenzcsíkot, aminek következtében csomókat, hurkokat, spirális alakzatokat láthatunk – a jelenséget Crow-instabilitásnak nevezik.

Számtalanszor megfigyelhetjük, hogy a négymotoros repülők mögött a négy különálló csík egy idő után kettővé áll össze – a gép mögötti légáramlás két-két csíkot egymásba csavar.

A kondenzcsíknak árnyéka is van, ami akkor válik láthatóvá, ha a repülési magasságban a gép alatt egy vékonyabb felhőréteg van, és arra a fölötté haladó kondenzcsík árnyéka rávetül. A kondenzcsíkon továbbá a repülőgép mögött és a gép előtt is megfigyelhetünk árnyékot, attól függően, hogy a

A melléknap is azt bizonyítja, hogy a kondenzcsík nem szárazanyagból, hanem vízgézből áll

Nap a gépet és a kondenzcsíkot épp annak hossza mentén, nagyjából egy vonalban világítja meg a gép felől, vagy pedig a kondenzcsík vége felől – utóbbi esetben az árnyékot a gép orra előtt látjuk mintegy előreszaladni.

Alkalmanként előfordul, hogy a repülőgép vészhelyzetben kénytelen a levegőben kiüríteni az üzemanyag-tartályt, ami a szokásosnál sötétebb nyomot hagy maga után.

Mivel a kondenzcsík prizmaként viselkedő parányi jégkristálykákból

Ha sok a nedvesség a magasban, a kondenzcsíkok szélesek, maradandók

áll, rajta néha színes foltok (melléknapok), ívek, gyűrűk jelennek meg. Ezeket gyűjtőnéven halójelenségnek hívjuk, amelyek a nagy magasságban vonuló fátyolfelhőkön megszokott tüneményeknek számítanak.

A Meteorológiai Világszervezet a kondenzcsíkot 2017-től fátyolfelhőnek tekinti, mivel az ugyanúgy jégkristályokból áll. Csak annyiban különböztetik meg a normál fátyolfelhőktől, hogy a cirrus, cirrocumulus vagy cirrostratus felhőfajok neve után hozzáteszik a „homogenitus” vagy „homomutatus” latin kifejezést attól függően, hogy a kondenzcsík kisebb vagy nagyobb mennyiségben látszik az égen.

Kedvező fizikai körülmények mellett Európa fölött igen nagy területeket boríthatnak be a kondenzcsíkok. Az Atlanti-óceánt akár át is szelhetik, haladási útvonalukat űreszközökkel nem egyszer az amerikai egyesült államokbeli Floridáig lehet követni.

A kondenzcsík fejlettségéből következtetni tudunk a várható időjárásra. Ha a repülőgép mögött nem látunk kondenzcsíkot, akkor az idő egy ideig – legalább három, négy napig – száraz marad. Ha viszont nagyon széles, az égbolt nagy részére kiterjedő kondenzcsíkot tapasztalunk, biztosak lehetünk abban, hogy valahol a közelben időjárási ciklon felhő- és csapadékrendszere húzódik meg, és már másfél-két nap múlva számíthatunk a közelgő időjárásromlásra, tartós borultságra, szélre, csapadékra.

Futótűzként terjed az a nézet, miszerint repülőgépekből különféle vegyi anyagokat permeteznek szét a légkörbe. E „művelet” eredményét angol kifejezéssel „chemtrail”-nek nevezik, aminek jelentése magyarul „vegyi

A fátyolfelhőre felülről vet árnyékot a gép kondenzcsíkja

csík”. Tényleg permetezik az égboltot? Létezését ugyan nem tagadhatjuk, hisz folynak kísérletek a légkör hűtésének céljával, ami természettudományi szempontból hatástalan és értelmetlen, anyagilag pedig nagyon drága. A „kemtrélező” gépek a vegyi szárazanyagokat közvetlenül a szárnyakból szórják a szabadba, a jégkristályokból összetevődő kondenzcsík ellenben jóval a gép mögött jelenik meg, hiszen a motorból kitóduló meleg levegőnek kell valamennyi idő ahhoz, hogy a kemény mínuszokat tartalmazó közegben kialakuljanak az apró jég szemek. Fél száz esztendeje figyelem a szuperszonikus repülőgépek nyomait, de „kemtrélt” mind ez idáig nem láttam, csak kondenzcsíkot.

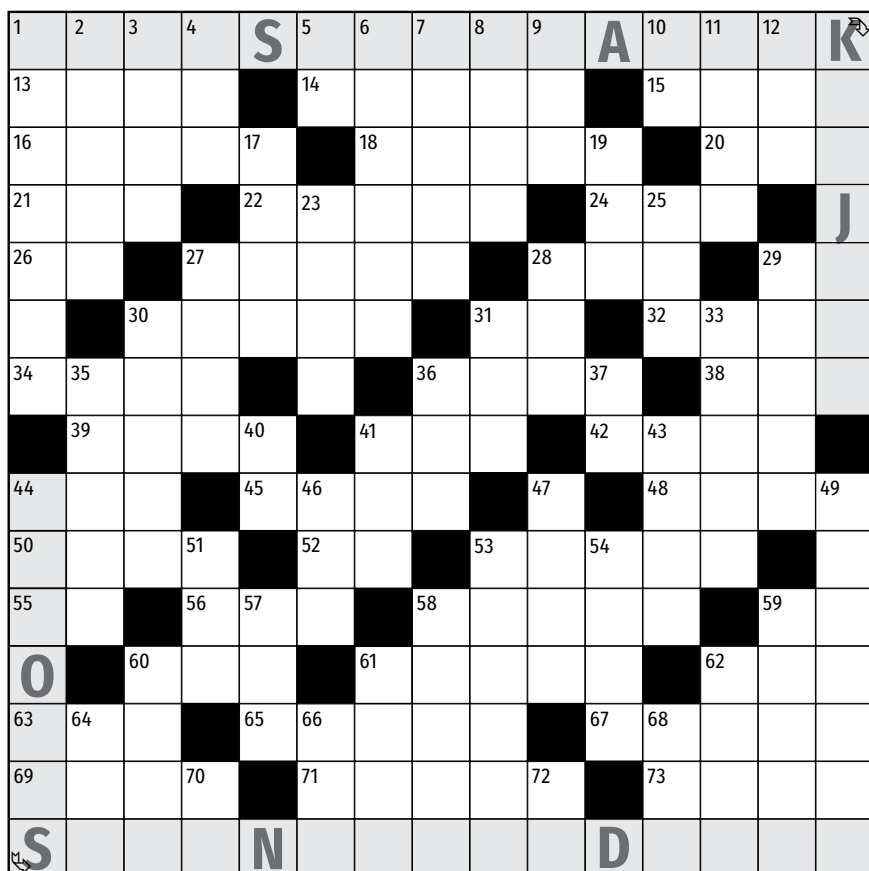
Kósa-Kiss Attila

Tanács

Henry Ford (1863–1947) amerikai nagyiparos tanácsát idézzük a rejtvényben a **vízszintes 1.** és a **függőleges 44.** alatt.

VÍZSZINTES: 13. Állatok fekhelye. 14. Gyakori női név. 15. A magyar kártya egyik lapja. 16. Érzelmekben gazdag. 18. Már nem fogyasztható. 20. ... anya – a nagyszülő anyja. 21. ... Gardner – amerikai filmszínésznő. 22. Bűnügyi tárgyú regény. 24. Mesterséges nyelv. 26. Kassák Lajos

lapja. 27. Német optikai vállalat. 28. Mérő szerkezet. 29. Te – Berlinben. 30. Ünnepi édesség. 31. Nyújt. 32. A kék is ez. 34. Hiszékeny. 36. Kézművesség. 38. Nagymértékű. 39. Érme egyik oldala. 41. Jegyes. 42. A vértanúk városa. 44. Gotovac opera hőse (ék. f.). 45. Énekesmadár. 48. Hacsaturján személyneve. 50. Maga – angolul. 52. Fél láda. 53. Finnország legrégebbi városa. 55. Azonos mássalhangzók. 56. ... Thurman – amerikai filmszínésznő. 58. Hírközlő. 59. Páratlan Róma.

60. És a többi. 61. Megtámasztott. (pl. növény). 62. Peru és Spanyolország autójele. 63. Meggyőződés. 65. Angol sajtó. 67. Eszménykép. 69. Tartozik. 71. Fürdőszobai kellék (névelővel). 73. Irídium és lutécium vegyjele.

Megállásra való felszólítás. 61. Női báj (rég.). 62. Dél-amerikai állam. 64. A közelemben. 66. A vízsz. 41. betűi. 68. Elismerés. 70. Sine anno (évszám nélkül). 72. Folyó Olaszországban.

Barabás Zsuzsa

FÜGGŐLEGES: 1. Magyar király, I. András fia. 2. Finom étolaj. 3. Román népi tánc. 4. Az a másik. 5. Temesben van! 6. ... grófnő – Kálmán Imre operettje. 7. Jellegzetes illat és zamat. 8. Gimnázium – diáknyelven. 9. Részben gyalul. 10. A -re párja. 11. Hálával említő. 12. Kiejtett mássalhangzó. 17. Tüskés gyomnövény. 19. Egykori kelta nyelvű nép. 23. Donizetti operája. 25. Német névelő. 27. Végtelen lóvásár. 28. Lírai költemény. 29. Elektroncső. 30. Ausztria szövetségi tartománya. 31. Szabó István filmje. 33. Rendőr. 35. Buenos 36. Írásmű jelzője. 37. Rakodni kezd. 40. Szélein seper. 41. Régen török tiszti rang. 43. Pakoló. 46. Gárdonyi regényhős. 47. Ismerő. 49. Egyiptomi szultánok testőre. 51. Szalad. 53. Együtt dolgozók. 54. Dino ... – olasz filmrendező. 57. M. B. P. 58. Fajta. 59. Határtalanul kreálna! 60.

A helyes megfejtést beküldők között 3 hónapos *Várad*-előfizetést sorsolunk ki! A megfejtést postán vagy e-mailben juttathatják el szerkesztőségünk címére: *Várad* folyóirat, 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; varadszerkesztoseg@gmail.com. Kérjük, tüntessék fel a nevüket és a pontos lakcímüket!

Beküldési határidő: **2025. október 31.**

Szeptemberi számunkban megjelent rejtvényünk (*A meséről*) helyes megfejtése: „A mese a mindenség kulcsa. A lélek ajtaján kopogtat.”

Háromhavi előfizetést nyert: **Dajka Ilona**, Nagyvárad.

FIZESSEN ELŐ FOLYÓIRATUNKRA!

A **VÁRAD** előfizetési díja: 3 hónapra 25 lej, 6 hónapra 50 lej, 1 évre 100 lej. A lap előfizethető a Gheorghe Șincai Bihar Megyei Könyvtár pénztárában készpénzzel vagy bankkártyával, postán pénzesutalvánnyal (mandat postal) az „Abonament *Várad*” megjegyzésnek a feltüntetésével: Consiliul Județean Bihor; CUI 4244997; Cod IBAN: RO19TREZ07621360250XXXXX, Trezoreria Oradea. Az előfizetők a lapot postán kapják meg, ezért kérjük, a nevet és a pontos lakcímet tudassák szerkesztőségünkkel személyesen, telefonon vagy elektronikus postán a következő elérhetőségeken: Nagyvárad, Armatei Române utca 1/A, C épület, II. em. 7. ajtó; telefon: 0259/431–257, 116-os mellék; 0771/269–647; postacím: 410087 Oradea, str. Armatei Române nr. 1/A, corp C; e-mail: varadszerkesztoseg@gmail.com; bibliobihor@yahoo.com.

Lapszámunk szerzői

BÁGYI BENCZE JAKAB (1958, Homoród-szentmárton) költő, újságíró, jelenleg közművelődési előadóként dolgozik a szülőföldjén. Az 1970-es évek közepe óta közöl a romániai magyar sajtóban, majd 1990 után számos magyarországi kulturális folyóiratban is jelen van írásaival. Ez idáig három verseskötete jelent meg: *Erdélyi kolosszus* (1992), *A vér ingajárata* (1996), *Isten árnyékában* (2023).

BOROS ERNŐ (1952, Nagykároly) nyugdíjas újságíró, helytörténész, szociológus, szülővárosában él. Dokumentumriportjai, valamint humoros és publicisztikai írásai több önálló kötetben jelentek meg. Legutóbbi kötete: *Gróf Károlyiak Károlyban* (2024).

CSONTOS MÁRTA (1951, Győr) költő, tanár, irodalomtörténész, a *Magyar Műza* folyóirat olvasószerkesztője. Verseket, aforizmákat, tanulmányokat, kritikákat ír. Huszadik kötete *Intézményesített lélek* címmel jelent meg a tavalyi könyvhétre.

FLEISZ JÁNOS (1951, Nagyvárád) történész, egyetemi magántanár, az MTA köztestületének tagja, nemzetközi sakkversenybíró. Szülővárosában él, kéttucatnyi kötete jelent meg, ugyanannyit szerkesztett, kettőnek társszerzője volt, legutóbb kiadott munkája: *Nagysándor József tábornok, „a magyar függetlenségi gondolat egyik legkövetkezetesebb híve”* (Bp., 2022).

HARAJI ADALBERT (1963, Csíkszereda) szociológus, gitáros, Nagyvárádon él, ahol főállásban a bábszínház hangmestere. A Partiumi Keresztény Egyetemen diplomázott és mesterezett, több felsőfokú tanintézet és alapítvány munkatársa.

KÓSA-KISS ATTILA (1954, Nagyszalonta) diplomás környezetvédő, amatőr csillagász. Földfizikai, meteorológiai és csillagászati megfigyeléseit európai és egyesült államokbeli tudományos intézetek, szervezetek, egyesületek gyűjtik. Tudományos ismeretterjesztő írásait 1978 óta romániai és magyarországi lapok, folyóiratok közlik. Második kötete *Egy égi figyelő naplójából* (2024).

LENCAR PÉTER (1983, Nagyvárád) 2017-től a Kolozsvári Rádió Bihar megyei tudósítója, 2016–2024 között az Ér Hangja médiacsoport szerkesztője, podcastere, rádiós műsorvezetője volt. 2024-től hírszerkesztő, tudósító az Erdély Tv-nél.

PATAKI ISTVÁN (1953, Bihar) költő Nagyvárád melletti szülőfalujában él. Verset, paródiát, karcolatot, publicisztikát 1971-től közöl romániai és magyarországi folyóiratokban, napilapokban, antológiákban. Tizenhat önálló kötete jelent meg, melyekből egy szatírákat tartalmaz. Legutóbb az *Istentől Istenig* című verseskötete látott napvilágot 2021-ben. *Állva* című, kétszáz válogatott versét tartalmazó kötete megjelenés előtt áll.

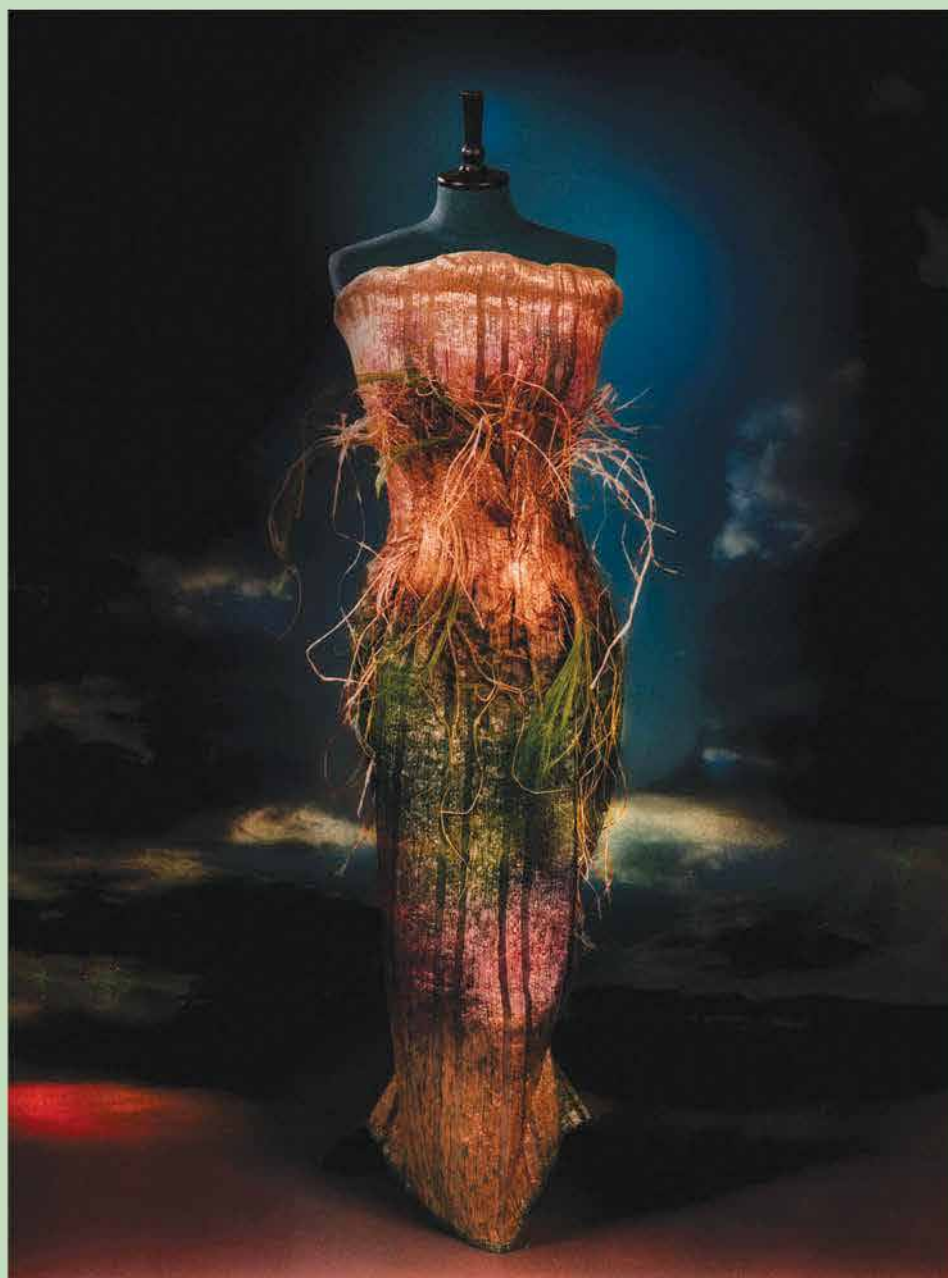
SILVIU-IULIAN SANA (1980, Nagyvárád) történész, teológus, II. fokozatú tudományos kutató, a régi könyvek szakértője, a Bihar Megyei Könyvtár munkatársa. Mintegy másfél tucat, román és angol nyelvű kötet, több mint hetven tanulmány szerzője, társszerzője vagy koordinátora.

SIMÓ MÁRTON (1963, Urikány) író, publicista, szerkesztő, civil aktivista. Az 1980-as évek elejétől van jelen a romániai magyar kulturális sajtóban, 1990-től magyarországi lapokban is gyakran publikál. Költőként indult, ám később fokozatosan rátért a prózára, több novelláskötet és regény szerzője.

SZENTGYÖRGYI LÁSZLÓ (1957, Erdő-szentgyörgy) költő, újságíró, Marosvásárhelyen él. Kötetei: *Kételemek között*, Kreatív Kiadó, 2016 (versek); *A montevidéi lány*, Bookmann Kiadó, 2021 (tárcák), *A reménnyel is*, Ab Art Kiadó, 2023 (versek), *A Bús Tehén besúgója*, Ab Art Kiadó, 2024 (kisprózák).

SZILÁGYI FERENC HUBART (1952, Érmi-hályfalva) költő, elbeszélő, műfordító, képzőművész, szülővárosában él. Emlékérem- és plakettkészítőként is ismert. Több vers- és prózakötet szerzője, Shakespeare szonettjeinek új fordításait 2021-ben adta közre.

VICEI KÁROLY (1944, Zenta) író az újvidéki egyetemen szerzett magyar szakos tanári diplomát, de csak egy évig tanított. Kétszeres politikai elítélt. Szülőföldjén a titói érától napjainkig gyakori közlési tilalom sújtja; többnyire jelíges pályázatokon vagy álnéven jutott nyilvánossághoz. Fő műfaja a novella, a levél, a tárca és az adoma, de verset is ír. Eddig csak Magyarországon jelentek meg könyvei.

9 771583 061009